İNSANCIL

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ YIL 6 SAYI 62 ARALIK 1995 60.000.TL (KDV DAHİL) ISSN 1300-4158 ISSN

BİLİNÇ - İNANÇ OKULU ÜZERİNE

İÇİNDEKİLER

MÜSLÜM KABADAYI Bilinç İnanç Okulu Üzerine 1

2 Manastır Ya Da Arka Oda **AFŞAR TİMUÇİN**

A. KADİR ÇÜÇEN Hoşgörü Kavramının Çözümlenmesi Üzerine Bir Deneme 5

7 Gözlerim (Şiir) **MUSTAFA AŞKIN**

ERDOĞAN ALKAN Komün Devrimi - Komün Şiiri 8

14 Şiirde Nefes Darlığı **SİNAN KUTLU**

AYŞE YILMAZ Şiirler 17

18 Şiirimiz Üzerine Düşünceler **SABAHATTİN YALKIN**

MOLLA DEMİREL Can Dervişim (Şiir) 20

21 Divan Edebiyatı **YUSUF ÇOTUKSÖKEN**

VEYSEL OTUNÇ Şafaklara Kavgayla Varılır (Şiir) 25

26 Eleştiri Üzerine Notlar ve İki Örnek **MUSTAFA BAYRAM MISIR**

GÜNGÖR GENÇAY "Bir Yudum Soluk" Demek!... 30

32 Eleştirinin Mantığı **MUSTAFA ÖZ**

NİHAT ATEŞ Nilüfer Üstünde Kurbağanın Şiiridir (Şiir) 34

35 Devletin Yalan Makinası: Medya **EROL MALKOÇ**

A. EKBER DOĞAN Sınıf Perspektifiyle Demokrasi 38

45 Cemil Hayyik'e Dair **ŞEMSETTİN BİLGİN**

NİYAZİ KAYA Üşüyorum (Şiir) 47

48 Retrans İşçileriyle Söyleşi **GÜREL SÜRÜCÜ**

İNSANCIL'A MEKTUP 49

50 Sanatsal Şovenizm **HÜSEYİN HİLMİ BULUNMAZ**

NEZİH GENÇLER D.T İçin Reorganizasyon Taslağı 51

54 Abbas Cılga İle Söyleşi **YILMAZ ELMAS**

LEVENT SUNAL Babamı Seviyorum(Şiir) 56

57 Daktilo (Öykü) **A. AYDIN DOĞAN**

CENGİZ GÜNDOĞDU Yıldız Güncesi 60

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez. Yazıların A4 kağıdın tek yüzüne çift aralıkla yazılması reca olunur

Sahibi
BERRİN TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU
Yazişleri Sorumlu Yönetmeni
NİHAT ATEŞ
Bilgiişlem Sorumlusu
CELAL ERGÜN

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE
Ofset Hazırlık
İnsancıl Teknik Bölümü

ISSN 1300-4158

Görsel Yönetmen
BUKET ÇETİN
Kapak Tasarımı
BUKET ÇETİN
Baskı
Ilıcak Matbaası Tel: 880 40 75
Dağıtım
Yay-Sat

Adres: Mollafenari Sok. Nadir Han. No 40-42 Kat 5 Cağaloğlu / İstanbul Tel: 511 79 94-513 93 99
Ankara Temsilciliği Burak Gürcan Necatibey Cad. Lale Sok. 4/18 Sıhhiye Ankara. Tel: (0312) 232 00 80
Antakya Temsilciliği Müslüm Kabadayı Silahlı Kuvvetler Cad. No 3 Antakya. Tel: (0326) 214 53 31
Adana Temsilciliği Hasan Hüseyin Gündüzalp Muhittin Çoban. Piramit İşhanı. Kat 1 Atilla Altıkat Köprüsü yanı
Konya Temsilciliği Kazım OĞUZ Sahaf Oğuz Rampalı Çarşı No 37 Konya Tel 0332 353 01 61

Abone olmak için PTT'den 666 043 no'lu posta çeki veya T. İş Bankası 9. Kısım Ataköy İstanbul 11 37 - 38678 Berrin TAŞ adına 600.000 TL yatırmanız yeterlidir. Avrupa 80 Mark T. İş Bankası 9. Kısım Ataköy İstanbul Döviz Hesabı 11 37 - 314 99 17

Bilinç-İnanç Okulu Üzerine

Beyin, Arapçada "ara" anlamına geliyor Bu anlamıyla organ olarak beynin işlevi arasında bağ var ve bu bağ vericilerden çıkan mesajların değişik yollarla merkezileştirilmesiyle yakından ilgili. Merkezileştirmeden tekrar tepki yoluyla dış dünyaya bilince dönüştürülmüş mesajların iletilmesi, beynin "ara" olma özelliğini belirliyor

Beynin, kendisi birşeyler üreten ve dış dünyaya yansıtan organik yapı olarak algılamak, metafiziğin bir ürünüdür Oysa beyin "bellek" yönü saklı kalmak kaydıyla bir "ara" dır Yani kendisi "bilinç" üreten bir aygıt değildir. Burdan hareketle "bilinç" ile insanın kimlik geliştirme evrimi arasında yakın bir bağ olduğunu söylemek mümkündür

İnsan zihninin çalışma yönteml, dillerin oluşumu ve gelişimini incelerken de önemli bir kaldıraç görevi üstlenmektedir Beynin zihinsel işlem boyutuyla büyümesi ve gelişmesinin, "dil" bakımından insanın zenginleşmesiyle bağıntısı üzerinde önemle durmak gerekiyor Yani, yaşam biçimi, tasarlama, yaratıcılık vb. özelliklerin insan zihni üzerinde verici olarak büyük etkisi söz konusudur Böylece kavram dünyası, tasarı gücü çok geniş ve yüksek olan insanın, dillyle zihninin paralel olarak gelişmesi belirginleşmektedir

Neden böyle bir girişe ihtiyaç duydum?

"Bilinç" ile "inanç" kavramları üzerinde Türkiye devrimci hareketinin ciddi bir biçimde yoğunlaşmadığını; dolayısıyla insanı, toplumsal hayatı ve doğayı çözümlemekte ve bu çözümlemelere uygun bir toplumsal düzen örtermesinin donanımı konusunda yetersiz kaldığını görüyoruz Bu yetersizlik; özellikle kapitalizmin insan zihnini dumura uğratan, kişilikleri parçalayan uygulamaları karşısında kendisiyle çelişen örgütlenme ve "lidertik"lerin oluşmasında daha açık bir biçimde görülüyor. Toplumsal düşünme yöntemi, toplumcu anlayış ve ortaklaşa yaşam düzenini kurmayı amaçlayan ya da bu iddiasında bulunanların bazılarında bu iddiasıyla çelişen bir yapı görüyorsunuz. Böyle olunca da, yaşamını özverili bir devrimci mücadele üzerine kurmuş birçok insanın bedeller ödediği birçok değere rağmen, köklü bir sınıf ve devrimci siyasetin oluşmadığına tanık oluyorsunuz. Tam bu noktada **İnsancıl**'ın sürekli altını çizdiği insanlaşma süreci bilginin pratikle özleştirilmesinden geçeceği yolundaki uyarısı büyük anlam kazanıyor Ekim'95 sayısında, yolarkadaşımız Cengiz Gündoğdu'nun "Yıldız Güncesi"nde vurguladığı "12 Eylül bizi bozmadı, bizim bozukluklarımızı açığa çıkardı." sözünü çok anlamlı buluyorum. Biraz kaba olacak ama, halkın dediği gibi "kurdun ağacın içinde" olması sorunu bu...

Her yeni güzel değildir. Devrimci nitelik taşıyan "yeni", " güzel" olan " eski" yi geleceğe taşıyan dinamiktir Her dinamikte romantizim vardır. Aşk, hem dinamiktir hem de sonsuz özgürlük... Türkiye devrimci hareketi, Marksist damarın güçlendiği topraklarda yeşeriyor Romantik yönü daha ağır basıyor. Birikim aktarma, özellikle "bilinç" taşıma konusunda çok eksik... Bu nedenle birçok şey yeniden yeniden üretiliyor. Zaman yitiriliyor, hatalar tekrarlanıyor

"Beyin adam" nitelemesiyle, yararlanmamız gereken geçmişteki farklı örgütlenme ve çalışma yöntemlerine geçmek istiyorum. Üst yöneticiler, teorisyenler için devrimci harekette de "beyin adam" nitelemesi kullanılmaktadır. Peki nasıl anlaşılmaktadır bu niteleme? Fikir, proje, taktik hatta program üreten olarak algılanmakta ve zamanla böyle nitelenen kişiler fetişleştirilmektedir. "Beyin" kavramı, yine yanlış algılanmaktadır böylece.

21 Ekim'de **İnsancıl Antakya Temsilciliği**'nde Tarihsel ve " Kültürel Yönleriyle Hatay" konulu bir konferans vermiştim. O arada Hatay için hazırladığımız belgesel çalışmalarımız sırasında ortaya çıkan bulgular üzerinde durdum. Yaklaşık yüzbin yıllık bir geçmişe dayandırılan Hatay'daki insan yaşamı, çok renkli bir süreç izlemiş. Savaşlara, depremlere rağmen bu coğrafyada yaşayan halklar sonradan gelen kültürü hep kendisinin bir parçası haline getirmiş. Bunun bir sonucu olarak, inançların ve kültürlerin içiçe girdiği bir mozaik meydana gelmiş. Konuşmamda bu mozaik yapılanmanın emekçilerin yarattığı kültürle gerçekleştiğine dikkat çektim. Gerçekten de bir put yapıcısı olan Habib-i Neccar'ın (Marangozların sevgilisi) şehir halkını baskı, zulüm ve putperestliğe karşı birliğe çağıran mücadeleci kişiliğine Hıristiyanlık ve Müslümanlık sahip çıkmıştır Bu emekçi karakterli insanla ilgili olarak birbirine karışan çokça efsane Hıristiyan ve Müslümanlarca üretilmiştir. Diğer yandan 1097'de Haçlı ordularının işgalci kıyımlarına karşı Türk, Arap ve üç Kürt aşiretinden emekçi insanların oluşturduğu ordunun El-burah'ta verdikleri mücadeleye dikkat çekmiştim. Aynı tavrın Dulkadiroğulları döneminde Osmanlı'ya karşı yürütüldüğüne işaret ederek, emekçi bilinciyle yoğrulan özgürlükçü hareketin Fransız işgaline karşı verilen gerilla mücadelesinde de açıkça görüldüğünü vurgulamıştım. Antep'te bir Şahin Bey, Karayılan ne isè Dörtyol'daki Kara Hasan Paşa'nın da bir yoksul çiftçi olarak gerilla mücadelesini örgütlediğinin altını çizmiştim.

Tarihsel materyalizm, tarih bliminin oluşumunda insanın önemli bir kaldıracıdır Bilinç, insanın herşeyle yürüttüğü ilişkiden, çatışmadan, mücadeleden ortaya çıkan mesajların kavramlaştırılmasıdır Dolayısıyla insan, devrimci politik insan, bilince çıkardığı her şeyi kavramlaştırmak durumundadiir Böylece soyutlama yeteneğini geliştiren insanın, birikimleri kavramlarla kitleler ya da yeni kuşaklara aktarırken yarattığı dil çok önem kazanmaktadır Sorgulayan, eleştirel bir bakış içeren öğretici dil ile oluşturulan devrimci edebiyatın geliştirilmesi ise "bilinç"in estetik yönden bir başka ilacıdır

Eylemlilikte oluşan "bilinç", her yeni ortam, koşul veya süreçte helezonik olarak yükselir Eğer bu yükselme gerçekleşmiyorsa, "inanç" boyutunda eksiklik var demektir. "Bilinç" ile "inanç" kavramlarının, devrimci yaşam biçimindeki ilişkileri ve önemleri üzerinde durmak gerekiyor

"Bilinç" bir şeyin kavranabilir yönleriyle özümsenmesiyle ilgiliyken, "inanç" özümsenen şeylerden ideolojik zincirin halkaları olan şeylere bağlılıktır Güvendir. "İnanç", yaşamın yeniden üretimindeki dinamizminin, özverisinin de motivasyonunu sağlar. Böylesine iç içe giren bir besleyicilik ya da tam tersi koşullarda çözücülük ilişkileri söz konusudur

"Bilinç" nasıl yeniden üretime sokulur? "İnanç" nasıl yeni halkları zincire kazandırır? Bu soruları, yine Hatay'la ilgili araştırmamızda dikkatimizi çeken bir örnekle somutlayarak açıklamak istiyorum. Hatay'ın bugün de sayfiye yeri olan Harbiye'de bulunan Şeyh Yusuf Hekim Küllüyesi ile Saint Simon Manastırındaki bir uygulamayı değişik yönleriyle değerlendirmek mümkün. Burada konumuzla ilgili boyutu ise şöyle: Bu iki yerdeki ortak uygulama, hasta olanlara yönelik bir tedavi tarzıyla ilgili. Dr Edip Kızıldağlı'nın vurgusuyla bundan dört bin yıl öncesine dayanan "rüya tabiri ve telkin tedavisi" bugün de uygulanmaya devam ediyor.

Eskülap Mabedinin Hıristiyanlık ve Müslümanlık dönemlerinde sürdürüldüğü bu mekanlarda amut üzerinde yaşayarak telkinde bulunma dikkati çekmektedir Harbiye'de Telesfor (Arap Aleviler Şeyh Hasan Ecrüd adını vermişler.), sem'andağı'daki Manastırda ise Saint Simon Stilit amuda çıkan iki örnek telkincidirler Bunlar, yüzyıllar süren bir kadro yetiştirme eğitiminin de uygulayacısıdırlar Özellikle "gizlilik temelinde kadro yetiştirme, insan eğitme geleneği Nusayri inancında olanlar arasında süregelmiştir. Bölgede, Hıristiyan ve Nusayrilik inançlarının birçok ortak değerinin günümüzde de süren yönleri bir yana, nefsi eğitme yönündeki "telkin" uygulamasının kitleler nazarında ne denli etkili olduğuna burda dikkat çekmek gerekiyor Diğer yandan insan yetiştirmeye verilen öneme işaret etmek lazım.

"Bilinç"le donanma kanalları genişlemiş ve "inanç"la yapmak istediği işe sarılan insan, **İnsancıl**'ın yoğunlaştığı insandır Bu da tarlada domates kızartmaya benzemiyor Ne istiyor? İnsani değerlerle donanmak için kültüre, sanata va bilime yönelmek... Üretmek ve yaşamın içinden geçirmek... yeniden üretmek... Bu nedenle **İnsancıl** ve benzer iddiaları olan yapılanmaların, okul anlayışı bu olmalıdır.

Müslüm KABADAYI

Manastır Ya Da Arka Oda

Afşar TİMUÇİN

Şöyle der Montaigne: "Tümüyle bizim olan, kimselerin girmediği bir arka oda ayırmalıyız kendimize, kendi gerçek özgürlüğümüzü, kendi temel ayrılığımızı, temel yalnızlığımızı kurduğumuz bir arka oda." Montaigne'in bu görüşü pek aklıma yatar benim. İnsan belli bir yaştan sonra kendi dünyasını yeniden gözden geçirmeli, tepeden tırnağa yeniden düzenlemeli, orda kendisi için dingin bir barınak, gürültünün patırtının uzağında esenlikli bir sığınak, yaşam ve düşünce birikimleriyle dolu küçük bir düşünce laboratuarı kurmalı diye düşünürüm. Sakın bunu **insanoğlu bir yaştan sonra bilinci dağıtıp yeniden kurmalı** gibi anlamayalım: artık bilincimiz **kendi özel koşulları** içinde kendini varetmiştir, onu geliştirebiliriz, onda bir şeyleri düzeltebiliriz ama onu kökten değiştiremeyiz, artık neysek oyuzdur.

Artık dünyada pekçok şeyin bize hafif geldiği, bizi ilgilendirmez olduğu bir yer vardır, orada insan kendi verimli yalnızlığını kendisi için ve insanlık için işe yaratabilecek bir ortam oluşturabilmelidir. Artık insanın birilerine eskisi kadar sevimli görünmediği, bu arada birilerinin de insana eskisi kadar sevimli görünmediği bir dönemin yakışığı olabilir kendine çekiliş. Artık ne yapmışsanız yapmışsınızdır, iyi kötü yaşamışsınızdır, yaşamışlıklarınızı anlayacak ve ussallaştıracak noktaya gelmişsinizdir. Yakın ilişkiler güzel dostluklar kurmuşsunuzdur, kaç kere yüreğiniz göğsünüzü parçalayacak gibi olmuştur, dizeler oluşturmuş, yapıtlar vermişsinizdir, sevda çekmiş sabahlara kadar uykusuz kalmışsınızdır ve artık bunların tümü geride kalmıştır. Benzer şeyleri yeniden yaşamayı düşünmezsiniz hatta istemezsiniz. Şimdi bir şeyleri uzaktan uzağa gözden geçirme dönemidir.

Sizin için artık şunu da sağlasam, şunu da elde etsem, şunu da kendimin kılsam telaşı çoktan bitmiştir. Elde edemediklerinize, yıllarca özleyip kavuşamadıklarınıza özlemle değil de gülümseyerek bakarsınız. Oturamadığınız koltuklar, öpemediğiniz dudaklar, alamadığınız evler artık bir amaçtan çok bir anıdır sizin için, hatta anı bile değildir. Nesnelerin değeri ya da önemi açısından dünyayı eskisi gibi görmezsiniz, onu eksiksiz bir yantutmazlık içinde gözlemlemektesinizdir. Kimseye kızmaz olduğunuz, ihanetlere bile gülüp geçtiğiniz, küçüklükleri gülerek karşıladığınız bir durmuş oturmuşluk durumudur bu. Bu bir el çekmişlik değildir, el çekmişlik bile olsa dünyadan kopmuşluk değildir. Manastırda olmak ya da arka odada olmak artık dünyadan alacak pek bir şeyi olmamak anlamına gelir. Dünya karşısında dağınık ve heyecanlı etkinlikle belirgin düşünsel edilginlik ya da öğrenme dönemi bitmiş, öğrendiklerini kullanma ya da işe yaratma dönemi, heyecanların geriye çekilmesiyle belirgin düşünsel etkinlik dönemi başlamıştır.

Bunun için her şeyin zamanında yani geç kalmadan yaşanmış olması gerekir. Otuz yıldır roman tasarlayan ama henüz birinci romanını yazamamış olan ihtiyarlar vardır, onların sahip oldukları bilinç gereçleriyle bir arka oda kurmaları zor olacaktır Yarına ertelenmiş sevinçler, bir türlü çıkılamamış yolculuklar, uydurma aşklar, baştan sona korkuyla yaşanmış inançlar, karşılanmamış hevesler, göze alınamamış karşı koymalar olgunluk dönemi için bir arka oda umudu bırakmaz bize. Çok şey yapacaktım, dolu dizgin yaşayacaktım ama bırakmadılar ve zaman göz açıp kapayana kadar geçti, ben öylece kalakaldım diyenlerin, gözü arkada olanların, gözü açık gidecek olanların elbette bir arka odası olmayacaktır. İnsanın kendine çekilebilmesi için gözünün dünyada bir yerlerde, birilerinde kalmamış olması gerekir. Yedikçe yemek isteyen gözü doymazların arka odada ne işi var? Onlar böyle yerlere giremezler, deli çıkarlar böyle yerlerden. Atın onu oradan, bezirganın arka odada ne işi var! Kendini sevmeyen insan arka odada barınamaz. Onun için arka oda bir korkunç imgeler, bir hayaletler ortamı olacaktır. Arka odaya girmek gerçek yaşama girmek demektir.

Arka odaya girmek bir bakıma dünyaya bağlanmanın, dünyayla içli dışlı olmanın, hatta onunla çekişmenin, yıkışmanın, kavga etmenin daha verimli bir biçimidir Genç yaşlarında insan şeyleri kesin bir biçimde birbirinden ayıramaz, "düş"ü "düşlem"den, "sevgi"yi "sevda"dan ayıramaz, sözlüklerde ayırsa bile kendi varlığında ayıramaz, çünkü onların ayrı ayrı deneyimlerine ulaşmış değildir. Evet, buna göre insan dünyayla kendisi arasına belli bir uzaklık koyamaz, gördüğü her nesneye yapışır, onunla bir bilinç ilişkisi yerine bir sevgi ve nefret ilişkisi kurar Genç yaşlar sabırsızlık yaşlarıdır, insanın bilmeden hatta bazen yarı bilinçlilikle yanlış adımlar attığı, hatta dönülmez yollara girebildiği yaşlardır Gençliğin yürekliliği bir garip yürekliliktir, iyiliklerden çok garip kahramanlıklar getirir Gençlikle bağdaşmayan tek şey bilgeliktir Gençlikte bilgili olabiliriz ama bilge olamayız. Gençlerin bilge olamayışlarının en büyük kanıtı bildikleri gibi davranmaları, burunlarının doğrusuna gitmeleridir Ancak bilgeliğe erkenden adım atmış olan nice olgun genç vardır. Bilgelik yaşam karşısında belli bir durmuş oturmuşluğu gerektirir. Genç insan her şeyi çok çabuk göze aldığı için gerçek insan etkinliğini göze alamayan insandır. Genç adam uydurma bir tasa-

rım için canını tehlikeye atabilir de bir sorunu beynini çatlatırcasına düşünüp tartışmaya pek yanaşmaz. Gençlikte bu kaygan, bu uçarı, bu kararsız, yanlarıyla bu yürekli yüreksizliklerle dolu yanlarıyla güzeldir. Gençlik silme heyecandır, alabildiğine düştür, köklü köksüz sevinçlerdir. Bazı içi geçmiş gençleri ne olur ayrı tutalım. İçi geçmiş gençler ihtiyarlara benzeseler de bilgelere benzemezler. Uyuşukluk bilgelikten uzaktır

İnsan bir süre buğulu düşler içinde yaşar· komşunun oğlu bir masal prensidir ya da mahallenin en dangalak kızı bir masal prensesidir. Sonra yaşam deneyleri birikir, bilinç olgunlaşmaya başlar, artık insan "sevgi"yi "sevda"dan ayırır duruma gelir· gündelik olanı, kolay olanı, sıradan olanı, herkes için olanı mı seçmeli yoksa bilgeliğin yoluna mı girmeli. Çokları birinci yolu seçerler Onların arka odaları olmayacaktır. Arka oda denildiğinde onlar pırtılarla dolu sandık odasını anlayacaklardır Öbürleri bilgeliğe doğru ilerler Evet, bir yaş gelir, o yaşta herkesin belli birikimleri olur, ancak bu birikim her zaman çok verimli birikim olmayabilir. Ömrünü düzayak yönelimler içinde geçirmiş birinin birikimi bir hazineden çok bir çöplüğü andırır Kimseyi ilgilendirmeyecek öykülerle, yaşam kırıntılarıyla, boş savlarla, gereksiz kendine güvenlerle dolu bir çöplüktür bu. İnsan kendi çöplüğünü genellikle bir hazine gibi görme yalanını kendinde yaratmış olsa da zaman zaman yaşantıları üzerine kuşkulu bakışlar atar Basit ya da bayağı yaşamlardan, bezirgan yaşamlarından gerçek felsefe ve gerçek sanat üremez: yaratıcı yaşamlar adanmış yaşamlardır Gerçek yaşamlar esenliği haketmiş yaşamlardır, koyunlarını ağıla sokan bir çobanın dinginliğiyle kentteki bir bilgenin dinginliği çok benzeşir. Yaşamların çoğu düzayak da olsa çok az insan ben yaşamımı boşuna harcadım diyecektir Yaşam harcanmak içindir, para gibi: onu bir hiç için de harcayabilirsiniz, insani değerlerin yaratılması yolunda da harcayabilirsiniz.

Boşa harcanmış yaşamlar iyiye harcanmış yaşamlardan çoktur. Kumarda para yemek bilgi yolunda para yemektan kat kat kolaydır, kolay olduğu gibi geldigeçti sevinçler sağlamak açısından çok daha verimlidir. Kumarcının saatler süren inişli çıkışlı heyecanını düşünün, bir de tuvalin karşısında bir insan sorununu, insanla ilgili bir fikri resme dönüştürmekte olan sanatçıyı düşünün. Birinin heyecanı yüzeysel, sarsıcı, alıp götürücüdür, öbürünün heyecanı köklü, derin, tutarlıdır Kimse yaşamını boşa harcamak amacında değildir, yaşamı boşa harcamak insan eyleminin bir sonucu olarak kendini gösterir. İnsan olmak adına hiçbir kazanımınız yoksa yaşamınızı boşa harcamışsınızdır. Ben yaşamımı boşa harcamadım, üç evim, dört tarlam, iki dükkanım var diyen adama güler geçersiniz. Kumarcının yaşamıyla mal biriktiren adamın yaşamı ahlaki değer açısından ayrılıklar gösterse de yaşam değerlerine ulaşmak açısında bir ayırlık göstermez. Ayrıca, yaşamını hem de yüce değerlerin adını anarak boşa harcamakta olan nice insan görürsünüz, ilk bakışta önemli ülküleri var gibidir, sonunda anlamsız ilişkiler ve boş eylemler içinde kendilerini tüketip çıkarlar. Gariptir, yaşamını boşa harcamış olan kişi bundan utanç duymayacaktır, o kendini çok zaman anlaşılmamış bir değer olarak görecektir İnsan günahlarından çok boşluklarından utanmalıdır Ama insanlar günahlarından utanırlar ya da utanır gibi yaparlar, boşluklarını önemsemezler.

Kendini insan olarak var edememiş insan için bir manastır, bir arka oda düşünmek boşunadır. Böyle bir insan kendine düşünmeyi sorun edemeyecek kadar boşlukludur Öte yandan, böyle bir insan kendine çekilmeyecek kadar kendiyle sorunlu ve insandan kopuk kişidir O çok zaman kendiyle başbaşa kalmaya dayanamaz. İtle kopukla birlikte olmak bile kendiyle birlikte olmaktan iyidir onun için. Kargaşık ben kaçılası ben'dir. İnsanın insana kavuşabilmesi ve kendinde kendini görebilmesi için içindeki suların ayna gibi dümdüz olması gerekir. İçinde bilinç adına bir çöplük gezdirenler kendi sularında kendilerini göremezler İçinde hazine bulunduranlar kendilerinde kendilerine ve bütün insana kavuşurlar. Kendine dayanamayan insan gerçekte içindeki çöplüğün kokusuna dayanamamaktadır. Kendiyle yüzyüze geldiği zaman burnunu tuta tuta kaçan nice insanlar vardır. İçinde çöplük gezdiren kişi, kendi çöplüğünün kokusunu duymaktansa dünyanın en pis kokularını duyarım diyerek kendi dışına kaçacaktır.

İnsan sonunda kendi çöplüğüne de alışabilir. En sefil koşullarda kendiyle barışık olmak insanın düşebileceği en sefil insanlık durumudur. "Onu iyi ki öldürdüm, şimdi karşıma geçse bir daha öldürürüm" diyebilen kişinin ruh yoksunluğunu düşünün siz. Artık kendinden utanmaz olmuş bir rüşvetçi, şaşırtıcı yalanlar söyleyen bir yalancı, daha başkalarını da yoketmeye hazır bir katil, kırk kişiyi kazıkladıktan sonra bir o kadar kişiyi daha kazıklamaya hazırlanan bir dolandırıcı kendi çöplüğünde mışıl mışıl uyuyabilen insandır. İnsani yıkımın uç noktası kendi pisliklerine iyice alışmak ve hatta kendi pisliğiyle oynar duruma gelmektir. Bunun dışında, büyük çökmüşlüklerin dışında insan her zaman kendi pisliğiyle sorunlu olacaktır. Öldürdüğü adamın yüzünü anımsayarak çıldıracak gibi olan katil kendinde insan olma koşullarını sonuna kadar yok etmemiş bir insandır. Ancak yaşam boyunca belleğini insan olma yolunda sağlıklı ve temiz bilgiyle, gerçekliğin gerçek bilgisiyle doldurabilmiş olanlar kendileriyle başbaşa kalabilecek dinginlikte kimseler olabilirler Kendi çöplüğümüzü oluştururken oluştururuz da ona dayanmak sözkonusu oldu mu burnumuzu tuta tuta kaçarız.

Küçük bir kızı ırzına geçtikten sonra boğup öldüren katil yakalanır yakalanmaz kendiyle ilgili bir değer artırımı yapmak istercesine beni asın der, böyle derken kendini insanlığa armağan eder gibidir. Bu gibi katillerin bazıları gerçekten hasta olduklarını söylerler ama hemen hemen kimseyi inandıramazlar. Bilinç ekisikliği bir hastalık değildir ya da bilinç eksikliği bir hastalık gibi algılanmaz. O adamı dinleyenler ve hatta yargılayanlar da yetkin bir bilince ulaşmış olamadıklarından onu hasta saymak eğiliminde değillerdir, onu suçlu saymaktadırlar. Oysa katilin bilinciyle kendi bilinçleri arasında büyük bir ayrım olmadığını ve kendilerinin de bir gün belli koşullar altında belli eylemlerde bulunabileceklerini düşünebilseler, kendilerinde olası bir katil bulabilseler korkuya kapılacaklardır Her neyse, yetkin bir bilinç düzeyine ulaşamamış her kişi kendi kendinin yabancısıdır.

Ben "manastır" diyorum, Montaigne "arka oda" ya da "emeklilik" derdi, bir başkası bir başka ad verebilir. Adı ne olursa olsun, insana olgunlukta ve yaşlılıkta kendini görebileceği, gözlemleyebileceği, bir özel or-

tam, iyi düzenlenmiş bir iç dünya gereklidir. Manastıra girmek ya da kendinde kendi manastırını kurmak bir yokolma, bir yitip gitme, bir kendine kapanma ya da kendi üstüne katlanma yeri değildir, dünyaya küsme ve ona sırtını dönme yeri hiç değildir O ne sıkıntılı bir otel odasıdır ne de bir hapishane hücresidir O kendi olmanın ve kendiyle kalmanın baş koşuludur Arka odası olmayanlar ya da içlerinde bir manastır bulundurmayanlar insanın kendiyle başbaşa kalması gerekliliğini kolay kolay kavrayamacaklardır Arka odayı bir yok olma yeri gibi göreceklerdir Bir ölüme hazırlanma yeri hatta. Ölüm tireni için bekleme salonu.

Onu yaşlılıkta gelen uyuşukluğun odak noktası olarak görmek yanlış olur. Onu eskilerin düşündüğü gibi bir **"kuşe-i ferağ"** ya da **"kuşe-i nisyan"** hatta bir **"kuşe-i uzlet"** diye de almamak gerekir Muhibbi'nin (Kanuni Sultan Süleyman) o güzelim gazelinde ortaya koyduğu **"Olmaya vahdet cihanda kuşe-i uzlet gibi"** yargısı bizim görüşümüze göre XVI. yüzyılda kalması gereken bir yargıdır O zamanın insanı ya da en azından bilge kişisi mutluluğu tam bir devinimsizlikte yani bu dünyadan **mutlak anlamda** kopuşta arıyordu. Kendini yalan dünyada konuk duyan insan için her devinim gereksiz bir girişimdir, boş bir kıpırdanıştır Pyrrhon'un dinginliği de böyle bir dinginlik değil miydi? Manastır dediğimiz şey yaşamayı seven, doğaüstü düşlerde yitip gitmemiş insanın, bilinçli insanın düşünme ortamıdır, insan için gerçek umudun üretildiği yerlerdir Kendimizi yaşamayı bilmiyorsak bu manastır dediğim şeye bir umutsuzluk ulayabiliriz, bir olumsuzluk bağlayabiliriz. Onu yalnızlığın, kimsesizliğin, bırakılmışlığın kalıcı yuvası sayabiliriz. Onu birileri kendine aşırı güvenen insanın dünyaya yukarıdan bakışıyla oluşturduğu bir yalan ortamı diye anlamak isteyebilir Kendimizi zorlarsak, ihanete uğramış, kötülükler görmüş, iyiliklerine karşılık bulamamış insanın kırılganlığını simgeleştiren bir imge olarak düşünebiliriz onu.

Manastırda olmayı belli bir yaşa, belli bir olgunluğa, belli bir yetkinliğe ulaşmış insanın kendisiyle buluşması ya da kendisiyle çakışması olarak anlamalıyız. Dünyayı yeterince görmüş, tanımış, dolaşmış, kavramış kişinin dünyadan özümlediklerini yeni duygulara ve yeni düşüncelere ulaşmak üzere yeniden kendi gözleri önüne sermesi, bunun için kendisiyle başbaşa kalması olarak anlamalıyız. Manastıra çekilmek, arka odaya girmek, emekliliğini yaşamak dünyadan kopmak değildir, dünyaya daha sağlam yerleşmek demektir Manastıra girmek belki gündelik gelgitlerden, gereksiz ilgilerden, anlamsız ilişkilerden, kendini yineleyen dostluklardan, düzayak arkadaşlıklardan tümüyle kopup insanı araştırmaya adanmak demektir Kalıp düşüncelerle yetinen sözde düşünürlerden, gündelik bilinçle geleceğe çözüm üreten siyaset adamlarından, geç kalmış kelbiyyun filozoflarından, gözünü hırs bürümüş ayaktakımından, kendini dünyanın orta yeri gibi gören işbilir dolapçılardan uzakta bir yerlerde insanı düşünmek demektir. Çok şeyi gözden çıkarabilir duruma gelmiş olmak demektir Yalancı ortaklıklardan, düzmece aşklardan, ikiyüzlü birlikteliklerden uzaklaşıp kendine ulaşmak demektir Belki de yalnızca bilgeleşmek ya da bilgece yaşamak demektir

Türkülerimiz Ömrümüzün Kurtuluş Sevdasıdır!

Bir karanlıktı, karabasandı 12 Eylül ve çökmüştü Anadolu halklarının üstüne. Ama genç kızlarımız vardı; delikanlılarımız, yaşlı analarımız, babalarımız vardı direnmeyi seçen... Ve dört duvar arasında olsalar bile ölüme meydan okuyor, destanlar yazıyordu ölüm orucu direnişçileri, siyasi tutsaklar.

Ve tutuşuyorlardı elele. Dağılsın diye karabulutlar; güneş yeniden ısıtsın diye topraklarımızı, tarlalarımız ekinlerle bezensin diye; ete, süte doysun diye çocuklarımız.

Türkülerimiz de var dedik. Türkülerimiz de katılmalı yaşamı savunmaya. Sıkı sıkıya kavradık bu dost elleri; umutla, sevdayla... Halkın olduk.

Kondusunu yıktırmamak için direnen emekçinin elindeki, bilincindeki inancı sardı türkülerimiz. Ekmeği, onuru için greve giden işçinin grev önlüğünü giydi. Demokratik, bilimsel bir eğitim için mücadele eden öğrenci gençliğin kortejlerinde saf tuttu. Dişiyle, tırnağıyla direnen Kürt halkına çığlık oldu sesimiz; emekçilerin sesiyle dolup taşan alanların dili oldu. Türkülerimiz her zaman haklının, halkın yanında oldu.

Bu yüzden biz de on yıldır hedefiyiz zalimlerin. Susturmak istiyorlar sesimizi, boğmak istiyorlar. Konserlerimiz yasaklanıyor, hakkımızda davalar açılıyor, tutuklanıyoruz. Emekçi insanlardan yana ne varsa yoketmek istiyorlar. Türkülerimize düşmanlıkları da bundandır. İstanbul'da konser vermemiz altı yıldır bu yüzden yasak.

Ama İstanbul bizimdir. Gecekondularıyla, fabrikalarıyla, okullarıyla, caddeleriyle, meydanlarıyla. İstanbul'un kapıları bize değil, sömürücülerin, zalimlerin yüzüne kapanacaktır. Bu vatan bizimdir.

Konserlerimiz yasaklanabilir. Ama türkülerimiz özgürdür. Hiçbir yasak, hiçbir baskı onları esir edemez. Türkülerimiz çalmadık kapı bırakmayacak. Ardına dek açılan kapılarda halkımızla paylaşıyoruz erdemi, namusu, özgürlüğü... Bu kapılar halkın yüreğidir, kilit vuramazlar.

Üzerimizdeki baskılar, konser yasakları kaldırılmalıdır. Türkülerimizin halkımızla kucaklaşmasını hiçbir güç engelleyemeyecek.

Grup Yorum

Hoşgörü Kavramının Çözümlenmesi Üzerine Bir Deneme [1]

A. Kadir ÇÜÇEN

1995 yılının "Hoşgörü Yılı" olarak Birleşmiş Milletler tarafından Ülkemizin önerisi doğrultusunda ilan etmesine karşın, hoşgörünün yalnızca biçemsel kaldığını ve içeriğinin diğer dünya milletleri tarafından doldurulamadığına hergün tanık olmaktayız. Bunun için bu kavramın ne olduğunu ve altında yatan temel ilkeleri felsefi bakımdan çözümlemek gerekli ve zorunlu görünmektedir.

Bu amaçla yazımı üç bölüm ve kısa bir sonuçtan oluşturmak istiyorum. Birinci bölümde, "hoşgörü" kavramı ve bunun batı dillerinde karşılığı olan "tolerance", "tolérance" ve "toleranz" kavramının etimolojik anlamının incelenmesi ve hoşgörü kavramı ile türkçeye batı dillerinden geçen "tolerans"la karşılaştırılması ele alınacaktır. İkinci bölümde, hoşgörü bir tür insan düşüncesi ve eylemi sonucu ortaya çıktığı temel varsayımı ile hoşgörü ve çelişiği olan hoşgörüsüzlüğün temelinde yatan mantıksal ve epistemolojik ilkeleri bularak kuramsal felsefi çözümlenmesini yapmaktır Üçüncü bölüm ise hoşgörü kavramının pratik felsefi çözümlemesi üzerine bir deneme olacaktır Sonuç ise bize, hoşgörü kavramının sıradan günlük dilin bir öğesi olmasından ve onun sanki çok basit bir anlama sahip olmasından farklı olarak, onun batı dillerindeki tolerance'dan daha anlamlı, felsefi içerikli ve kapsamlı olduğunu ortaya çıkarma savı ile sizleri bu kavram üzerine tekrar düşünmek gerektiğine ikna etmeye çalışacağım. Kavramın çözümlenmesinde fenomenolojik ve hermeneutik yöntemden yararlanılarak kavramın yeniden düşünülmesi ve yorumlanması sağlanacaktır.

I.

"Hoşgörü: Herşeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoşgörme durumu, müsamaha[2]" olarak tanımlanmaktadır. Hoşgörü bir çeşit anlayışla olabilirlik ölçütünde düşünme ve davranmadır. Tanımda da açık bir şekilde gözüktüğü gibi, anlayışın yani hoşgörünün sınırsız bir biçimde düşünülmesi bir yanılgı olur. Hoşgörü ve anlayış olabilirlik veya olasılık ölçütü çerçevesinde oluşan gerçeklikle sınırlanmıştır Gerçeklik ise kişi ve kişinin yaşadığı dünyadır Dilimize yerleşen hoşgörü bir tür hayal ve fantazi olarak değil gerçeklerin üzerinde temellenmiştir. Eğer bu tanım, hoşgörünün tam bir özgürlük ve sınırsızlık olmadığı düşüncesi ile birleşirse anlamın daha açık olacağına inanıyorum.

"Tolerance"ın Türkçe karşılığı: "1- hösgörü, müsamaha, 2- Katlanmak, tahammül[3]" "Toleration"ı felsefe ansiklopedisi şöyle tanımlar: "Hoşlanmadığın veya onaylamadığın bazı şeylerde sabır ve tahamül politikasıdır Toleration kesinlikle özgürlükten ya da hürriyetten ayırt edilmelidir. Çünkü o, kötü veya onaylanmadığına inanılan bir şeylerin varlığını içerir.[4]" Bu tanımı ve tarihsel-dinsel içeriğini gözden kaçırmadan ve dilimize tolerans olarak geçen Toleration'ı batı felsefecileri çelişiği çerçevesinde ele almışlardır Birinci önerilen kavram "persecution" (zulüm ve eziyet etmek), toleransın karşılığı olmadığı uzun tartışmalar sonucu anlaşılınca ikinci çelişiği olan "suppression" (bastırmak, sindirmek, önlemek, gizlemek) ile toleranssızlığı tanımlamaya çalıştılar[5] Fakat önerilen ikinci çelişiğinin de toleransı açıklamada yeterli olmadıklarını anladılar. O halde batı dillerinde kullanılan Tolerans nedir ve nasıl bir felsefi yoruma sahiptir? İşte bu konuda ilk defa toleransın felsefesini yapmayı deneyen İngiliz deneyci düşünür John Locke olmuştur. Locke, tolerans kavramını içerdiği tarihsel ve dinsel anlamından arındırmaya ve onu kişiye ve toplum çıkarlarına göre tanımlamaya çalışır. Birey, toplum ve devlet için tolerans önemli bir yere sahiptir. Bu denemeden sonra, 19. yüzyılda John Stuart Mill, tolerans kavramının Locke tarafından sınırlandığını öne sürerek geleneğin özgürlüğü kısıtlamayacağını savunmuştur

Daha bireyci bir yaklaşımla Mill, kişi özgürlüğünün tolerans ve yasalarla belirlenebileceğini öne sürdü.

Böylece, batı düşüncesini kişi ve toplum özgürlükleri ve çıkarları çerçevesinde toleransı **"katlanma" ve "tahammül"** etme olarak tanımladığını belirledikten sonra, dilimize kültürümüzün bir mirası olarak yansıyan hoşgörü kavramının bir katlanma ve tahammül etmenin çok ötesinde olduğunu kabul etmek gerekir. Hoşgörü bir katlanma veya tahammül etme değil ondan daha kapsamlı ve içerikle bir kavramdır. Onu toleransla eşdeğer ya da daha dar kapsamlı görmek bence bir yanılgıdır. Her ne kadar batılılar gibi bir tolerans felsefemiz olmadığını ileri sürmek hoşgörünün kısır ve günlük dildeki sıradan bir içerikle dolu olduğunu göstermez. Burada Heidegger'e bir atıfta bulunarak savımın geçerliliğini göstermeye çalışacağım. 20. yüzyılın en önemli batı düşünürlerinden olan Martin Heidegger, felsefesinin temeline alman dilinin sıradan günlük bir sözcüğüne felsefi içerik koyarak oluşturmuştur. Tüm dillere çevrilmeden geçen bu felsefe kavramı bize şunu öğretmelidir ki, eğer bizde dilimizin işlenmemiş kavramlarını ele alıp ve hatta onları batı felsefesinin kavram ve yöntemleriyle çözümlemeye çalışırsak Profesör Dr. Ahmet İnam'ın deyişiyle **"Gönlümüzün Felsefesi"**ni yapmaya başlayabiliriz. İşte ben burada bunun denemesini yapmaya çalışacağım. Ne kadar başarılı olabileceğim tartışma konusu olabilir. Fakat bir yerden başlamak gerektiğine de inanıyorum. Bu amaçla da ikinci ve üçüncü bölümde hoşgörü kavramına temel olabilecek teorik ve pratik felsefi boyutlarının neler olduğunu irdeleyeceğim.

II.

Daha önce söylediğimiz gibi hoşgörü bir düşünme ve davranma işidir. Düşünmek ise ancak sistemli ve düzgün olduğu sürece doğru olabilir. Eğer bu özellikle sağlayan düşünce ve davranış, hoşgörüyü değil hoşgörüsüzlüğü getirir. Sistemli ve düzgün düşünme nedir? İşte bunu inceleyen bilim dalına çoğunluğumuzun bildiği gibi "mantık" denir. "Mantıkla hoşgörünün ilişkisi ne olabilir?" diye sorabilirsiniz. Hoşgörülü düşünme ve davranma ancak kişi ve kitlenin düzgün düşünmesine yani mantıksal kurallar çerçevesinde düşünmesine bağlıdır. O halde hoşgörünün temelinde mantıklı düşünme vardır. Bunlar neler olabilir? Bilindiği gibi üç tür akıl yürütme yolu vardır: Tümevarım, tümdengelim ve analoji (benzetme). Hem tümevarım hem de tümdengelimin doğru ve eksik yanları olduğu artık tartışmasız kabul edilmektedir. Burada bu konuya girmekten ziyade, bu üç düşünme yolunun aslında bilgilerimizi temellendirmeye ve kanıtlamaya yönelik olduğunu anımsamak yeterli olacaktır. İşte hoşgörü, akıl yürütmelerinde kullandığımız kanıtlamanın ve temellendirmenin yeterince yapıldığı ve doğru düşünüldüğünde ortaya çıkar. Eksik temellendirmeler eksik ve yanlış bilgileri, eksik genellemeleri ve bunların sonucunda da önyargı ve yanlış bilgilerin neden olduğu hoşgörüsüzlüğü meydana getirir. Düzgün ve doğru düşünmenin tek yolunun olmadığının görülmesi, kesin ve evrensel bilgilerin olmadığının kabul edilmesi, deney ve tümevarımın tek ve kesin yöntem olmadığının ortaya çıkarılması hoşgörünün temelinde yatan göreceliği ve olabilirlilik ölçütünü evrensel ve değişmez ilkelere galip gelmesini sağlamıştır. Böylece mantık bile bize evrenselliğin gerçekte olmadığını gösterirken hoşgörüyü destekleyen bir tutum ortaya koymaktadır. Bu da görecelik ve olasılık dereceleridir. Hoşgörü böyle bir düşünce temelinde hareket eden bir anlayıştır.

Profesör Dr. Doğan Özlem, kesin ve evrensel yasaların olmadığını ve bunların da temellendirilemeyeceği savı ile eleştirel düşünceyi ön plana çıkarıyor. Başka bir deyişle, eleştirel düşünce, evrenselliğin değil, göreceliği kendine temel alır[6] önermesine katılıyorum. Bu savı biraz daha ileri götürerek eleştirel ve mantıksal düşünmeyi, hoşgörüyü hoşgörü yapan ilkeler olduğunu savunuyorum. Çünkü, Sayın Özlem'in eleştirisiz düşünmenin temeline koyduğu önyargılar ve evrensel ilkelerin varlığı aynı zamanda hoşgörüsüzlüğün de kaynağını oluşturmaktadır Kısaca hoşgörü eleştirel düşünce ile olur Bunun tersi ise hoşgörüsüzlüğü getirir

Hoşgörünün temelinde (Heideggerci bir tutumla) hoşgörüsüzlük de vardır Çünkü, hoşgörüyü ortaya çıkaran unsur onun hoşgörüsüzlük üzerine inşa edilmesiyle olanaklıdır Böyle bir yorum çerçevesinde, eğer hoşgörüsüzlüğe sebep olan yargıların ve düşüncelerin kaynağını bulursak hoşgörüyü de anlayabiliriz. Sayın Özlem'in eleştirel düşüncenin temeline koyduğu gibi, hoşgörüsüzlüğe kaynak olabilecek yargıları da altı başlıkta toplamak istiyorum. 1- Acele Genelleme Yanılgısı. Bir kaç örnek ve olaydan kalkarak hemen genelleme yapma yanılgısıdır Bu yanılgıya neden olan etken Descartes'ın dediği gibi açık ve seçik adımların atılmadan birdenbire bir sıçrama ve atlama yapılmasıdır Hoşgörü sahibi kişi ve kitle bu genelleme yargısına düşmeyendir 2- Bütünleme Yanılgısı. Bütünü bir parçası ile tanımlamaktır Bu ise bir yanılgıdır. Örneğin, arslanı yelesi ile tanımlamak bir bütünleme yanılgısıdır. 3- Bölme Yanılgısı. Bütündeki bir özelliğin tek bir veya bir kaç parçaya yansıtılmasıdır Kısaca bütünü parçada görmek. Örneğin, iyi bir güreş takımının ağır siklet oyuncusunun da iyi olacağı yanılgısıdır. 4. Aşarı yalınlama ve Basitleştirme Yanılgısı. Karmaşık bir olayı çok basit bir tanımlama da bir yanılgı olarak hoşgörüsüzlüğün kaynaklarından biridir 5- Otoriteye Başvurma Yanılgısı. Daha önceki kuram ve düşünceleri gözden geçirmeden olduğu gibi kabul etmekte hoşgörüsüzlüğün en önemli bir kaynağıdır. Örneğin, ortaçağ düşüncesi. 6- Retorik Yanılgı. Bu tür yanılgı dilseldir. Çünkü temellendirme ve kanıtlama yerini sadece iknaya ve söze dayalı kanıta bırakmıştır.

Tüm bu yanılgıların öncelikle eleştirisiz düşünmeyi ve o da hoşgörüsüzlüğü ortaya çıkardığını kabul etmek bir yanılgı değildir. Hoşgörünün, kendi varlığında hoşgörüsüzlüğü nasıl barındırdığını gördük. Heideggerci deyişle, hoşgörüsüzlüğün üstünü açtıkca, aydınlantıkça, gizemini ve örtüsünü kaldırdıkça hoşgörü ortaya çıkmaktadır Hoşgörü, açıklığın ve aydınlığın evidir. Bunun yolu da düzgün ve doğru düşünme yollarını ve yanılgılarımızı ortaya çıkarmakla olanaklıdır. İşte hoşgörü bilgi temeli üzerine odaklanmıştır. Böylece, hoşgörünün kuramsal açıdan çözümlemesi denemesini yaptıktan sonra şimdi pratik yani eylem açısından nasıl temellendirebiliriz onu irdeleyelim.

III

Hoşgörü, bir kişi tutumu ve kamu işlerinin düzenlenmesinde ortaya çıkması bakımından iki çeşittir.[7] Bu düşüncenin ışığında hoşgörü kavramının iki açıdan alınmasına katılıyorum, fakat bu iki açının temelinde ve bu iki açıyı ortaya çıkaran kavramı da unutmamak gerekir. **İletişim.** İşte pratik felsefe açısından hoşgörünün temelinde yatan en önemli ilke iletişimdir. Hoşgörüyü ortaya çıkartan tek ve zorunlu ilke olarak iletişim daha sonraki diğer kavramların anlamlı olmasını da sağlayan koşuldur.

İletişim iki taraflı bir olgudur Bu olguya da mesaj adını verebiliriz. İletişim, mesaj yollamak ve yollanan mesaja verilen karşı mesajı almakla ve bunun bu şekilde devam etmesiyle gerçekleşen bir diyalogtur İletişimde yollanan mesaj ve alınan mesaj anlaşılır olması iletişimin tam olmasını sağlar. Tek taraflı iletişim olanaklı mıdır? İletişimi sağlayan diğer koşullar nelerdir? Bunlar konumuzu direkt olarak ilgilendirmediği için cevabını okurlarıma bırakıyorum. Sorumuzu şu şekilde formüle edelim: İletişim nasıl olur da hoşgörünün temelini oluşturur? Çünkü, eğer iletişim tek taraflı ve tek tarafın çıkarlarını gözetip, diğer tarafa zarar veriyorsa bu iletişim gerçek ve tam bir iletişim midir? ve hoşgörüye sebep

olabilir mi? Doğallıkla olamaz. Tek taraflı iletişim olsa olsa ancak hoşgörüsüzlüğe neden olabilir.

İletişim iki boyutlu bir konuşmadır. Konuşmada kavramlar, terimler, tümceler ve düşünceler her iki taraf için de açık ve aynı anlamı içerirse iletişim gerçekleşir. Sonuçta mesaj gider ve karşılığı gelir. Kavramların belirginliği ve tek anlamlılığı iletişimin tam olmasını sağlar. İşte hoşgörü tam iletişimin üzerine temellenebilir. Hoşgörü kişi tutumu olarak ve kamu hizmetlerinin düzenlenmesi olarak ancak iletişimin olduğu yerde ortaya çıkabilir.

Hoşgörünün temelini oluşturan diğer bir kavram da "bireysel farklılıkların kabulü"dür. Bireysel farklılıklar kişinin kendisini ve diğerini tanıması ve olduğu gibi kabul etmeyi sağlar Böylece kendi ile diğeri arasındaki farkı gören kişi ve toplumlar farklılığı kabul ile hoşgörüyü de ortaya çıkartabilirler Farkına varma sonucu kendi anlama ve eyleme gücü ile diğerinin anlama ve eyleme gücünü görür ve kavrar Farklılıkların kavranması ve kabulü hoşgörü oluşmasını sağlar.

Diğer[6] bir kavram ise "hak" kavramıdır. Hakların kabulü ve uygulanması hoşgörünün pratik olarak olanaklı kılınmasını sağlar. Başka bir deyişle, hoşgörünün olabilmesi için kişiyi ve toplumları içeren çeşitli hakların onayı söz konusudur. Bu haklardan bazılarını sayalım: İnsan hakları, yaşama hakkı, bilme hakkı, eşitlik ve fırsat hakkı, özgürlük hakkı, mülk edinme hakkı ve daha niceleri.

Tüm bu kavramlar ve sizin ekleyebileceğiniz kavramları hoşgörüyü ortaya çıkartan ve yaşatan ilkeler olarak saymak sanırım doğru olur. Bunlara sahip kişi ve toplum hoşgörülü kimliğini kazanır Kazanılan bu kimlikle birlikte düzenli, adaletli, barışçı ve özgürce yaşar.

Hoşgörü bilgidir. Bu öyle bir bilgidir ki temelini dışardan değil, insanın kendisinden alır. Socrates'in dediği gibi bu bilgi "kendini bilmek"ten kaynaklanmaktadır. İşte dilimizin en güzel ve anlamlı kavramlarından biri olan hoşgörü, kişinin kendisinin ve yaşadığı toplumun bilgisidir. Hoşgörü tarihsel, toplumsal, siyasal, dilsel ve dinsel olanın kısaca kültürümüzün bilgisidir. Evet kültürel bilgidir, çünkü o objektif bilimlerin ötesinde kültürün içinde barındırdığı bireyine verdiği yaşama bilgisidir. Hoşgörü bir yaşama bilgisi olarak kişi ve kişiler arası ilişkide ortayan çıkan düşüncedir. Kültür tarihimiz bize yukarıda irdelediğim tüm teorik ve pratik felsefi ilkelerin hoşgörü kavramında eritilip, insanımıza kazandırıldığını örnekleriyle vermektedir Bu nedenle tolerans gibi katlanma ve tahammülü içeren bir kavram hoşgörü yerine kullanılmamalı ve eşdeğer tutulmamalıdır.

Dipnotlar:

1. Böyle bir denemeyi yazarken düşüncelerinden yararlandığım sayın Prof. Dr. Ionna Kuçuradi'ye ("Hoşgörü: Kavramı ve Sorunları"), Sayın Prof. Doğan Özlem'e ("Eleştirel Düşünce ve Konuşma"), Sayın Prof. Dr. Ahmet İnam'a ("Gönül Felsefesi") ve Sayın Prof. Dr. Kenan Gürsoy'a teşekkür ederim.

2. Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara: 1983

3. Redhouse: İngilizce Türkçe Sözlük

4. The Encyclopedia Of Philosophy. Editor in Chief Paul Edwards. Volume 8. London: Collier MacMillan Publ. 1972. Sayfa 193. A.g.e. Sayfa 193.

5. A.g.e. sayfa 193

6. Doğan Özlem. "Eleştirel Düşünce ve Okuma" Uludağ üniversitesinde 30 Mart 1995 tarihinde verdiği konferanstan alınan notlardan yararlanılmıştır.

7. Ionna Kuçuradi. "Hoşgörü: Kavramı ve Sorunları". Türkiye Felsefe Kurumu Bülteni. Sayı 2, Nisan 1995

8. A.g.e. Hak kavramı birçok boyutları ile daha geniş kapsamlı incelenmiştir.

Gözlerim

Saçların gümüş bir tel
bakışlarınsa uykusuz gerilla günlüğü
ve kimsesiz çıplak sokaklarında
bir kentin
ararken birbirimizi
buluşmamız ortadoğuydu
ateşti
ve kırılan bir koldu
gece sen ve hüzün
çok sessiz
gün ağır ışıklarıyla uyandırdı bizi
saçların simla
bakışların parmak uçlarındı
incelikli dokunan
ve saklı küçük ellerinde
yağmur başladı yine
ve kar tuttu gözlerim
gözlerim eski bir tarih
gözlerim biz

Mesut AŞKIN

Komün Devrimi-Komün Şiiri

Erdoğan ALKAN

Komün devrimi Fransa'da İmparatorluğun yozlaşması, kokuşması, çöküşünün hızlanmasıyla İşçi Sınıfının yükselişinin ve bunların bir sonucu olarak Paris Komününün ayaklanmasından kaynaklanır. Olayların gelişmesini görelim:

Üçüncü Napeleon (Louis Napoleon) İkinci İmparatorluğun sallanan rejimini pekiştirmek için 4 mayıs tarihli bir halkoyu yoklaması düzenler Söz de bazı reformlar gerçekleştirelecek. 24 nisan'da Enternasyonal'in Paris Federasyonu ile Paris İşçi Sendikaları Birlikleri Odası bonapartçı manevranın iç yüzünü açıklar ve işçilere halkoyu yoklamasına katılmamaları için çağrıda bulunur İmparator Enternasyonal Emekçiler Derneği yönetiminin ve Fransa'daki komitelerinin üyelerini kendisini öldürmeye yönelik komplo hazırlamakla suçlayarak 3 Mayısta tutuklattırır

Louis Napoleon halkı bir yandan sözde reform girirşimleriyle oylarken, öte yandan dikkati dışa yöneltmek için savaş yaygaracılığı yapar Askeri gücünün bir bölümü Juarez'in yönettiği Meksika Ulusal Kurtuluş savaşını bastırmak için Meksika'da. Ordu zayıf. İmparator ve çevresinin sokağa döktüğü halkın bazı kesimleri galeyena gelip "Berlin'e! Berlin'e!" diye haykırıyorlar Oysa İşçi Sınıfı Fransayla Almanya arasındaki bu savaşın aslında halkların değil hanedanların savaşı olduğunu söylüyor ve savaşa karşı çıkıyordu. Enternasyonal'in Paris üyeleri Reveil'de (Uyanış, sol cumhuriyetçilerin günlük gazetesi) Alman işçilerine şöyle seslenir: "Almanya'daki kardeşler! Bölünmemiz Ren'in her iki kıyısında da zorbalığın utkusundan başka şey de getirmez." Bu bildiri Fransa'daki diğer işçi örgütlerinin bildirileri izler.

Onbeş temmuz'da Fransa Almanya'ya savaş ilan eder On altı temmuzda Brunswick'te savaşa karşı miting düzenler ve Chemnitz'de 50.000 Saksonya işçisini temsil eden Alman işçi delegeleri şu bildiriyi yayınlar· "Alman demokrasisi ve özellikle sosyaldemokrat parti işçileri adına bu savaşın salt hanedan savaşı olduğunu duyururuz. Fransa işçilerinin bize uzattıkları kardeşçe eli sıkmaktan mutluyuz. Enternasyonal Emekçiler Derneği'nin, bütün ülkelerin proleterleri, birleşin! sologanına bağlı olarak, bütün ülkelerdeki işçilerin dostlarımız ve bütün ülkelerin despotlarının düşmanlarımız olduklarını hiçbir zaman unutmayacağız!" Enternasyonal'in Berlin Şubesi de aynı içerikte bir bildiri yayınlar.

Fransız ordusu 4-8 ağustosta Wissembourg, 6-8 ağustosta Reichshoffen ve Froescwiller'de bozguna uğrayıp Chalon'a çekilir. 1-3 eylülde ordu Sedan da tam bir bozguna uğrar Kent Almanların eline geçer. Ordunun baş komutanı ve yanında bulunan İmparator esir düşüp hapsedilir 21 ekim ve 28 eylül'de iki utku kazanan Fransız ordusu kasımda yeniden bozguna uğrar

Ordunun uğradığı yenilgiler ülkede ve özellikle başkent Paris de etkisini göstermekte gecikmez. Kaynaşma başlar Hükümete karşıt gazeteler "Yurt tehlikede!" başlıklarını atıp halkın silahlandırılmasını ve başkent milletvekillerinden oluşan bir savunma komitesinin kurulmasını isterler Hükümet devrilir Meclis bir Savunma Komitesi kurar Komitede iki solcu milletvekili de var Devrimci Blanqui 14 ağustosta bir darbe girişiminde bulunur, başaramayıp Belçika'ya kaçar Meclisin gece toplantısında burjuva milletvekili, avukat Jules Favre hanedanın kaldırılmasını öneriri, önerisi onaylanmaz. Halk meclisi işgal eder Başkan Scheider'in yerini Blanqui'ci genç Granger alır Akşam saat dörtte, Belediye Sarayında hanedanın kaldırıldığı duyurulur. Cumhuriyet ilan edilir. Yeni Ulusal Savunma Hükümetinde burjuvalar egemen. Tek aşırı sol uç, Saint-Pelaige cezaevinden çıkarılıp belinde kırmızı kuşakla getirilen, Blanqu'ci ve darbeci Rochefort.

Fransız ulusunun üzerinde kara bulutlar dolaşıyor Üst üste uğradığı bozgunlar sonucu ordu kendine güvenini yitirmiş, Aydınların kimi umutsuz, kimi hâlâ direniyor İşçiler tam bir marksist bilince sahip olmasalar da sömürü düzenine son vermek istiyorlar Genç öğrenciler sakalları ağarmaya yüz tutmuş 1848 ayaklanmasının eski tüfekleriyle omuz omuza. Proudhon'cular, Bakounin'ci anarşistler sayıları oldukça kabarık, Polonyalı ve İtalyan azınlığın beslediği coşkulu bir enternasyonilizm. Paris bu ruh hali içinde çalkalanıp duruyor

Almanlar Alsace ve Lorraine'i kendi topraklarına kattıktan sonra Metz'i de işgal edip Paris kapılarına dayanır Paris'i bombalar

2-4 kasım 1887'de burjuvazinin gözdesi, milletvekili ve kabine üyesi Thiers Bismarc ile bir barış görüşmesi yapar, görüşme başarısızlıkla sonuçlanır Gambette hükümeti Bordeaux'ya çekilir 19 ocakta (1871) general Jules Trochu Paris valiliğine ve hükümet başkanlığına getirilir Telaş ve umutsuzluk içinde olan halka söz verir· "Paris valisi asla teslim olmayacak" oysa teslim planını çoktan hazırlamıştır bile. 22 ocakta Parisliler bir ayaklanma girişiminde bulunur, başaramazlar

Burjuvaların eline aradıkları olanak geçmiştir, işçi kulüpleri kapatılır, ilerici gazetelerin yayını yasaklanır, tutuklamalar başlar 28 Ocak 1871 Almanya ile Fransa arasında ateşkes anlaşması. Bu anlaşmaya göre Paris ordusu savaş tutsağı sayılıp silahsızlandırılarak Paris'te kalacak. Resmi ordunun yanısıra bir de daha çok gönüllülerden oluşan Ulusal Muhafızlar Birliği var. Ulusal Muhafızlar silahlarını teslim etmeyip toplara da el koyuyorlar.

8 şubat 1871 de genel seçim yapılır Meclise çoğunlukla burjuva cumhuriyetçiler ve bazı kralcılar girer Sandıklardan 6 barış yanlısının 37 Gambette'cının, Rochefort'un ve Marseyyezci arkadaşlarının, Gambon, Delescluze, Millieri gibi devrimci demokratların, Victor Hugo, Garibaldi ve Louis Blanc gibi ünlülerin adları çıkar. Kısaca, halk oyunu Cumhuriyet ve savaş için kullanır. Seçilenler arasındaki Adolphe Thiers, karanlık bir formulle Fransız Cumhu-

riyeti Yürütme Gücü Başkanlığına getirilir Komün Devriminin bastırılmasında en büyük rolü oynadığı için Theiers'i Marx'ın kaleminden, daha yakın tanıyalım: "Thiers, bu biçimsiz bücür, yarım yüzyıla yakın bir süreden beri Fransız burjuvazisini büyüledi, çünkü Fransız burjuvazisinin kendi öz sınıf bozulmuşluğunun en gelişmiş entellektüel dışavurumuydu. Devlet adamı olmadan önce, tarihçi olarak yalandaki ustalığının kanıtını vermiş bulunuyordu(...) 1830'dan önce cumhuriyetçilerin müttefiki olmasına rağmen, koruyucusu Laffitte'e ihanet ederek, Louis-Philippe döneminde ustaca hükümete sokuldu. Din adamlarına karşı, Saint-Germain- L'Auxerrois kilisesi ile başpiskoposluğun yağma edildikleri karşılıkları kışkırtarak ve düşes de Berry'in espiyon-bakanı, sonra da ebe-gardiyanı olarak, kralın gözüne girdi. Cumhuriyetçilerin Transnonain sokağındaki katliamı ve ardından basın ve dernek kurma hakkına karşı çıkarılan iğrenç Eylül yasaları, onun eseriydi. Mart 1840'ta, hükümet başkanı olarak suyun üstüne yeniden çıktığı zaman, Paris istihkamları planı ile Fransa'yı şaşırttı. Bu planı, Paris'in özgürlüğüne karşı kalleşçe bir plan olarak eleştiren cumhuriyetçileri, Milletvekilleri Meclisi kürsüsünde suçladı(..) Ocak 1848'de İtalyan kralı Palermo'yu bombaladığı zaman, o sırada uzun süredir hükümet dışı bulunan Thiers, Milletvekilleri Meclisinde yeniden ortaya çıkarak şöyle demişti:

"Baylar Palermo'da olup bitenleri biliyorsunuz; kırksekiz saat boyunca büyük bir kentin bombalandığını öğrenince hepiniz (parlementer olarak konuşmak gerekirse) dehşetten titrediniz. Kim tarafından? Savaş haklarını kullanan yabancı bir düşman tarafından mı? Hayır baylar, kendi öz hükümeti tarafından. Peki neden? Çünkü bu bahtsız kent, kendi haklarını istiyordu. Evet, kendi haklarını istemiş olduğu için, Palermo kırk sekiz saat bombalandı! Bundan ötürü Avrupa kamuoyuna başvurmama izin verin.(...) On sekiz ay sonra aynı Thiers, Roma'nın bir Fransız ordusu tarafından bombalanmasının en yaman savunucuları arasında idi. (.)

Şubat devriminden birkaç gün önce, Guizet'nun kendisini mahkum ettiği iktidardan ve onun nimetlerinden uzaktaki uzun sürgünden ötürü öfkelenen ve havada yakın bir halk ayaklanmasının kokusunu alan Thiers, onu Mirabeau-mouche (Sinek-Mirabeau) takma adını kazandıran o sözde kahramanca uslup ile, milletvekilleri meclisinde şöyle diyordu: "Ben sadece Fransa'nın değil, ama Avrupa'da da devrim partisindenim. Dilerim ki devrim hükümeti ılımlıların ellerinde kalsın; ama eğer hükümet ateşli kimselerin, hatta radikallerin eline bile geçse, ben gene de davamı bırakmayacağım. Her zaman devrim partisinden olacağım."

26 Şubat 1871: Versailles'de Thiers, Bismarc ile barışın ön koşullarını içeren bir hazırlık anlaşması imzalar: Almanlar Paris'e girecek ve Batı yakasını işgal edecek, buna karşıt Belfort Fransa'da kalacak. Ölüm sessizliğiyle karşılaşan Prusyalılar 2 martta başkenti terk etmek zorunda kalırlar. 3 mart 1871 Paris Ulusal Muhafızları federasyonlar şeklinde örgütleşir ve "federe'ler" adını alırlar. Paris'te ilericilerin ve devrimci işçilerin egemen durumda olduğunu gören Thiers Meclisi 10 Martta Versailles'e taşır Düzenli birliklerin komutanı Vinoy 11 martta demokrat gazeteleri süresiz kapatır ve otuz bir ekim 1870'de yönetime el koyma girişiminde bulunur Tutuklanmış olan, Floures, Blanqui, ve Levraud ölüm cezasına, yazar va şair Jules Valles altı ay hapis cezasına çaptırılır Tiridon, Victor Hugo, A. Ranc ve Delescluz gibi demokrat milletvekilleri meclisi terkederler

Paris'te artık Meclisin ve Hükümetin sözü geçmiyor İlerici Ulusal Muhafızlar ve Merkez Komitesi egemen. Thiers Ulusal Muhafızlar Birliğine karşı halkı kışkırtmak için çeşitli bildiriler yayınlar

18 mart 1871 Parisliler ayaklanır Thiers yönetiminde, merkezi Versailles olan meclisin hükümeti orduyu, askeri, ayaklananların üstüne gönderir Ancak asker halkına silah çekmez. O zamanlarda bestelenen bu anonim halk türküsü işte o olayı dile getirir:

"Şeref sana, şan sana yiğit fransız eri
Ölürsün savaşlarda tam bir Galyalı gibi
Ama Paris kurtuluş çığlıkları atarak
Sonunda doğrulup hakkını arayınca,
Kiralık katillerin uymayıp buyruğuna,
Halkına sevgi dolu ellerini uzatır,
Yüreğinle birlikte silahını verirsin,
"Gerçek Fransız asla katil olamaz" dersin.

Ayaklanan devrimciler askeri üstlerine salan general Lacomte'u ve general Clement Thomas'yı ele geçirip kurşuna dizerler O sırada Pariste bulunan Thiers Versailles'e kaçar Ondokuz mart akşamı, sokaklara asılan bildirilerde Merkez Komitesi amacını şöyle açıklar: İhanet eden hükümeti görevden uzaklaştırmak. Bucaklarıyla birlikte Paris seçimlerine hazırlamak. Bu arada Merkez Komitesi bütün bakanlık hizmetlerine el koyar bu hizmetleri kendi yönetimindeki komitelere verir

26 martta yapılacak belediye seçimleri dolayısıyla Merkez Komitesi, emekçilere, amaçlarını anlatan şu bildiriyi yayınlar

"Fransa şimdiye dek yönetenler ülkemizi ve bizleri yıkıma ve onursuzluğa sürüklediler Otorite can ve iş güvenliğini sağlamaktan yoksundur Ülke genel bir çöküntü içinde. Emeği yeni baştan örgütleyerek, eşitlik ve dayanışmaya dayanan, yeni temeller üstünde yeni bir düzen kurmalıyız. Komün Devrimi bu ilkeleri koyarak gelecekte çıkar çatışmaları doğurabilecek nedenleri önceden ortadan kaldırıyor

Biz emekçilerin boyunduruktan kurtulmasını istedik. Bunun tek garantisi de bucak temsil kurallarıdır Her yurttaş hakkını ancak bu sistemde en iyi savunur Her yuttaş temsilcilerin eylemlerini en etkili bir biçimde ancak bu sistemde denetler Toplumsal reformlar sırasıyla ancak bu şekilde gerçekleşebilir

Her bucağın özerk oluşu toplumsal isterlerin saldırgan bir karaktere bürünmesini önler ve Cumhuriyet ilkelerini en yüce anlamıyla dile getirir

Emekçiler! İstediklerimiz nedir? Kredinin, ticaretin, derneklerin emekçiye emeğinin tam karşılığını verecek biçimde örgütlenmesini istedik. Herkes için, parasız, laik ve tam eğitim istedik. Toplantı ve dernek kurma hakkını, yurttaşın ve basının özgürlüğünü istedik. Polisin, güvenlik güçlerinin, silahlı kuvvetlerin, sağlık hizmetlerinin belediyecilik açısından düzenlenmesini istedik. Paris halkı uyandı, dadısının yönettiği bir çocuk olmak istemiyor artık. Kendi kendimizin efendisi olmak hakkımızdır 26 mart pazar günü yapılacak seçimde Paris halkının oylarını Komün için kullanması bir onur borcudur"

26 mart seçimini Komüncüler kazanır. Belediye Sarayına yerleştiği Komün Yönetimini ilan ederler Komün bakanlıklara el koyup mayıs 1871 sonuna dek ülkeyi yönetir. Eğitim laikleşir. Çalışma koşullarına, işçi ücretlerini düzenleyen yeni yasalar çıkar. Tüketim kooperatifleri kurulur. Yoksulların borçları silinir, malları rehinden kurtarılır. Ancak yönetim çok kısa sürer, burjuva cumhuriyetçileri Versailles'den Paris'e yürüyürek devrimi kanlı bir şekilde bastırırlar.

Komün Sanatı

Komün Devrimi çoğu işçi kökenli birçok şairin, toplumcu bir sanatın doğmasına yol açtı. Ancak zamanın sanatına egemen olan burjuva yazar ve şairler Komün Devrimine olduğu kadar Komün sanatına, toplumcu sanata da cephe aldılar. Uzun yıllar karanlıklarda kalan bu yazın iki büyük savaştan sonra Paul Eluard ve Aragon'larla gün ışığına kavuştu.

Anonim

Versailles'de, aristokrat komutanlar askerlere ayaklanan Paris halkı üstüne ateş açma buyruğunu verirler. Askerler silahlarını halka değil bu buyruğu veren komutanlara doğrultur, daha sonra Komün'ün Ulusal Kurucular Birliği saflarına geçerler. Aşağıdaki şiir bu olayı anlatıyor.

ON SEKİZ MART: HALK VE ASKER

Şeref sana, şan sana yiğit fransız eri
Olursun savaşlarda tam bir Galyalı gibi,
Ama Paris kurtuluş çığlıkları atarak
Sonunda doğrulup da hakkını arayınca,
Kiralık katillerin uymayıp buyruğuna,
Halkına sevgi dolu ellerini uzatır,
Yüreğinle birlikte silahını verirsin,
"Gerçek Fransız asla katil olamaz" dersin

L.B.

(Üç renk şarkısının ezgisiyle söylenir)
Voltelain Basımevi,
(F. Maillard, İşgal ve Komün yönetimi sırasındaki sokak yayınlarından, yayına: Augistine Aubry Paris, 1874)

Maurice Boukay

(Şair ve halk ozanı. **Kızıl Şarkılar** adlı kitabında kurşuna dizilen ve sürülen Komün devrimcilerinin savaşımlarını yadeder.)

KIRMIZI HOROZ

Bir süngünün türküsü:

Can kulesindeki kırmızı horoz
Neler görüyorsun karşı adada?
-İnsanlar var orda, sürgün edilen
İnsanlar can veren kayalıklarda.
Can kulesindeki kırmızı horoz
Neler görüyorsun o mezarlıklarda?
Ölüler var, kaldırıp taşlarını
Gidiyorlar öçlerini almaya.
Oy! Kırmızı horoz!
Kırmızı horoz!
Oy! kırmızı horoz!
Kırmızı horoz!

Kızıl Şarkılar, Ernest Flammerian Paris, 1896

Jean-Baptiste Clement

(Orta halli bir değirmencinin oğlu. Evini terk edip çıraklık, garson, işçi olarak çalışır, sonra gazeteciliğe başlar. Komün Devrimi sırasında barikatlarda savaşır Yenilgiden sonra Londra'ya kaçar 1874 ekiminde gıyaben ölüm cezasına çaptırılır. Londra'da yaşamını işçilik yaparak kazanır. Halk ozanı ve gazeteci. Şiirin dışında düzyazı alanında ustalığını kanıtlar)

Bu şiirim bestelendi Komün savaşı sırasında sokaklarda, kahvelerde, devrimcilerin toplandığı alanlarda söylendi. O dönemlerde, Komün Savaşında bizlerin yanında yer almak büyük özveri ve cesaret işiydi. İşte o sıralarda, savaşın en civcivli zamanlarda yiğit bir kızı yanıbaşımızda gördük. O günün anısına saygı olarak şiirimi o yiğit kıza adıyorum.

Hiç unutamadığım İşte öyküsü:

Tarih 28 mayıs 1871 Tüm Paris devrimcilerin eline geçmişti. Ama hala, Fontaine-au-Roi sokağında çarpışan birkaç kişi vardı. 1848 katliamında ve hükümet darbesinde kelleyi kurtarmış kır sakallı eski tüfekçilerden oluşan yirmi kadar savaşçı, bir barikatın ardında savaşmayı sürdürüyorduk.

Saat onbir, on iki arsında, elinde ecza sepeti yirmi yirmi iki yaşlarındaki bir kızın bize doğru geldiğini gördük.

Nerden, niye geldiğini sorduk, burda işin ne dedik. Çok sade bir şekilde cankurtaran servşşnde çalıştığını, Saint- Maur barikatının da askerlerin eline geçtiğini söyledi.

Aramızdaki 48 ayaklanmasını yaşamış bir eski tüfekçi boynuna sarılıp kucakladı onu.

Gerçekten de genç kızın yaptığı büyük bir özveri ve mangal kadar yürek isteyen bir şeydi.

Hemen uzaklaşmasını, kendisini tehlikeye atmamasını söyledik. Direndi, bırakmak istmedi bizi.

Nitekim beş dakika sonra arkadaşlarımızdan ikisi, biri omuzundan, biri alnının ortasından vurulup düşmüştü.

Geçelim!.

Çekilmeye karar verdiğimizde o yiğit kıza da vakit varken meydanı terk etmesini söyledik.

Yalnızca adının Louise ve işçi olduğunu biliyorduk. Elbetteki komüncülerin safındaydı.

Ne oldu? Başına neler geldi? Öteki niceleri gibi Versailles askerleri onu da kurşuna mı dizdi?

Kitabımdaki şiirlerin en tanınmışı olan bu şiirimi o bilinmeyen kahraman kız hak etmedi mi?

İşte o kıza adadım Bunu en çok.

Şarkılar, George Robert ve Ortakları Basımevi, Paris, 1885

Kiraz Zamanı

28 mayıs 1871 pazar günü,Komüncülerin yaralarını saran yiğit yurttaş Louis'e

Gelince kiraz zamanı, biz,
Şen bülbül ve dalgacı karatavukla
Bayram edeceğiz.
Güzel kızların başını bahar,
Aşıkların kalbini gün vuracak.
Gelince kiraz zamanı
Daha bir tatlı ötecek dalgacı karatavuk.
Ama çok kısadır kiraz zamanı
Çifter çifter, oğlanlar, kızlar, hülyalı
Kiraz küpeler toplarız,
Aşk kirazlarını toplarız, yaprakların altına
Dökülen, kan gibi damla damla.
Ama çok kısadır kiraz zamanı
Mercan küpeler toplarız hülyalı.
Kiraz mevsimine girdiğimiz zaman

Eğer korkuyorsanız yürek ağrılarından
Güzellerden uzak durun.
Ben ki nice acılara göğüs germişim
Hep acı çekeceğim bundan böyle de
Gelince kiraz zamanı
Siz de aşk ağrıları çekersiniz.
Kiraz zamanı seveceğim hep
Kiraz zamanından kalmadır bana
Kalbimde kanayan bu yara.

"DUVAR'A!" DİYOR YÜZBAŞI

J. Allemane yurttaşa

Duvar'a!
Diyor yüzbaşı
Leş gibi içki
kokuyor ağzı
Duvar'a!

-Suçun nedir? Ne yaptın?
-Sen olsan ne yapardın?
Karnın açsa yemek yersin
Birileri yönetirse seni burnunun ucuyla
Ben şamar oğlanı, değilim dersin
Anamız ağladı dostum
Söylediğim açık
Anladın elbet?
Yaşasın Cumhuriyet!

Duvar'a!
Diyor sarhoş yüzbaşı
Leş gibi içki
Kokuyor ağzı
Duvar'a!

-Suçun nedir? Sen ne yaptın?
-Suçum yok, sizlerdenim ben
Saint-Bernard kilisesinde papazım
Ötekilerden kurtulmak için
Tam sekiz gün bir dolapta saklandım.

-Ya sen? Söyle, sen ne yaptın?
-Pek Önemli şeyler değil
Çoluk çocuk, biraz çapkınlık falan
Çok yoruldum, dinlenmeliyim şu an
Yaşım yetmiş
İşim bitmiş,
Fazla bekletmeksizin
Hemen kurşuna dizin.

Duvar'a!
Diyor sarhoş yüzbaşı
Leş gibi içki
Kokuyor ağzı.
Duvar'a!

-Suçun nedir? Sen ne yaptın?
-İşte size iki liste
Yüz namussuzun adı var
Komünist karılar, komünist çocuklar
Bütün bu itleri kurşuna dizin!..

-Sen ne yaptın? Senin suçun?
-Bourget savaşında ölen
Bir subayın duluyum ben.
İşte belgelerim, bayım
-Ben mi? Kızıl değilim
İşte üç renkli şeridim.

Duvar'a!
Diyor sarhoş yüzbaşı
Leş gibi içki
Kokuyor ağzı.
Duvar'a!

-Sen ne yaptın? Hangi herzeleri yedin?
-Dört yaram var, altı savaşa katıldım
Gününü gösterdim düşmanlarıma

Lorrain'liyim, Lorrain'lilerin öcünü aldım.
-Ben mi? Cankurtaranda çalışıyordum
Bilirsiniz, kadınlar savaşmazlar
Ayrım gözetmeden vurulanların
Yaralarını sardım.
-İsmim mi? Auguste adım
Bu yıl tam onüçüne bastım.

Duvar'a!
Diyor sarhoş yüzbaşı
Leş gibi içki
Kokuyor ağzı.
Duvar'a!

-Senin suçun? Sen ne yaptın?
-Ölü gibiyim, oy, ölü gibiyim
Bir asker, mutlaka sarhoş olmalı
Vurdu kapı önündeki babamı
Suçum ölen babam için ağlamaktı.

-Sen ne yaptın? -Pis herif!
Durma, hemen derimi del,
Davam derimden de güzel,
Üstüme düşeni yaptım,
Çakaralmaz tüfeğimle.
Göğe bak, doğacak yeni gün
Göğe bak, yaşasın Komün!

Duvar'a!
Diyor sarhoş yüzbaşı
Leş gibi içki
Kokuyor ağzı.
Duvar'a!

Londra, 1872
Yayıncı: Bassereau 240, Saint- Martin Sokağı, Paris

KANLI HAFTA

Ezgi: Pierre Dupont'un Köylülerin Şarkısı
1871'de kurşuna dizilenlerin anısına

Muhbirler ve vatandaşlardan başka
Sokaklarda görülebilir yalnızca
Ağlayan üzgün yaşlılar
Yetim çocuklar ve dullar
Paris yoksulluk içinde
Bitiyor saatler bile
Çalıyor savaş konseyi için çan
Kan akıyor bütün kaldırımlardan

Evet, ama...

Geçecek bu kara günler
Burjuvaların ayağı altından
Bir gün kayacak toprak
Birleşip bütün yoksullar, onların
Canlarına okuyacak.
Bütün resmi gazeteler
Hırsızlar, tüm pis herifler
Verdiven için gelenler
İşbirlikçiler, omzu süslüler

Uçkuru kirli aşıklar
Kurtlar gibi kaynıyorlar
Cesetlerinde devrimcilerin.

Evet, ama...

Geçecek bu kara günler
Burjuvaların ayağı altından
Bir gün kayacak toprak
Birleşip bütün yoksullar, onların
Canlarına okuyacak!
Önlerine kim çıkarsa rastgele
Çoluk çocuk, yaşlı, kadın demeden
Ana, kızı, dedelerinin kollarındaki çocuğu
Zincire vurup kurşuna dizdiler
Yerini kırmızı bayrakların
Dehşeti aldı itlerin, haydutların
Kralın uşaklarının.

Evet, ama...

Geçecek bu kara günler
Burjuvaların ayağı altından
Kayacak bir gün toprak
Birleşip bütün yoksullar, onların
Canlarına okuyacak!
Cizvitlere, papazlara
Mac-Mahon ve Duponbup'lara
Kurban olarak sundular bizi
Kutsanmış sulardan yağmur yağacak
Çıldıracak kurbanlardan kanları
Yarışacak birbiriylr
Saint-Eustache ve Opera
Zindanlar dolup taşacak

Evet, ama...

Geçecek bu kara günler
Burjuvaların ayağı altından
Kayacak bir gün toprak
Birleşip bütün yoksullar, onların
Canlarına okuyacak!
Yenildik diye, yarın, güzel mahallenin
Nonoşları ve yosma hatunları
Namlular dantilli yakalarında
Tüfekler taşıyacak, davullar çalacaklar
Kurşuna dizdirirken Pandore çocuklarımızı
Şölenler verilecek
Kordelalar süsleyecek üç renkli bayrakları

Evet, ama

Geçecek bu kara günler
Burjuvaların ayağı altından
Kayacak bir gün toprak
Birleşip bütün yoksullar, onların
Canlarına okuyacak!
Yarın yeniden polisler
Çapraz tabancalarıyla
Hizmetlerinden pek hoşnut
Bitecekler kaldırımlarda
Muhbirler, jandarmalar, askerler ve papazlar
Yönetecek ekmeksiz, işsiz, silahsız bizleri.

Evet, ama...

Geçecek bu kara günler
Burjuvaların ayağı altından
Kayacak bir gün toprak
Birleşip bütün yoksullar, onların
Canlarına okuyacak!
Bu halk boynundan yoksulluk zinciri
Köle mi olacak hep?
Attığımız her adımda ne zamana dek
Önümüze askerler dikilecek?
Bu papaz sürüsü ne zamana dek
Hayvan gibi bizi güdecek?
Ne zaman gelecek, ne zaman
Adaletin, emeğin Cumhuriyeti?

Evet, ama...

Geçecek bu kara günler
Burjuvaların ayağı altından
Kayacak bir gün toprak
Birleşip bütün yoksullar, onların
Canlarına okuyacak!

Paris, haziran 1871 Yayıncı: M. Basseream 240, Saint-Martin Sokağı, Paris

Bu dizeleri yazdığımda henüz Paris'teydim. Ancak birkaç hafta sonra sınırı geçip İngiltereye sığınabildim.

Gizlendiğim ve 29 Mayıstan 10 ağusatos 1871'e dek kaldığım yerde hâlâ silah sesleri, tutuklanaların sesleri, kadınların ve çocukların çığlıklarını duyuyordum. Orda öcünü alıyor, halkı katlediyorlardı. O uzun savaş günlerinde bile duymadığım kadar öfke ve acı duydum.

Eugene Chatelin

(İşçi. 1848 haziran ayaklanmasında barikatlarda savaşır, 1851 aralığında tutuklanıp sürgün edilir Enternasyonal'in Panteon şubesi üyelerinden. Önceleri demokrat sosyalist, daha sonra devrimci sosyalist. Paris'in yirmi ilçesi temsilcilerinden oluşan cumhuriyetçi Merkez Komite üyesi. Mayıs 1871 tarihli Kanlı Hafta savaşçılarından)

YAŞASIN KOMÜN

Konuşan kalbimin sesi
Korkum, kaygım, tasam yok
Öğünerek derim ki
Beğendiğim tek bayrak
Kızıl renkli bayraktır
Kızıldır kanım gibi,
Kanım gibi dolaşan,
İçinde yüreğimin.
Çocuklar,
Yaşasın Komün!
Çocuklar,
Yaşasın Komün!
O günler de gelecek
Her çocuğun ayakkabısı
Herkesin ekmeği,işi, gücü
Sofrasında iyi şarabı olacak
Yaşasın Komün!
Çocuklar
Yaşasın Komün!

(Bu şarkı "Tatlı Serüven'in ezgisiyle söylenir 1871 Sürgünleri A. Datay ve A. de Roy'nın yayını, Paris 1886)

1871 SÜRGÜNÜ

Auguste GAME'ıye

Fikrim için savaştım ben
Hak, Hukuk için savaştım
Sermayesi kral olan
Soyguncuya ateş açtım
Mülkiyet servet adına

İnsanları kurban eden
Eski toplumun insafsız
Canisiyle savaştım ben
Düşen güllerle düştüm toprağa
Düştüğüm topraktan yenilmiş kalktım
O günlerden sonra İngiltere'nin
Gri gökleri altında yaşadım.
Ölmek kolay Yaşamak asıl sorun
Boş mideyi ne ile doldurursun?
Öğretmenim: çoban nasıl koyunu
Güderse sizi de öyle gütmek gerekir
Demişti, ben bu söze karşı durdum
Buysa eğer asilik, asi oldum
Bir de baktım ki vurulup düşmüşüm
Mezhabada kanlara gömülmüşüm

Düşen güllelerle düştüm toprağa
Düştüğüm topraktan yenilmiş kalktım
O günlerden sonra İngiltere'nin
Gri gökleri altında yaşadım.

Açtığımda güçlükle gözlerimi
Gövdem kımıldayamaz durumdaydı
Uzanmışım taşların üzerine
Tek canlı bendim ölüler içinde
Savaş bitiriyordu da bizimkileri
Ve havada gülleler uçuyordu
Işığında o top güllelerinin
Savaştan sonra kendimden habersiz
Sürüklüyordum duyarsız gövdemi

Düşen güllelerle düştüm toprağa
Düştüğüm topraktan yenilmiş kalktım
O günlerden sonra İngilterenin
Gri gökleri altında yaşadım

Virane bir evin önüne geldim
Kapısını vurdum, kapı açıldı
-N'olur yaralarımı sarın, dedim
Bir kız hemen beni içeri aldı.
Yüreğiyle, erdemiyle güzeldi
O da bizler gibiydi, savaşmıştı
Kurtulmuştum o kızın sayesinde

Düşen güllelerle düştüm toprağa
Düştüğüm topraktan yenilmiş kalktım
O günlerden sonra İngilterenin
Gri göğü altında yaşadım.

Bir ay sonra, artık İngilterenin
Kan sislerini soluyordum
Ve şimdi kimsesiz, nefis odamda
Bitmek bilmeyen uzun akşamlarla
Birbiriyle anlaşan insanların
Daha iyi, düzenli bir dünyanın
Düşünü kuruyorum.
Ama o güzel günler gelmeden
Ölüme mahkum ediliyorum ben
Sürgünlük esaret değilse bile
Sürgünlük mahpusluk olmasa bile
Aklını başından alıyor insanın
İnsanı giderek vahşileştiriyor
Ben ateş içinde yanan Komüncü
bir kudurmuş misali
Böyle sayıklayıp durarak
Hâlâ ölümle didişiyorum.

JEANNE *Jules Locolley'ye*

Yenik düşmüştük savaşta
Yüzümde derin bir yanık
Sağ elimin bileği kırık
Yaralı, evime döndüm
Savaşa lanetler yağdırıyordu karım
Haklıydı, bin kez haklıydı
Evde olduğuma da şükrediyordu
Aklından geçmiyordu
Gelecekleri
Karım Jeanne çorba pişiriyordu
Oturuyordu kucağımda oğlum
Birden içeri girdi adamlar
Karşı devrimcileri karşımda buldum.

Kapımızı kırarak girmişlerdi
Sarhoş ve kana susamıştılar
Dışarı çıkarmak için onları
Üstlerine yürümüştü Jeanne
Göğsünden vurdu askerler
Yıkılıp öldü karım
Tepindiler gövdesinin üstünde

Karım Jeanne çorba pişiriyordu
Oturuyordu kucağımda oğlum
Birden içeri girdi adamlar
Karşı devrimcileri karşımda buldum
Görünce olanları oğlum
Çırpınıp korkuyla sarıldı bana
Çocuk bu, üç yaşında henüz

Bağırdı: Ana! Ana!
Anasını öldüren askerler
Niçin beni de vurmamışlardı?
Yaşayıp acı çekmek varmış kaderde
Hayatımı ölerek Jeanne kurtarmıştı
Karım Jeanne çorba pişiriyordu
Oturuyordu kucağımda oğlum
Birden içeri girdi adamlar
Karşı devrimcileri karşımda buldum.

Ordusuna soyguncular komuta eden
İktidardaki canavarlara karşı
Bir fikri savunmak için savaşmıştım ben
Çaldığında ölümcül saat
Sade bir yuttaştım, karım işçiydi
Aşıktık, seviyorduk birbirimizi.

Karım Jeanne çorba pişiriyordu
Oturuyordu kucağımda oğlum
Birden içeri girdi adamlar
Karşı devrimcileri karşımda buldum.

Tekme tokat, sürükleyip
Oğlumdan ayırdılar beni;
Bilmem hayatta mı şimdi,
Sevgilimden tek armağan
O küçük varlığı, yavrumu
Yeniden görecek miyim, bilmem?
Belki! Belki! diyorum mahpusdamında
Avunturuz, çaresiz
Hep aynı sözcüğü yineliyorum;

Karım Jeanne çorba pişiriyordu
Oturuyordu kucağımda oğlum
Birden adamlar girdi odama
Karşı devrimcileri karşımda buldum

(*Sürgünler*)

Devam Edecek

Şiirde Nefes Darlığı

Sinan KUTLU

Şiirin insanlığın kültürel geçmişindeki yeri, sözcüğün gerçek anlamıyla "özel"dir. Edebiyat tarihinin tartışmasız "ilk"i olması yanında, bu süreçte kendine seçtiği yolu hep özgün yönsemelerle kateden, üretilirken ve algılanırken gündelikten farklı yoğunluk boyutlarını neredeyse şart koşan bir etkinliktir şiir. Yüzyılları aşıp gelen ve geleceğe yönelecek şiirlerin tümü, genel verilerin, tarihsel sürecin belirli bir evresindeki somut özelliklerin, düşünce ve duyarlık biçimlerinin çok özel koşullarda, kaçınılmaz olarak da kişisel boyutta özgün bileşimlere dönüştüğü yapıtlardır. Bu, genelde tüm sanat yapıtlarının özgül niteliği olsa da, şiir böylesine özel olmayı türdeşlerinden bir adım önde taşımıştır her zaman.

Kendi deneyimlerimiz de sürekli böyle gösterir: Bir şiir, onu okurken, taşıdığı iç ve dış özelliklere varmaya çalışırken apayrı bir duyarlığa ve düşünselliğe çağırır bizi; biz o boyuta gidip özdeşleyimi yakalayamazsak, o asla bize gelmeyecektir. Hele bir de konuya yaratım süreci açısından yaklaşırsak, çok daha karmaşık katmanlardan oluşan bir yapı çıkar karşımıza.

Tüm bu nitelikler doğal olarak kişiselliğin özgün ve bir daha yinelenemeyen, başka bir yere kopyalanamayan alanında belirir. Şiirin kurduğu özel alan, düşünce ve duyarlığın buradaki organize varlığı kişiselliğin özgür boyutu dışında hayal bile edilemez. Böylesi bileşenlerin etken olduğu iç süreçler yaşanmaksızın, şiir adına sayısız metinler üretilmiş ve üretilmektedir. Ancak döneminde bir takım öznel yüklemelerle ne denli popüler olsa da, böyle bir metin kendisini baştan tüketmiştir ve "şiir" adıyla geleceğe kalamaz. İnsanî yaratıcılığın biçimlendirdiği toplumsal sürecin, bireyle belki de en uç noktadaki buluşmasıdır şiir.

Turgay Fişekçi, işte böyle kendine özgü bir renkle katılmıştı edebiyatımıza. İnce ama yalın bir duyarlıkla, toplumcu eğilimlerin ağır bastığı bir düşünsellikle yaşamından, birikimlerinden süzdüğü düzeyli ürünler verdi. Asım Bezirci, bir değerlendirmesinde şöyle diyor O'nun için: " İnsan, yaşam ve doğa sevgisi...Bu sevgiyi yaralayan oluşumların doğurduğu acı...Kılcal damarlarla bütün kitaba yayılan bu içerik uslu, sessiz ama içli, mutsuz bir gencin sevecenlik, iyilik ve iyilikle yoğurulmuş anlatımıyla işleniyor. İlk bakışta duygusal görünen bu işleyiş, gerçekte 'düşünsel' bir kaynaktan besleniyor: İnsancıl yanı ağır basan bir toplumculuktur bu...Bütün bu olumlu özellikler ona 'kendine özgü' bir deyiş kazandırıyor. Okurları alttan alta sürekli etkileyen lirik ve buruk bir deyiş"

Gerçekten de burada sıralanan nedenler ve daha başkaları Turgay Fişekçi'nin lirizmin toplumculukla sarmaştığı yalın ama özgün bir deyiş kotarmasında etkili oldu. Kanımca O'nun şiirlerinde en çok sözedilmesi gereken yan, bütün bunları da içeren şöyle bir özellikte duyurdu kendini:Turgay Fişekçi'nin şiirleri soluk alıyordu. Bir başka deyişle yaşanan hayata, dış dünyaya kendi gerçek iç süreçleriyle bakan, yoğun bir düşünce ve duyarlığın içtenliğiyle bunları uygun dizelere döken, Ozanın ta kendisiydi. Bütün sanatsal verimler gibi O'nunkiler de yapıntıydı kuşkusuz, ancak yapay değildi...Böylece aradaki bu önemli farkın belirleyiciliğinde şiir katındaki yerini aldı ürünleri.

Dirimselliğin özel bir belirginlikle öne çıktığı bu şiirlerde ağaçlar, kuşlar, çiçekler, özetle tüm canlı doğa bu özellikleriyle duyumsanıyor, derelerde suyun şıpırtısı, yamaçların ürküten çekiciliği tüm gerçekliğiyle karşımızda beliriyordu. Böylesi vital şiirlerde insan da yaşayan bir varlıktı kuşkusuz. Lirik anlatılarla bezenen toplumcu kaygılar ve düşünceler kadar, bunlara eşlik eden birey duyarlığı ve aşklar da tümüyle sahiciydi.

Turgay Fişekçi, en güzel ürünlerini **Yitik Bahar** adlı kitabında verdi kanımca. İşte oradan bir örnek:

HÜZÜN ADLI KIZ ÇOCUĞUNA

Yavrucuğum annen seni
Yerleştirdiğinde içine
Bakla tarlasında ipekten bir sarı ottu

- Bir ağacın üzerinden izlerdim onu
Üzerinde kundak bezi mi
ilkokul önlüğü mü belirsiz giysisi
Altında çiçek sapları bir çift eğri bacak
Beyaz yakasının ortasında uysal başı papatya-
Bir avuç su damlasıydı
Güneş ve rüzgârla
Altın oldu

Annen özgürlüksüz bir dünyada yaşadı yavrucuğum
Saçları kesildi
Anahtarı yalnız kendinde olan bir evi hiç olmadı
Belki bundan, sessizlik ve geceden korktu

Bir çocuğu oldu kendinden uzak
Kardeşin erkekti ama tıpkı annesi
Bakışları ezik ve yumuşak
Sesi kedi sızlamaları
Düşlerinde annesini dövülürken görürdü

Annen âşık bir kadındı yavrucuğum
Seni hep özledi
Yüzünde Nataşa'nın, Mado'nun, Valya'nın çizgileri
Âşık kadınlara özgü hüzün
Ve güldüğünde bir ay oluveren ağzı
Yine de çiğneyemedi dünyayı
Kimi zaman yaşamayı denese de
Bir düşünce olarak sevdi sevgiyi

Ben annenin karşısında hep yalnızdım Hüzün'cüğüm
Anneni sevdiğim için acı çektim
Veremli bir cam işçisinin üflediği
kanla boyanan çeşmibülbül gibi
Sonsuz renkliliğinde sevgimizin
Kanımın kızıllığı parlardı
Gün geldi, yalnızlığın onuru
İnsanlığın onursuzluğu oldu

Toplumcu bir kimlikle insana duyulan sevgi...bir kız çocuğuna, sevilen bir kadına yönelik içten duyarlığın yaşamsal gerçekliğe çarparak acıya, mutsuzluğa ve sonunda yalnızlığa dönüşmesi, güzel bir anlatıma ulaşmış bu şiirde. Çoğulcu bir sevgi anlayışının bireysel sevgilerimizle zorunlu içiçeliği, hayatın dayattığı bu denge, neredeyse insanca bir kendiliğindenlikle okuru kucaklıyor. Ancak çarçabuk gerçekleşen bu buluşma, buradaki organik duyarlık, okunuşundaki kendiliğindenlikle, bir çırpıda dizelere dökülmüyor doğal olarak. Burada, içsel yoğunlukların ince bir süzülüşü... ham düşünce ve duygulardan sanatsal biçimlendirmeye doğru Ozanın kişiselliğiyle örtüşen yalın ve başarılı bir işçilikten sözedilmeli...Biçimlendirmedeki bu başarıyı aşamalı olarak irdelemeye çalışırsak; öncelikle yapıtın oluşum süreci başlangıcında yaşanan tinsel doluluk evresini saptamak gerekir. Buna daha önce, duyumsanan ve düşünülenlerdeki yoğunluk, içtenlik, kısaca sahicilik demiştik. Bu alanı içeriğin arka yapısı olarak tanımlayabiliriz. Sonraki tüm aşamalar bu ham yoğunluğun sanatça düzenlenmesi, yani biçimsel ön yapıya doğru uzanan bir yolculukla betimlenebilir. Sürecin ikinci aşaması, bu ilk oluşumların henüz dışa yansımayan içsel düzenlemeleriyle oluşur. Burada imgesel düzenin ilk kıpırdanmaları farkedilir. Buna da içeriğin ön yapısı diyebiliriz. Üçüncü olarak, biçimin arka yapısı olarak tanımlayabileceğimiz alan gündeme gelir. İçsel düzenlemelerin somut göstergelerle, sesler, sözcükler yani işitim imgeleri ve dize örgüsüyle ilk buluşması burada gerçekleşir. Son olarak da, tüm bu oluşumların somut varlık kazandığı, sözcük ve dizelerin özel bir düzenine dönüştüğü, biçimin ön yapısı denilebilecek evreden sözedebiliriz.

Turgay Fişekçi'nin bu şiiri, sürecin tüm adımlarında kişisel gerçeklikle bağlarını koparmayan, sağın bir anlatım yeğlendiği, yapay zorlamalara başvurulmadığı için başarılı olmuş kanımca. Bir sanat ürününde, bazı estetikçilerce savunulan, içerikle biçimin birebir örtüşmesi anlamındaki eşbiçimlilikten sözetmek yanlış da olsa, bu alanları olabildiğince yakınlaştırmanın yapıtın yetkinliğine sağladığı katkı her zaman kendini duyurur. Ozanın yapıtlarına böyle baktığımızda, yaşama karşı bütünsel bir duyarlılık olarak tanımlanabilecek sanatçı kimliğinin coşkusal bir anlatıda, özgürce varolduğu şiirlerinin apaçık öne çıktığını gözlemleriz.

Yine aynı kitaptan, bu yaşam kavrayışının dile geldiği...bir aşkın, doğa sevgisi ve başka duyarlık biçimleriyle beslenerek, şehrin neredeyse dirimselleşen kimliğiyle, geçmişiyle-bugünüyle özdeşleştiği...sonra da gerçeklikle karşılaşıp mutsuzluğa, kaçış duygusuna evrildiği bir başka şiiri okuyalım şimdi de:

İŞTE YİNE GİDİYORUM

Gözyaşlarım akıp boğmadan bu şehri
İşte yine gidiyorum
Çınarlar
Bir çifti bir şehre güzel demeye yeter
Yine sana kalıyor

Yanaklarında dört mevsim badem çiçekleri
Başlasam sanki onlar da ağlayacak
Bin beş yüz yıldır hâlâ çocuk kale burçları
Yine sana

Okulunun duvarı sana kalıyor
Oturup söyleşesin
Gözlerinin parlaklığı çevreni mutlu etsin diye
alçacık örülmüş
Fulya, çiğdem, nergis tüm aile
Eskiden burda yaşarmış

Ben
Hep yabancısı bu şehrin
Sana doyasıya bakamadan gözlerim
İşte yine gidiyorum
Bin bir rüyanın oynaştığı çiniler
Biri olsun gecelerimi paylaşmadan

Gözyaşlarım akıp boğmadan bu şehri
İşte yine gidiyorum
Yine bana sensizlik kalıyor
Yine sana sessizlik

Bu şiirsel düzey **Yitik Bahar**'ın hemen hemen bütününde korunurken, Turgay Fişekçi'nin yine

Adam Yayınları'nca basılan **Dip Sevgi** adlı bir sonraki kitabına geldiğimizde, belirgin nicelik değişimleri çıkıyor karşımıza. Belki dikkatsiz bir okuyucunun netlikle algılayamayacağı bir değişim bu; çünkü **Dip Sevgi**, öncekilerle, kendini yalınkat bir gözlemde ele vermeyecek bazı aynılıklar taşıyor. Örneğin salt biçim yönünden bakıldığında, Turgay Fişekçi'nin bildik deyişi, dize örgüsünde açığa çıkan imge düzeni büyük bir değişime uğramıyor. Oysa, böylesi yüzeysel bir yaklaşımla hiçbir zaman yetinmeyen tümel bir estetik kavrayış, böyle bir aynılığın yalnızca yanılsama olduğunu, bu şiirlerin yukarıda incelediklerimizle belirgin ayrımlar taşıdığını dolaysız yoldan anlatıyor bize. **Dip Sevgi**'deki ürünler göreli olarak aynı biçimselliği barındırıyormuş görünse de, yukarıda sözünü ettiğimiz içeriksel doluluktan, işlevli bir duyarlığın coşkusal anlatımından bir hayli uzak düşüyor. Artık Turgay Fişekçi'nin yaşayan varlığını, dizelerinde dirim bulan sahici kimliğini eski elle tutulurluğuyla karşımızda bulamıyoruz. Böylece Ozanın aynı duyarlığı yükleyemeden, başka bir deyişle içselleştiremeden, kendi imge düzeninden öykünerek neredeyse kalıplaştırdığı dize örgüsü, şiirselliğin yavaşça el ayak çektiği anlatılara dönüşüyor:

KARA KIŞ

Asma bahçelerde hurma rakıları yok
Ne bir çiçek taraçalarda
Ne bir yudum su
- Uydu fotoğraflarında ağlayan insanlar görülür mü?

Yanık kokuları köreltmiş burunlarını
Dilleri kurumuş mart kedilerinin.
Şafakla gelen ölüm kuşları
Bırakıyor toprağa tohumlarını.
- Radarlar görür mü yanan badem ağaçlarını?

Can Yücel alkolle yüreğini bombalar her gece
Güler yoksa sütsüz kalır şiir yavruları.
Binlerce kez yıkılan kentler
Her kuşakta örselenen kişilikler
Yıkılmamayı öğrenirler bir gün.
Bombalar altında da gelir bahar
Kara yağmurun çiçeği de kara açar.

Dip Sevgi, yaklaşık bu düzeydeki ürünlerden oluşuyor... Tinsel doluluktaki eksilme, yinelemeler ve kalıpsözlerle giderilmeye çalışıldığından, anlatım düzleminde henüz büyük bir sapma görülmüyor.Ancak, Turgay Fişekçi şiirinin eskisi gibi rahat soluk alamadığı da çok açık... Buradaki nedenselliğe başlangıçta genel olarak değinmiştik: Şiirin estetik gerçeklik içindeki "özel" nitelikleri pratikte kendini işte böyle dayatıyor. Bu kaçınılmazlık, tümel bir var oluşta...içeriksel ve biçimsel değişkenlerin geniş bir alan dağılımındaki zorunlu gerçeklik isteminde buluyor ifadesini.

İçerik-biçim bağdaşımının çözülmesiyle geriye doğru işleyen bu süreç, kaçınılmaz sonucuna daha sonra, özellikle Turgay Fişekçi'nin bir süredir **Adam Sanat** dergisinde yayımlanan son şiirlerinde ulaşıyor. İç dinamiğini yitiren bir yaratım etkinliğinin kendi rantını yiyerek, işlevsiz yinelemelerle pek uzağa gidemeyeceğini, bunun kısa sürede biçimi belirleyeceğini doğrudan belgeleyen yapıtlar bunlar. Örneğin, **Adam Sanat**'ın Temmuz 1995 sayısında yer alan aşağıdaki şiir, bu konuda çok şey anlatıyor:

HAYAT SEVGİSİ

Çok az nefretim oldu hayatta
Annemi çok sevdim, emeği çok sevdiğimden
Diktiği gömlekleri, pantolonları giydim
Sevinç duydum kesip biçtiğini düşündükçe kumaşlarını
Gömlek yakalarım tersyüzlüdür hep
Sevgiden atılamazlar.

Birlikte ev alma planları yaptık
Paralar biriktirdik
Yemekler yedik, çiçekler ektik
Hastanelere gittik
Uzun yıllar hayatımı paylaştım annemle
- Bir sevgilime gecelik bile dikmişti
Bizde kaldığında çıplak uyumasın diye-
Babama ilişkin bir emek anımsayamıyorum üzerimde
Sıradan bir insandır bu yüzden benim için
Hoş anılarını dinledim ağabeylerimden
Genetik olarak bende yaşıyordur mutlaka
Belki bir makedon burnu
Belki bahçe sevgisi
Belki rakı karşısındaki zayıflık
Mahalleden, sevilen biri gibi anımsıyorum onu

Nefreti yalnızca hayat yoksunlarına karşı duydum
Yaşamayan şeylere
İnsanlara hayattan umut kestirenlere
Varlıkları sevgi düşmanlığı yayan
O, dünyalı olmayanlara.

Bir konuşmamızda Cengiz Gündoğdu aşağı yukarı şunları söylemişti: " Turgay Fişekçi güzel bir şairdi... Bunu geçmişte Varlık'ta da yazmış, açıkça desteklemiştim. Ama o günden bugüne çok şey değişti, şimdi o günlerden çok farklı bir Turgay Fişekçi var" Bu inceleme sırasında Ozanın şiir serüvenine daha yakından baktığımda Gündoğdu'nun sözleri daha bir yerine oturdu. Gerçekten de Turgay Fişekçi'nin önceki ürünleri şimdikilerle yan yana konulduğunda, insan nerdeyse bunların ayrı kişilerce yazıldığı sanısına

kapılabiliyor. Örneğin üstteki gibi bir örneği, değil geçmiştekilerle karşılaştırmak, onda şiirselliğin olası izdüşümlerini aramak bile oldukça yorucu bir çaba Bu dış görünümün bize Turgay Fişekçi'nin artık hayata ve yaşadığı ortama gerçek iç süreçleriyle bakmadığının, yaşamsal gerçekliği ürünleşme sürecine sokan içsel dinamiklerinde önemli bir zayıflama olduğunun ipuçlarını verdiğiyse çok açık. Görünen o ki, bu son şiirler artık yapıntıdan yapmacığa doğru yol alırken, sanatsal gerçeklikle bağlarını büyük ölçüde koparıyor. Buradaki etkenlerin ağırlık noktası salt Ozanın yaratım etkinliğiyle mi ilgili, yani estetik mi, yoksa hayata bakış ve duyumsayış tarzında başgösteren sarsıntılarla, yani içerikle mi ilgili, sorusu ayrı bir inceleme konusu olabilir. Yukarıdaki şiirde gözlenen şematik dizeler içinde, neredeyse adet yerini bulsun tarzında kurulmuş toplumsal motiflerin, düpedüz işlevsiz meta anlatılara dönüştüğü hesaba katılırsa, burada yanıt barındıran bir bağlamın varlığından sözedilebilir.

Kuşkusuz şiir de tüm sanatlar gibi özgür ve yaratıcı öznenin etkinliğidir. Hiçbir şema, program ve zorlama onun bu nitelikleriyle yan yana barınamaz, ya da tam tersi olur ve şiir bu kavramları kendi başına bırakır... çekilip gider. Adeta bir edebiyat memuru tutumuyla her ay **Adam Sanat** dergisine şiir yetiştirmeye çalışan ve yakınlarda bu dergide yönetim kadrosuna alınan Turgay Fişekçi'nin inişe geçen şiiri, böyle bir durumdan hiç mi pay almıyor acaba? Belki de bunu maddi nedenlerle seçen Fişekçi böyle yapacağına, örneğin kendi mesleğini sürdürse... avukatlık yapsa, bir süre şiirini dinlendirse, ona iç dinamiklerini yeniden kazanabileceği özgür bir ortam sağlasa, aşağıdaki gibi şiirleri yine de yayımlar mıydı, diye düşünüyor insan:

BEYAZ KİRAZ LİKÖRÜ

Bu sonuncu," dedi İtalyan Lokantası'nın beyaz önlüklü yaşlı garsonu,
"seneye yok !"

Öyle bir andı herkesin mutlu olduğu
Dalmıştım şişenin sonunda bitmesini istemediğim şarabın kızıllığına
Pek de anlayamadık gözümüz bir onda, bir önümüzdeki tiramisularda.

"Beyaz kiraz likörü ", dedi, " yalnızca Yugoslavya'da yapılırdı, serin dağlı kirazlar ülkesinde.
Savaş başladığından beri artık gelmiyor."

(Adam Sanat, Ekim 1995)

Belki bu konuda gündeme gelecek başka etkenlerin de varlığından sözedilebilir...Ancak eldeki verilerle ben, bu kadarıyla yetinmeyi yeğliyorum. Sözün gerisi daha kapsamlı verileri olan bir araştırmacıda olabilir, belki de Turgay Fişekçi'nin kendisinde...

Sabah

Bekliyorum sinsi gülüşünde gecenin
/yalınayak
Yüreğim sıkışıyor, tutsak düşlerde
Şimşekler çakıyor, hüznümün orta yerine

Zaman;
Dört nala giden bir atlı
Aylı geceler, şafağın ertesinde sonsuz

Sabır;
Umudun sol ayağında
Öğrendim zümrüt yeşilinde ateşin rengini
Çağırdım güneşi, deli Fırat'ın çağıltısında
Ses ver ey gökyüzü, uzak yarınlardan
Ve bir şarkı söyle güneşin yedi renginde.

Tufan

Araladığında sevda bahçenin kapısını
dostluklara
İnceden inceye bir kar yağar Munzur'un
yalnızlığına
Tutabilirsen turkuaz bulutlarının can suyunu
İşte tam zamanıdır karanfili ateşlemenin

Geleceği önine katıp kızıl günü avuçladığında
Çoğalır baharın gümbürtüsü umut
günlüğünde
Tutuşturduğun köhne çınar ayrılır en
çürümüş dalından
Çalmaya başlar her dilden özgürlük türküleri

Gün;
Hüznü uzak, umudu yakın eyler
Işıtır yüreğini bin yıllık emeğin kanı
Yol verir yürüyüşüne sahranın kimsesizliği
Irmaklar coşar, denizler tufan olur gözlerine.

Ayşe YILMAZ

Şiirimiz Üzerine Düşünceler

Sabahattin YALKIN

Giriş

Son günlerde şiirimizin Dünya şiirindeki yeri, dilimizin olanakları evrensel şiire ulaşıp ulaşamadığımız tatışılmaya başlandı.

İlkin şunu belirtmek isterim. Dünyada yüzlerce dil konuşulduğuna göre, yüzlerce dilde şiir var demektir Tüm bunları inceleyip bir senteze gidecek babayiğidi ne kişi olarak, ne de kurum olarak bulmak olası değil Hele evrensel şiirin tanımı yapılmadan bu konuda konuşulanlar sorunu daha da karmaşıklaştırır Ben işin kolayından başlayacağım. Ülkemizi, ülkemizin insanlarını ele alacağım. Oradan ürünlere geçeceğim.

Şiir-İslamiyet

Anadolu insanı aşağı yukarı bin yıldır İslam Öğretisi içinde yaşıyor İslamın kendine özgü kurumları, kuralları, insanımız üzerinde özgün bir yaşam biçimi oluşturmuştur. Bu topraklardaki her insan, az ya da çok İslam Öğretisinden payını almıştır. Bu organizmadan istese de, istemese de şairlerimizin de etkilenmiş, dilinden yaşamına dek koşullanmıştır

Şimdi burayı biraz açalım. İslam Dini'nin tek kaynağı **Kur'an**, beş ayrı Sure'de, sekiz Ayet'de şiirden, şairden sözediyor. Bunları **Kur'an**'dan olduğu gibi aktarıyorum.

Enbiya Süresi-21

4. Ayet

De ki "Rabbim, gökteki sözü de, yerdeki sözü de bilir O, herşeyi duyan, her şeyi bilendir "

Tanrı, burada açıkça bildiridiği gibi, şairlerin biricik sermayeleri sözü, kendine ayırmıştır. Bir başka deyişle en büyük şair, O'dur.

5. Ayet

Şöyle de dediler: "Saçma sapan rüyalar bunlar Belki de uydurduğu bir yalandır. Belki de şairdir Hadi bir mucize getirsin bize, öncekilere gönderildiği gibi.. "

Kur'an için "Bir şairin uydurmalarıdır bunlar" diyen kimselerden söz ediliyor burada. Şair küçümseniyor, uydurukçu, yalancı olduğu vurgulanmak isteniyor Aşağıdaki Ayet'de bu daha açık.

Şuara Suresi-26

224. Ayet

Şairlere gelince, onlara da çapkınlar, sapkınlar uyar

225. Ayet

Görmez misin onları ki, her vadide şaşkın, tutkun dolaşırlar

226. Ayet

Ve onlar yapmayacakları şeyleri söyler dururlar

Bu ayetlerde açıkça şairlerin sapkın, şaşkın, palavracı oldukları, güvenilecek bir yanlarının bulunmadığı belirtiliyor

Yâsin Suresi

36. Ayet

Biz o peygambere şiir öğretmedik. Şiir ona yaraşmaz / gerekmez de. O vahyedilen, bir öğütten ve apaçık Kur'an'dan başka bir şey değildir

Tanrı burada açık açık Peygamberine şairliği yakıştırmıyor, onu şiirden uzak görüyor O'na şiir yaraşmaz, üstelik gereksizdir, diyor

Saffa't Suresi-37

36. Ayet

Ve şöyle diyorlardı: "Mecnun bir şair yüzünden ilahlarımızı mı terkedeceğiz?"

Burada, Muhammed karşıtlarının O'na şair diye serzenişleri var; O'nu şair diye küçük görmeleri var.

Tür Suresi-52

30. Ayet

Yoksa şöyle mi diyorlar: " O bir şairdir Zamanın ölüm getiren felaketine çarpılmasını bekliyoruz.

31 Ayet

De ki: Bekleyin Doğrusu sizinle beraber ben de bekleyenlerdenim.

Muhammed'ten rahatsız olanlar O'nu şairlikle suçluyor, yeriyor, ölümünü bekleyip sonucu görmek isitiyorlar

Hakka Suresi-60

41 Ayet

Bir şairin sözü değildir o. Ne kadar da az inanıyorsunuz.

Burada da Kur'an'ın bir şairin sözleri olmadığı vurgulanıyor Şairin işi Kur'an'la ölçülmez.

Şimdi özetlersek, İslam Öğretisi şairi dışlamış, şiiri de yalan, yanlış şeyler olarak önemsememiştir

Bu dışlamayı Sokrates'de görüyoruz. Eflatun'un

Devlet'inde şairlere yüz verilmez. Şairlerin devlet düzenini bozucu oldukları söylenir.

Anadolu'nun Konumu

Anadolu üç bin yıldır Doğu'dan olsun, Batı'dan olsun, yüzlerce akına uğramış, savaşlar, göçler, dengesizlikler içinde rahat bir soluk alamamıştır Türlü türlü insanın dili, dini, gelenekleri, görenekleri iç içe girmiş, belli bir tabana oturtulmayacak bir kültür kaosu olmuştur Bu durum sanat bakımından yararlı olsa da, toplumsal bakımdan bir sürü sıkıntılar getirmiştir Bunun sancıları, acıları günümüzde de sürüp gitmektedir Anadolu, yerleşik bir düzen içinde bir türlü durulma noktasına gelmemiş, dengesini bulamamıştır Bunun sonucu ne oluyor? İnsanlarımız düşünmeye, düşünce üretmeye, kendi sorunsalı içinde çözüm bulmaya ulaşamıyorlar. Çünkü yerleşik düzen içinde dengesini bulamayan toplumlarda düşün adamı yetişmiyor Ülkemizde yedi yüzyıldır bir filozofun görünmeyişini burada aramak gerekir Düşün adamları olmayan toplumların önemli şairler yetiştirmeleri de son derece zorlaşıyor Düşün adamı yönünden yaşanan kıtlık ülkemizde bir başka hastalığı da yedeğinde getiriyor: **Kulluk**...

İnsanlarımız yüzlerce yıldır ya Tanrı'nın kulu ya da kralın, padişahın... Bu kulluk giderek ağanın, giderek partilerin, giderek yöneticilerin, sonra da aile içinde ananın, babanın, kardeşin kulluğu biçiminde sürüyor İnsanımız kulluktan kurtulup bir türlü vatandaş olamıyor

Burda sözü sanata getirmek istiyorum. Kulluktan kurtulamayan insan sanatçı olamaz; hele şair hiç olamaz kanısındayım. Çünkü şair, uyumsuz kişidir, haksızlıklara karşıdır, başkaldırıcıdır. Egemen güçlerle yıldızı barışmayan kimsedir Bütün bunlar için düşünce kökenli sağlam bir alt yapıya gereksinim vardır Sanatçı ile düşün adamı yakınlaşmasını aramak gerekir

Türkçe Egemenliğine Tam Kavuşmuş Bir Dil Değil

İslam öğretisi içinde Türkçe dil olarak en büyük yarayı almıştır Arapça ile farsça ile gereğinden fazla kirlenmiştir Bu tür bir karma dilin ürünleri olan Divan Edebiyatı melezdir Öyle ki onları Türkçe'ye çevirmek zorunda kalıyoruz bir zevk almak için. Arapça sözcükler günümüzde bile etkinliğini sürdürüyor Bir gün dışarıda iki Türk aramızda konuşurken, Arap arkadaş "Siz sanırım Arapça konuşuyorsunuz ama ben tam anlayamıyorum" demişti; gülmüştük. Kanımca burda Türkçe yazan yazarlarımıza, özellikle şairlerimize çok önemli görev düşmektedir. İlkin dilimizi yabancı sözcüklerden yeterince kurtarmamız gerekiyor. Yabancı sözcükler derken Arapça, Farsça dışında Batı dillerini de düşünmek gerek. Son yıllarda hızlı teknolojik gelişmeler,dilimize Batı kökenli sözcüklerin de sızmasını birlikte getirmiştir. Gözardı edilemeyecek önemli tehlikelerden biri de budur sanıyorum.

Gerçekte karma dillerle, kökeni karışık sözcüklerle verilecek ürünler hep tartışma konusu olacakatır Bu noktada yazarların yanında, yayıncılarımıza, dergicilerimize de önemli görevler düşmektedir. Bu bir sorumluluk duygusudur İş işten geçerse, uzun yıllar Batılı sözcüklerle boğuşuruz.

Şiir-Esin

Şiir, öğrenilen bir şeydir. Duvarcılık, marangozluk, ayaktopu gibi. Hepimiz çocukluğumuzda taşla, toprakla, tahtayla, topla oynadık. Kaçımız bir Mimar Sinan, bir Mikelanj, bir Pele olduk. Çok azımız değil mi? Bu şiirde de böyledir Yaşamımızın şu ya da bu döneminde aşk şiiri yazmayanımız mı var? Ama kaç tane Yunus'umuz, kaç tane Nazım Hikmet'imiz olmuştur? Burayı biraz açmak için bir kaç ad üzerinde durmak istiyorum.

Türkçe şiirde çarpıcı bir ad, Nazım... Şiiri, dönemin büyük şairi Yahya Kemal'den öğreniyor Söylendiğine göre Yahya Kemal'le Nazım'ın annesi iyi dosturlar. Yahya Kemal evlerine giren çıkan bir kimse. Genç Nazım'la ilgilenmesi doğal. Ola ki O'nu yazmak konusunda yüreklendirmiştir Daha sonra Nazım Hikmet'i Rusya'da devrimi yaşarken görüyoruz. Orada Mayakovski gibi bir şairle arkadaşlık ediyor Bunlar Nazım'ın şiirlerine yeni boyutlar kazandırıyor Sonra Türkiye'de uzun mahpusluk yaşamı.. Diyebilirim ki Nazım Hikmet Anadolu'yu, Anadolu insanını hapiste öğrenmiştir. O benzersiz okulda. Şimdi beğeni ile okuduğumuz **Memleketimden İnsan Manzaraları** böyle böyle ortaya çıkmıştır, böyle üretilmiştir Bu şiirlerin esinle(ilhamla) bir ilgilerinin olduğunu sanmıyorum, olamaz da.

Ülkemizde şiire bulaşan her insanın bilmesi gereken önemli bir olay vardır. Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve O'nun zamanında kurulan Tercüme Bürosu... Bu büroda yabancı dil bilen kimseler, Doğu'dan Batı'dan önemli edebiyat-düşün ürünlerini Türkçeye çevirmişlerdir. (1940'lardan başlayarak). Bu arada bir bölük edebiyatçımız da, bu büroda dünyanın çeşitli ülkelerinden pek çok şiiri Türkçe'ye kazandırmışlardır Bu çeviriler, **Tercüme Dergisi** adlı yayın organında halka sunulmuştur. Çekinmeden söylemek gerekirse burada çalışan, görev alan şiir çeviricileri, Batı şiirini burada öğrenmişler, kendi şiirlerini de yeni bir anlayışla kurma fırsatı bulmuşlardır. Garipçiler burada yetişmiştir. Tercüme Dergileri Türkçe şiirde hem bir kaynak, hem de bir örnek olmuştur. Cumhuriyet şiiri bundan sonra yeni arayışlara girmiş,kendine çağcıl kişilik aramaya başlamıştır. Burada şunları söylemekten kendimi alamayacağım. O dönemin Türkçe şiiri iyice incelenmelidir. Batı'dan ne alınmış, neler aktarılmış, şairlerimizin şiirlerine bunların ne gibi yansımaları olmuştur? Bunların araştırmalarında yarar görüyorum.

Ya Dağlarca? Doğrusu O'nun şiiri nasıl öğrendiğini ben bilmiyorum. Kendi şiir dilini kendi yaratan bu asker kökenli şairimiz, Cumhuriyet şiirimizin önemli bir olayıdır. Sözcüklerle çelik-çomak gibi oynayan Dağlarca, elini nereye atmışsa, şiirleştirebilmiştir. Esinle, ilhamla, vahiyle şiir yazılacağını sanalara, Dağlarca'nın şiirleri bunun böyle olmadığını gösteren önemli ürünlerdir

Aşk Şiirleri-Kadın

Ülkemizde şiirin en verimli kanalı aşktır. Sanırım Araplar dışında, bizden çok aşk şiiri üreten bir iki ülke ya çıkar, ya çıkmaz. Aşk şiirlerimizin büyük bölümü duygusallıktan cılkı çıkmış motiflerle yüklü, rahatsız edici dizelerle doludur. Örenğin **Gizli Sevda** düzeyinde (Behçet Necatigil) bir şiiri yıllardır mumla arıyoruz.

Nüfusumuzun yarısı kadın. İslam Öğretisi'nin etkisi altında kadın dışlanmış, eşyalaştırılmıştır. Aşkta, kadın erkeğin sahiplenmesi gereken bir meta durumuna itelenmiştir. Erkeklerimiz, kadını alma-verme

alışkanlığı içinde değerlendirmeyi sürdürüyorlar Aşkta paylaşım düzeyine gelinememiştir daha Bu noktadan yürüyerek, insanımızın sağlıklı aşk şiiri üretmesi olası mıdır? Ben sanmıyorum.

Erkek şairlerimiz her türlü tabunun dışında istedikleri şiiri yazarken (çoğu aldılı, verdili, öptülü, sevdili), kadınlarımız toplumsal, töresel, dinsel baskılar altında duygularını kanalize edememektedirler Bastırılmış duygulanımları, onları ruhsal bunalıma itmiştir Hangi kadın sevdiğini, erkek gereksinimini, özgür edimlerini dile getirebiliyor? Toplumumuzdaki ataerkil aile yapılanması, kadın kulluğunu yaygın duruma getirmiştir Kulluğu aşamayan kadınımızın çağcıl bir aşk şiirine ulaşmasını beklemez.

Türkiyede çok erkek, gereğinden fazla erkek bir şiir yazılıyor Türkçe şiiri en kısa nasıl anlatırsın denilse, bıyıklı şiir derim. Kadın, şiirimizde bir figüran dır Oysa çağcıl şiirde, aşkta kadınla ortak olan erkek vardır ve kadın figüran değildir

Şiir Pazarı

Şiir, bir üretim biçimidir Türkiye'de çok şiir üretiliyor Kaba bir yaklaşımla dergilerle günyüzüne 300 kadar şiir çıkıyor Yılda 3600 şiir... Yayımlanmayanları da düşünürsek 5000'i buluruz. Bunların kaçı alıcı bulur, beş-on yıl sonrasına kalır? Üçü beşi geçmez

Üretim deyince ardından tüketim gelir Üretici şairler, tüketici okurlar Üzülerek söylüyorum, son yıllarda şiir piyasasında, üreticilerle tüketiciler birbirine karışmış durumda. Yazanlarla okuyanlar aynı kişiler Al gülüm, ver gülüm... Ya pazarlamacılar? İşte burada ciddi bir gereksinimle karşı karşıyayız. Eleştirmen. Ülkemizde, şiir arenasında birkaç kişi dışında eleştirmen yok, hakem yok. Doğrusunu söylemek gerekirse, dürüst eleştirmenlerin alkışcısı az. Sanatçı alkış ister, alkış bekler Bu bakımdan, ürünleri övsünler, yersinler, eleştirmenlerimize arka çıkmak, onları alkışlamak zorundayız. Yoksa iyi şiirle kötü şiirin birbirine karıştığı bu kaostan bizi kim kurtarır? Hakemsiz oyun olmaz ve de olmuyor

Şiir-Kent

Son yıllardaki çarpık kentleşme(kırsal kesimden kentlere göç) edebiyatımızın, şiirimizin önemli dinamiklerinden olan Büyük Kentleri(İstanbul, Ankara, İzmir) köyleşmeye, köylüleşmeye sürüklüyor İnsanlarımızın yaşamları daralıyor Yaşam çizgileri yukardan aşağıya gitgide azalan bir eğilim gösteriyor Böylesi bir toplumsal karmaşa sanatı da, sanatçıyı da etkisi altına alıyor Ürünlerin düzeyleri, belli tıkanıklar içinde düşüyor Ekonomik koşulların ağırlığı giderek sanata, şiire yansıyor. Günümüzde şiir yapıtları medyanın türlü pompalamalarıyla da olsa 5-6 yüz satıyor. Bu ne demektir? Toplumumuz şiiri önemsemiyor, şaire yaşamında yer vermek gereğini duymuyor

Çok kanallı TV yayınları, görsel yayınlar okuma uğraşını çok olumsuz etkiliyor. İnsanlarımız daha kolay bir eğlence olan TV'yi izlemeyi yeğliyor Ekmek derdine düşmüş insanlarımızı sanat için ayıplamaya pek hakkımız olmasa gerek.

Bu durum giderek, şairle okuyucu arasını açmaya başladı sanıyorum. Son günlerde yazılan şiirler, sanki sadece şairler okusun diye, son derece karmaşık motiflerle, ipucu vermeyen imgelerle dolu. Ne diyelim? Şairlerin fiyakası da böyle oluyormuş demek

Can Dervişim

Can Yücel'e

Bugün mü vardın ayrımına
Koca badem ağacı
Yarım yüzyılı aştı
Hergün çalıyoruz çağlalarını

Kuş sürüsü gibi ıslıklarla
Dolaşırken çocuklar bahçende
Fırtınalı karanlıklardan
Sıyrılıp gelen dolunay gibi
Parlayan gözlerine bakar gülerim

O martıların kanat çırpışı
Muştusu olur ak sevinçli yarınlara
Bilirim ne kalemini esirgedin ne de sözünü
Sundun çocuklara dalında ne varsa

Sen halkların kardeşliğine
Kaldırırken rakı kadehini ve basarken
Küfürü tüm kötülüklerin yüzüne
Kan ağlayan Munzur sularından sevgi
Ve barış güvercini yolluyorum sana

Çelik kanatlı kartallar
Dökerken ateşini tepemize
Dudaklarından yükselir bir türkü
Kardeşliğin ve direnişin en yiğit ışıltısı

Üzülme Can dostum bu fırtınaların
Bu yangınların / Bu göçüklerin
Bu akan kanın yerine gelir bahar
Kanat açar şiir çiçekleri

Dicle sularından ak kanatlı bir güvercinle
Kızıl şaraplardan kanat açmış
Bir karanfil yolluyorum
Karanlığı yırtan sabahın ilk ışınlarıyla
Dansa kalkan serçelerin şerefine
Kaldır kadehini uslanmaz şair

Teslimiyet yok yorulsa da yüreğin
Çağlalar dağıt çocuklara
Direniş ve sevi dolu yüreklere
Kaldır kadehini Can dostum
Şerefine!

Molla DEMİREL

Divan Edebiyatı

Yusuf ÇOTUKSÖKEN

X. yy'dan itibaren İslam dinini benimsemeye başlayan Türk halklarının dil ve edebiyat geleneklerinde bir yandan İslam din ve kültüründen (Kuran, hadisler İslam mitolojisi vd) öte yandan Fars edebiyatından beslenen yeni bir dönüşüm süreci başladı. Bozkır geleneği içinde gelişen Türk kültürüne aşılanan İslam din ve kültürü, Türk halklarının hem toplumsal siyasal, kültürel, dinsel yaşam biçimlerini hem de hayata bakış tarzlarını derinden etkilemiştir. Karahanlı Devleti, Çağatay Hanlığı, Azerbaycan, Anadolu beylikleri ve Osmanlı Devleti'nde gelişip olgunlaşan İslami Türk Edebiyatı, Türk dünyasında ortalama 600 yıl egemen olmuştur. Anadolu'da XIII. yy'da ilk ürünleri görülmeye başlayan bu edebiyat geleneği (Divan edebiyatı) adını, Şairlerin hemen bütün şiirlerinin toplandığı divan'dan alır.

Türkçe, Arapça ve Farsça karışımından oluşan yeni dili (Osmanlıca) ile saray ve çevresinde gelişen bu edebiyat, değişmez kesin kurallar oluşturup bunlara sıkı sıkıya bağlı kalarak, hem dini çizgide, hem de dindışı çizgide ortaya koyduğu ürünlerle kendini ifade etmiştir

İslami Türk edebiyatının Anadolu'da gelişen kolu, bugün Divan edebiyatı olarak adlandırılmaktadır Bu geleneğe, geçmişte *Edebiyat-ı kadime (eski edebiyat), Havas edebiyatı, Enderun edebiyatı, Saray edebiyatı, Skolastik edebiyat, Ümmet çağı edebiyatı, Osmanlı edebiyatı, Yüksek zümre edebiyatı, Klasik edebiyat Klasik Türk edebiyatı* gibi adlar ve verilmiştir

İslami Türk Edebiyatı

Orta Asya Türk devletlerinde, hükümdarlar hükümet merkezlerini aynı zamanda bir kültür ve sanat merkezi durumuna getirmek için de çaba harcamışlardır Karahanlılar döneminde devlet dini durumuna gelen İslam, kültür ve sanat merkezlerindeki etkinliklere de damgasını vurmuştur' Herat, Buhara, Semerkand gibi kültür ve sanat merkezlerinde gelişen yazılı edebiyat geleneği, çoğu kez destekçisi durumundaki seçkinci saray ve yöneticiler çevresiyle sınırlı kalmıştır Büyük kentlerdeki medreselerde bilim dilinin Arapça, sanat dilinin Farsça olması Türkçe açısından sorunlar yaratmış, sanatçıların eserlerini Farsçayla yazmaları Türkçenin kullanım alanını bir dönem daraltmıştır

Karahanlılar döneminde, Türk-İslam Ortaçağına özgü bir devlet ütopyasını ilk kez Yusuf Has Hacib (XI yy) ortaya koymuştur: Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig* ('Mutluluk Veren Bilgi') adlı ilk Türk mesnevisi kabul edilen eserinde, demokrat-ulusçu bir beyin adalet ilkelerine bağlı kalarak, akıl ve bilgiyle yönettiği devletin temel özelliklerini yansıtmıştır Kaşgarlı Mahmud (XI. yy) ise *Divanü Lügat'it Türk* (Türk Lehçeleri Sözlüğü) adlı sözlüğüyle Araplara Türkçeyi öğretmeyi amaçlamıştı. Edip Ahmed Yükneki de *Atabetü'l-Hakayık*'ta (Gerçeklerin Eşiği) İslam ahlakının temel ilkelerini geniş kitlelere aktarmak istemişti. Bölgede Şiiliğin yanı sıra Yesevilik, Hurufilik gibi tarikatlar da yazılı edebiyat geleneğine değişik renkler katmıştır İlk Türk tarikatı olan Yeseviliğin kurucusu Ahmed Yesevi (öl.1166) *hikmet* adı verilen şiirleriyle İslam inançlarını kitlelere tanıtıp benimsetmeye çalışmıştır, Fazlullah Hurufi'nin (1339-1394) halifesi olan, Enel Hak (Ben Tanrıyım) dediği için derisi yüzülerek öldürülen Nesimi (öl.1404 veya 1418) şiirlerinde tasavvuf coşkusunu yansıtmış; Safevi hükümdarı Şah İsmail (öl.1524) çokluk Şiiliğe özgülediği şiirleriyle Anadolu'daki Alevi-Bektaşi topluluklarında etkili olmuş; Ali Şir Nevai (öl.1501), çeşitli türlerdeki eserleriyle Orta Asya Türkçesine yazı dili kimliği kazandırmış (*Muḥakemetü'l Lugateyn* İki Dilin Muhakemesi, 1498), İslami Türk edebiyatının geleneksel yapıya kavuşması yönünde önemli' bir kilometre taşı olmuştur Hüseyin Baykara (öl.1506) şiirleriyle, Babur (öl.1530) anı-günlüğüyle (*Baburname*) ve Ebulgazi Bahadır Han (öl.1663) da tarih türündeki eserleriyle (*Şecere-i Terakime*) Orta Asya İslami Türk edebiyatına yeni boyutlar kazandırmışlardır.

İslami Türk edebiyatının sözlü geleneğinde oluşan dini-destani ürünlerde (**Satuk Buğra Han Destanı, Dede Korkut Hikayeleri, Manas Destanı**) Türk destan motifleriyle İslami öğeler iç içe geçmiştir Bu destanlarda adı geçen kahramanların (alp-erenler), İslam dininin ve tasavvufun Anadolu ve Rumeli'de yayılmasında katkısı geçenlerle özdeşleştirildiği de dikkati çeker

Divan Edebiyatının Kaynakları

Divan edebiyatının, gerek dini gerek dindışı ürünleri incelendiğinde, pek çok kaynaktan beslendiği görülür Divan şair ve yazarlarının çoğunun medresede öğrenim görmeleri, nakli ve akli bilimleri edinmeleri bunda etkili olmuştur Kuran ve Hz. Muhammed'in hadisleri, bu kaynakların başında gelir. Divan şair ve yazarları eserlerinde, İslam dininin temel ilkelerini, Hz. Muhammed'in sözlerini bazen olduğu gibi aktardılar, bazen de yorumlaya-

rak verdiler Hz. Muhammed'in kırk hadisi'ni (hadisıerbaîn) mânzum ve mensur olarak Türkçeye çevirdiler Kuran'da geçen peygamberlerin hikâyeleri de çeşitli eserlerde ya telmih yoluyla belirtildi ya da ana konu olarak işlendi. Sözgelimi siyer adı verilen kitaplarda, Hz. Muhammed'in hayat hikâyesi anlatıldı Hallacı Mansur, Bayezidi Bistami, Cüneydi Bağdadi gibi evliyaların menkıbeleri de tezkiret-ül-evliya'lara konu oldu. Bu bağlamda çeşitli tarikatların ilkeleri, töreleri de dini ürünlere yeni boyutlar kazandırdı. Divan edebiyatçıları İran mitolojisini Firdevsi'nin *Şehname*'si yoluyla tanıdı. İran mitolojisinin başlıca kahramanları (Cemşid, Efrasıyab, Dahhak, Behram Gur, Zaloğlu Rüstem, vd), ve onların hikâyeleri Divan şairinin esin kaynaklarını ve söyleyiş olanaklarını zenginleştirdi

Divan şairleri, astronomi, astroloji, musiki, geometri, fal, rüya tabiri gibi çok çeşitli bilgi kaynaklarından da yararlanmış, şiirlerinde bunlarla ılgili terimlere yer vermişlerdir

Divan edebiyatçıları yaşadıkları toplumsal olaylara da pek ilgisiz kalmamışlar; kimi eserlerinde bayram eğlenceleri, düğünler (surname'lerde) merasimler hamam eğlenceleri, helva geceleri, savaşlar (gazavatname'lerde) gibi hayatın çeşitli görünümlerini de yansıtmaya çalışmışlardır Ancak bunlar, Divan edebiyatçılarının hizmet ettiği saray ve çevresiyle sınırlı kalmıştır

Temel Nazım Şekilleri

Divan edebiyatı büyük ölçüde şiir ağırlıklıdır; düzyazı türünde eserler yazsa da şiir yazmamış olan divan edebiyatçısı pek yok gibidir Divan şairi biçim ve içerik bakımından birtakım kurallara bağlıdır Biçim yönünden kural getiren öğelerin başında nazım şekilleri gelir gazel, kaside, mesnevi beyitlerle, rubai, tuyuğ, şarkı, terciibent terkibibent, vd ise bentlerle kurulan nazım şekillerindendir

Gazel Cahiliye dönemi Arap şiirinden gelen ve Türk edebiyatına Fars edebiyatı yoluyla giren gazel, ancak aşk, güzellik ve içki gibi konuların işlendiği, beyitlerle (5-15 arası) yazılan bir nazım şeklidir İlk beyti kendi arasında kafiyelidir (murâssa); sonraki beyitlerinse ikinci dizeleri ilk beyitle kafiyelenir Gazelde ilk beyte *matla*, son beyte *makta*, en güzel beyte *hüsnimatla* denirdi Şairler adlarını veya mahlaslarını son beyitte söylerlerdi. Konu bütünlüğü gösteren gazeller *yek-ahenk*, her beyti birbirinden ustalıkla söylenmiş gazellerse *yek-avaz* olarak nitelenirdi.

Kaside Yine Cahiliye dönemi Arap şiirinden Fars şiiri yoluyla Anadolu Türk şiirine girmişti. Beyitlerle (31-99) yazılan kasidelerde devlet büyükleri övülür ve karşılığında bir hediye (caize) alınırdı. Konularına göre *tevhid* (Tanrı'nın birliği), *münacaat* (Tanrı'ya yalvarma), *naat* (peygamberi ve din ulularını övme), *medhiye* (padişah ve diğer devlet ileri gelenlerini övme) gibi adlar alırdı Kasideler birkaç bölümden oluşurdu: *nesib* veya *teşbib* (giriş; konu dışı bir doğa, yer vb betimlemesi), *girizgah* (asıl konuya uygun bir giriş), *medhiye* (Tanrıyı, peygamberi, devlet büyüklerinden birini övme), *tegazzül* (bir gazel), *fahriye* (şairin kendini övmesi); *dua* (övgüsü yapılan kişi için). Ayrıca kasideler nesib bölümünde işlediği konuya göre de adlandırılırdı: *bahariye* (bahar), *şitaiye* (kış), *temmuziye* (temmuz ayı), *ramazaniye* (ramazan), *hamamiye* (hamam), *şemsiye* (güneş), *kelamiye* (güzel söz), *kalemiye* (kalem), vd.

Mesnevi. Fars edebiyatı kökenli olan mesnevide her beyıt kendi arasında kafiyelenir; aruzun genellikle kısa kalıpları (çoğu zaman feûlün feûlün feûl) tercih edilirdi. Mesneviler aşk (*Leyla ile Mecnun*), din ve tasavvuf (*Mevlid*), ahlak ve eğitim (pendname veya nasihatname), savaş ve kahramanlık (gazaname, fetihname, gazavatname) ve mizah konularını işleyen mesneviler olarak sınıflandırılmaktadır Mesnevilerde de belirli bir yazış sırası gözetilirdi: *dibace* (giriş), *tevhid* (Tanrı'nın birliği, yüceliği), *münacat* (Tanrı'ya yakarış), *naat* (peygambere övgü), *miraciye* (Hz. Muhammed'in Tanrı katına çıkışı), *medh-i cihar-yâr-ı güzin* (Dört halifenin övgüsü), *medhiye* (mesnevinin sunulduğu kişinin övgüsü); *sebeb-i telif* (mesnevinin yazılış amacı), *agâz-ı destan* (asıl konunun anlatıldığı bölüm), *hatime* (sonuç bölümü).

Terkibibent. Divan şiirinde uyakları gazel biçiminde düzenlenmiş "hane" adı verilen 5-10 beyitlik şiir parçalarının (genellikle 5-12 hane) "vasıta" denen ve sürekli değişen bir beyit ile birbirine bağlanmasından oluşan nazım biçimidir Terkibibendin her bir şiir öbeğine *hane* ya da *terkibhane* denir Terkibhane vasıta beytiyle birlikte *bend* adını alır Bir bendin kafiye şeması genellikle *aa, xa, xa VV; bb, xb, xb. YY* vb biçiminde olur. Toplumsal, tasavvufi, felsefi konuların işlendiği terkibibentle daha çok mersiye yazılmıştır Divan edebiyatında terkibibent biçiminde söylenmiş "âl-i abâ" mersiyeleri yanında padişah ve devlet büyüklerine mersiyelerin çokluğu da dikkati çeker Bunlar içinde en ünlüleri Baki'nin *Kanuni Mersiyesi* ile Şeyh Galip'in *Esrar Dede Mersiyesi*'dir Divan edebiyatında terkibibendiyle ünlü en büyük şair Bağdatlı Ruhi'dir

Terciibent. Divan şiirinde, kafiyeleri gazel biçiminde düzenlenmiş, hane adı verilen 5-10 beyitlik şiir parçalarının (genellikle 5-12) hane) "vasıta" denen ve sürekli yinelenen bir beyit ile birbirine bağlanmasından oluşan nazım biçimidir Terciibendin her bir şiir öbeğine *hane* ya da *tercihane* denir Tercihane, vasıta beyti ile birlikte bend adını alır

Bir bendin kafiye şeması genellikle *aa, xa, xa. VV bb xb, xb. VV* vb biçiminde olur Terciibentlerde vasıta beyti. her bendin sonunda olduğu gibi yinelendiğinden, aynı düşünce çevresinde toplanan bir konu bütünlüğü vardır Terciibentle dini ve felsefi düşünceler, toplumsal eleştiriler dile getirilmiştir Divan edebiyatında en fazla terciibent yazan şair Enderunlu Fazıl'dır

Rubai. Klasik İslam edebiyatında kendine özgü bir ölçüsü olan dört dizelik nazım biçimidir Birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri kafiyeli, üçüncü dizesi serbesttir (*aaxa*). İki beyitlik kıta biçiminde (*xaxa*) yazılan rubailer de vardır Her dizesi birbiriyle uyaklı rubaiye ***rubai-i musarra*** ya da ***terane*** adı verilir Rubainin, aruzun hezec bahrinden 24 kalıbı vardır Bunlardan "feulün" birimiyle başlayan 12 kalıba ahreb mef'ülün birimiyle başlayan öbür 12 kalıba da ahrem denir Türk şiirinde daha çok

ahreb kalıpları tercih edilmiştir Genellikle tasavvuf, felsefe vb konuların işlendiği rubai türü, hiciv ve nüktelerde de kullanılmıştır İlk üç dize olabildiğince hoş, ince ve etkili olması gereken dördüncü dizeye bir giriş özelliği taşır Rubailer genelde mahlassız şiirlerdir ve divanların sonunda, rubaiyyat başlığı altında sıralanırlar

İlk örneklerine İran edebiyatında rastlanan rubai türünün en büyük şairi Ömer Hayyam'dır (öl.1122) Ömer Hayyam rubailerinde daha çok dünyanın geçiciliğini vurgulayarak onun güzelliklerinden yararlanmanın yollarını gösterdi Arap edebiyatında pek ilgi görmeyen rubaiyi Osmanlı şairleri kolaylıkla benimsedi; hemen hemen her divan şairi bu türde örnekler verdi. Mevlana'nın Farsça yazdığı felsefi rubailer bu türün yaygınlaşmasında önemli rol oynadı Kara Fazli, Fuzuli ve Bağdatlı Ruhi gerçek rubai ustalarının yetişmeye başladığı XVI. yüzyılda bu türün en başarılı örneklerini verdiler Divan edebiyatında XVII. yüzyıl rubainin altın çağı oldu Azmizade Haleti, bin kadar rubai yazarak bu türün ustası olarak ün yaptı.

Şarkı Divan şiirinde, bestelenmeye elverişli ölçü kalıplarıyla yazılan ve çoğunlukla dört dizelik bentlerden oluşan nazım biçimidir Murabbaya benzeyen bir türdür ve beş ya da altı dizeli bentlerden de oluşur Meyan adı verilen üçüncü dizenin anlamca daha özlü olmasına özen gösterilmiştir Dördüncü dizeye nakarat adı verilir Aşk, sevgili, ayrılık, içki, eğlence gibi konu ve kavramların işlendiği şarkılar ilk kez XVII. yüzyılda ortaya çıktı Divan edebiyatında ilk şarkı yazarı Naili-i Kadim'dir *Divan*'ında yer alan 28 şarkıyla Nedim de bu türün en güzel örneklerini verdi. Şarkıları daha kendi döneminde bestelenmeye başlamış olan Nedim, kendisinden sonra gelen şarkı yazarlarını büyük ölçüde etkiledi.

Tuyuğ Aruz ölçüsünün belli bir kalıbıyla yazılan dört dizelik nazım biçimidir Aruzun, fâilâtün, fâilâtün, fâilün kalıbıyla yazılır ve uyak düzeni genellikle mani ve rubaide olduğu gibi *aaxa* biçimindedir Dört dizesi de birbiriyle kafiyeli olan tuyuğlara *musarra tuyuğ* denir Daha çok Azeri ve Çağatay edebiyatlarında yaygınlaşmış olan ve önemli görülen düşüncelerin sergilenmeye çalışıldığı bu nazım biçiminde mahlas kullanılmaz. Tuyuğlarıyla ünlü şairler arasında Kadı Burhaneddin (öl.1398), Nesimi (öl.1404/18), İvazpaşazade Atayi (XV yy), Lutfi (öl 1494), Ali Şir Nevai (öl.1501) ve Babur (öl.1530) sayılabilir

Şairlerin Mahlasları ve Divanları

Divan şairleri, çoğu zaman şiirlerinde adları yerine mahlas (takma ad) kullanmışlardır Mahlaslar, içerdikleri anlamlara göre sınıflandırıldığında ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır· şairin ruhsal bir özelliği (Huzuri, Sururi, Hüzni...), zevk düşkünlüğü (Rindi, Meşrebi...), alışkanlıkları, erdemleri (Azmi, Gayreti.), ustalık ve üstünlükleri (Ulvi, İzzeti, Hakani), dinsel özlemleri (Firdevsi, Kevseri..), doğa sevgisi (Bahri, Necmi.), alçakgönüllükleri ve şanssızlıkları (Gubari, Fakiri, Fuzuli...), mesleği (Kâtibi, Tabibi), kapılandığı tarikat (Caferi, Gülşeni..) mahlas seçiminde belirleyici rol oynamıştır (Ö.F.Akün)

Divan şairleri, şiirlerini topladıkları kitaplara *divan* (mürettep divan) demekle yetinmişlerdir (Divan-ı Fuzuli, Divan-ı Baki.) Küçük divanlara *divançe* adı verilmiştir (Divançe-i Figani ..). Kimi şairler şiirlerini yazılış dönemlerine göre sınıflandırıp ayrı divanlarda toplamışlardır (Ali Şir Nevai'nin divanları). Şiirlerin divanda yer alış düzeni de belirli kurallara bağlanmış, şiirler büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır kasideler (kasaid), tarihler (tevarih), musammatlar, gazeller (gazeliyat), kıtalar (mukattaat), matlalar (matali), mısralar (müfredat), muammalar (muammiyat), lugatlar Ahmedi, Ahmed-i Dai, Şeyhi Anadolu'da divan düzenleyen ilk şairler arasında sayılır

Mecazlar, Söz ve Anlam Sanatları

Divan şairleri, ortak malzemeyi işlerken hüner ve marifet göstermek zorundaydılar Bu da ancak şiirsel söylemde başvurulan mecaz, söz ve anlam sanatlarını iyi bilmeyi ve başarılı bir biçimde uygulamayı gerektiriyordu. Eski retorik (belagat) kitaplarında mecazlı anlatımlar *beyan* adı altında incelenirdi. Mecazlı anlatımda, sözcükler veya sözcük öbekleri gerçek anlamlarından başka anlamda kullanılırdı. Mecazlı anlatım türleri şunlardır· *teşbih* (benzetme. bir şeyi ortak özelliklere sahip olduğu başka bir şeyle karşılaştırıp anlatma), *istiare* (bir sözün, benzetme amacıyla başka bir söz yerine kullanılması), *mecazımürsel* (bir sözün benzetme amacı gütmeden başka bir söz yerine kullanılması), *kinaye* (bir sözün hem gerçek anlamıyla hem de gerçek anlamı dışında, benzetme amacı gütmeden mecaz anlamıyla kullanılması), *tariz* (birini iğnelemek amacıyla gerçek anlamının karşıtı bir anlamda kullanılması), *teşhis ve intak* (somut ve soyut varlıkları kişileştirme ve konuşturma). Eski retorik (belagat) kitaplarında anlatımı süslemek için mecaz dışındaki sanatlar anlam sanatları ve söz sanatları olarak iki bölümde ele alınırdı. Söz ve anlam sanatlarının başlıcaları· *tevriye* (iki anlamlı bir sözün her iki anlamının bir arada kullanılması), *cinas* (anlamları ayrı, yazılışları ve söylenişleri bir olan sözlerin bir arada kullanılması), *tenasüp* (anlamca ilgili sözlerin bir arada kullanılması), *tezat* (karşıt anlamlı sözlerin bir arada kullanılması), *mübalağa* (bir şeyi olduğundan üstün veya aşağı gösterme), *hüsnitalil* (bir şeyin oluşunu gerçek nedeninden daha güzel bir nedene bağlama), *tecahüliarif* (bilinen bir şeyi nükte amacıyla bilmiyormuş görünme), *tekrir* (bir sözü, söz öbeğini art arda kullanma), *istifham* (duygu ve anlamı güçlendirmek için sözü soru biçiminde söyleme), *hat* (bir sözü sonu anlaşılacak biçimde yarıda kesme), *terdid* (sözü beklenmedik bir biçimde bitirme), *telmih* (söz arasında bir olaya, bir atasözüne değinme, gönderme yapma), *rücu* (söylenen bir sözden dönüp karşıtı ya da daha güçlüsünü söyleme), vd.

Aruz Ölçüsü

Divan şairleri Arap edebiyatının temel ölçüsü olan aruzu Fars şiirinden özel bir seçmeyle alıp kullanmışlardır Özellikle İslami Türk edebiyatının ilk örneklerinde (*Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakayık ve Divanü Lugati't Türk*'teki kimi şiirlerde) hece ölçüsüne yakın olan aruz kalıpları tercih edilmiştir. Aruz ölçüsü, sözcüklerdeki hecelerin uzun ve kısa olmasına dayanır· Uygulamada sonu ünlüyle biten

açık heceler ( ) ile; sonu ünsüz ile veya uzun ünlüyle biten heceler (-) ile gösterilir. Cüz'ler (tef'ile) belirli sayıda açık ve kapalı heceden oluşan birimlerdir mefâilün (- - -), mefâ'ilün (---), feilâtün (- --), müstef'ilün (- - -), mef'ûlü (- -), feûlün (--), fâilün (- -), vd Benzer cüzler yinelenerek ya da farklı cüzler bir araya gelerek *bahir* adı verilen kalıpları oluşturur Divan şiirinde en çok **"remel"** **"mütekârib"**, **"hezec"** ve **"recez"** bahirleri kullanılmıştır Divan şiirinde kullanılan aruz kalıpları düz kalıplar ve karışık kalıplar olmak üzere ikiye ayrılır

Düz kalıplar 1) mefâilün, mefâilün, mefâilün mefâilün; 2) müstef'ilün, müstef'ilün, müstef'ilün, müstef'ilün; 3) feûlün, feûlün feûlün, feûlün; 4) müstef'ilâtün, müstef'ilâtün.

Karışık kalıplar 1) Mefâilün, mefâilün, feûlün; 2) feilâtün, feilâtün feilâtün, feilün, 3) feilâtün, feilâtün, feilün, 4) fâilatün fâilâtün, fâilâtün, fâilün, 5) fâilâtün, fâilâtün, fâilün; 6) müfteilün, müfteilün; fâilün 7) feûlün, feûlün, feûlün, feûl; 8) mefâilün, feûlün, mefâilün, feûlün, 9) mefâilün, feilâtün, mefâilün, feilün,10) feilâtün, mefâilün, feilün; 11) mef'ûlü, fâilâtü, mefâilü, fâilün;12) mef'ûlü, mefâilün feûlün, 13) mef'ûlü, mefâilü, mefâilü, feûlün;14) mef'ûlü; mefâilün, mef'ûlü mefâilün;15) mef'ûlü, mefâilü, feûlün, vd.

Divan şairleri aruzu kullanılırken birtakım uygulamalara da başvurmuşlardır sonu ünsüzle biten bir sözcüğü, ünlüyle başlayan öbür sözcüğe ulamışlar (*vasl*), ölçü gereği uzun bir heceyi kısaltmışlar (*zihaf*), yine ölçü gereği kısa heceyi uzatmışlardır (*imale*). Ancak özellikle zihaf ve imale'nin fazlaca kullanılması da bir kusur olarak kabul edilmiş ve pek onaylanmamıştır

Divan Şiirinin Estetiği

Divan şiirinde, biçim ve içerik bakımından kesinleşmiş kurallar egemendi. Her şair bu kurallara uymakla yükümlüydü; şair ancak edebi geleneği sürdürdüğünde sanat çevrelerinde benimsenir, saygı görürdü. Şairin bütün edebiyat kültürü, edebiyat zevki ve sanata ilişkin değerleri geleneksel yapıdan beslenmiştir Hemen her şair usta bildiği şairlerin eserlerini alır, ezberler, bütün edebi bilgilerini ve geleneğini onlardan öğrenirdi Artık hangi konuların hangi nazım şekilleriyle hangi türlerinde işleneceğini, hangi mazmunları hangi edebi sanatlarla oluşturacağını bilir ve böylelikle kendi sanat yolunu bulurdu. Yeni mazmunlarla yeni söyleyiş biçimleri geliştirdiğinde de edebiyat dünyasında sivrilir, özgün şairler sırasına girerdi

Divan şairi hazır malzeme ve kurallardan yola çıktığı için, hemen hep aynı değişmez motifler oluşturmak zorundaydı. Bu motiflerin oluşturduğu sistemde de çağrışımlar ve kullanılan imgelerin hangi amaca yönelik olduğu, bu şiiri iyi bilenler için bilmece olmaktan çıkar. Divan şiiri bu yapıya mazmunlarla kavuşmuştur Çok değişik biçimlerde tanımlanan mazmun genel anlamıyla **bir söyleyişin içindeki gizli anlam**'ı gösterir Mazmunlar birbirine bağlı kavramlar ve çağrışımlarla esas anlamı belirtir Sözgelimi **zülf**'e (sevgilinin saçı) ilişkin mazmunlar arasında **virane**, **hazine**, **ejderha** tasarımları yer alır; bunlar da dilrüba'ya bağlanır (A.N. Tarlan) Bu ilişki kimi zaman açık kimi zaman da gizli bir nitelik gösterebilir Dolaylı anlatım türlerine uygun olan mazmunlar, okuru dış anlam yoluyla iç anlama doğru yönlendirir Bu dolaylı anlatım da kaçınılmaz olarak birtakım edebi sanatları kullanmayı gerektirir Bazen bir dize, bazen bir beyit niteliğinde olan mazmunun oluşturulmasında teşbih, istiare, hüsnitalil, mecazımürsel, tevriye gibi edebi sanatlar kullanılır Bu arada şunu da hatırlatalım simge (sembol, hayal) ile mazmun farklı kavramlardır Bir mazmunun oluşturulmasında çeşitli simgelerden (simgesel çağrışımlardan) yararlanılabilir Divan şiiri estetiğinde, **bikr-i mazmun** (özgün mazmun) ideali, kimi dönemlerde (özellikle Sebkihindi üslubunda) çok kapalı; yoğun mazmunların yaratılmasına zemin oluşturmuştur Çağın din bilimlerine, mitolojiye, bu dünyaya ilişkin bilgilere de çok değişik biçimlerde göndermeler (telmih sanatı yoluyla) yapan divan şiirinin mazmun sistemi çözümlendikçe hem içeriğinin zenginliği hem de estetiğinin temelleri daha iyi anlaşılmaktadır

Dünya Görüşü

Divan şairlerinin dünya görüşünü, özellikle beslendikleri kaynaklar belirlemiştir Ancak bütün Divan edebiyatçılarının aynı dünya görüşünü benimsemiş olduklarını söylemek mümkün değildir İslam şeriatı esaslarına ve tasavvuf anlayışına bağlı olanlar, hayat karşısında rintçe bir tavır benimsemişlerdir onlara göre bu dünya gelip geçicidir, bir sınav yeridir Bu nedenle dünya nimetlerine, zevklerine bağlanmak insanı mutsuz eder. Mutasavvıf şairler, dünyaya karşı takındıkları bu kötümser tavrı, sevgi, hoşgörü, erdem gibi yüce değerlerle yumuşatmaya çalışmışlardır Sevgi, yaratılmış olanlardan başlayıp Tanrı'da odaklanır. Bu süreç mecazı aşkla başlayıp hakiki aşk'la son bulur İnsan gerçek mutluluğa ancak bu aşamalardan geçerek ulaşabilir (Şeyhi, Fuzuli, Şeyh Galip, vd) Rintlik anlayışını benimseyenler, din buyruklarına bağlı, ham sofu olarak niteledikleri zahit'lerle sürekli çatışma halindedir Tasavvuf ehli, sevgiyle Tanrı'ya ulaşmayı, zahitlerse din buyruklarını yerine getirmekle cennete gitmeyi amaçlamaktadır

Dünyadaki yaşamın güzelliğine hayran olanlar, dünya nimetlerinden yararlanmak isteyenler ise dindışı bir dünya görüşü benimsemişlerdir (Ahmedi, Necati, Baki, Nedim) Kimi divan şairlerinin ise geleneğin sınırlarını fazla zorlamadan dinitasavvufi dünya görüşü ile dindışı dünya görüşü arasında bir denge kurmak istedikleri dikkati çeker

Aşk ve Sevgili Anlayışı

Divan şairi için aşk, kesinlikle pekçok kez işlenmesi gereken bir duygu, bir temadır Aşk teması, zaten divan şiirinin merkezini oluşturur; her şairin şiir birikiminin büyük bir bölümü buna özgülenmişti Ancak aşk uzlaşımsaldır; yani temel özelliklerini hiç değişmez: Sözgelimi bütün aşklar tek yanlıdır, âşık hep sever, acı çeker, hiçbir karşılık görmez, her zaman ondan ayrı kalışını dile getirir; ayrıca rakipleri de vardır, bu yüzden hep kıskançlık içirde kıvranır, durur Sevgili ise hemen her zaman âşığa karşı ilgisiz davranır, onu tanımazlıktan gelir Sevgili (maşuk) hep bir sultan, efendi, sahip kimliğinde gösterilir Sevgili şah, âşık ise kuldur Âşık için en tehlikeli durum, sevgilinin eziyet ve cefa çektirmekten vazgeçmesidir

Divan şiirinde betimlenen sevgili tipi de tektir ve değişmez. Bütün divan şairleri farklı çağrışımlara yol açabilecek mazmunlar kullansalar da, gerçekte tek bir tip sevgili imajı çizerler. Bu geleneksel sevgili tipinin boyu servi gibi uzun, beli ince, saçları uzun ve siyah, yanakları gül kırmızısı, gözleri siyah, bakışları kılıç gibi keskin, ok gibi yaralayıcıdır. Başka bir özelliğin de hep genç oluşudur.

Divan şiirinde aşkın iki türü de işlenmiştir. Dünyevi aşk, bu dünyadaki güzellere ve güzelliklere bağlanmaktır. Pekçok aşk şiiri dünyevi aşkı bu aşktan duyulan acıyı dile getirir. Bazı divan şairleri (Baki, Nedim gibi) bu aşkı kendi yaşama biçimlerine uygun olarak anlatmışlardır. İlahi aşk, mutlak güzele (Tanrıya) erişmeyi amaçlayan kimsenin (dervişin) geçirmek zorunda olduğu bir aşamadır. Dünyevi aşk, ilahi aşka geçişte bir basamaktır. Her şeyde ilahi güzellikleri görmeye başlayan âşık için tek bir amaç vardır: fenafillah mertebesine erişmek, Tanrı'nın benliğinde yok olmak.

Divan şiirinde sevgilinin, erkek kimliğinde görülmesi, doğrudan doğruya tasavvuftan kaynaklanır. Yunan düşünürü Platon'a kadar uzanan bu yaklaşımda (platonik aşk), en saf ve en gerçek aşk önemlidir; tensel zevkler, cinsellik söz konusu edilmez. Tensel zevkler, ancak neslin devamını sağlaması açısından kadınlara duyulan aşklarda söz konusu olabilir. Bu nedenle Tanrı'nın gerçek güzelliğinin yansıdığı gerçek aşk kaynağı genç erkekler, ilahi aşkın nesnesi olmuştur (Ö. F. Akün).

Tasavvuf Düşüncesi

İslam dünyasında XII. yy'dan sonra, tasavvuf adı verilen bir düşünce ve yaşama biçimi ortaya çıktı. *Sufi* sözünden türediği kabul edilen tasavvuf, İslamın mistik boyutunu vurgular. Sufilere göre evrende tek bir varlık vardır, o da Allah'tır. Bütün varlıklarla birlikte insan da Allah'ın yaratısıdır. Bir mumun ayna içindeki yansıması gibi bu dünya da Allah'ın varlığının bir yansımasıdır. (Vahdet-i vücud=varlık birliği inancı) Bir görüntü olduğu için de geçicidir. Mutasavvıfın gerçek amacı Allah'a ulaşmaktır. Bütün varlıklar, ayrılmış oldukları o sonsuz güzellikteki mutluluk kaynağına tekrar kavuşmanın özlemini çekmektedir.

Mutasavvıflar için bir aşk ve acı kaynağı olan tasavvuf düşüncesi, edebiyat yapıtlarına da yansımıştır. Kurumlaşmasını büyük ölçüde tarikatlara borçlu olan tasavvufun temel ilkelerini halk arasında yaymak için kimi edebiyatçılar edebiyattan yararlanmışlardır.

Yaşama biçimiyle bir ölçüde eski Şaman inancını anımsattığı için tasavvuf akımı Türk edebiyatında büyük bir yankı bulmuştur. Yesevilik tarikatının kurucusu olan Ahmed Yesevi, **hikmet** adı verilen şiirleriyle İslam tasavvufunun ilkelerini, tarikatının **adap ve erkânı**'nı halk arasında yaymaya çalışmıştır. Divan edebiyatının önde gelen sanatçıları da gerek şiir gerek düzyazı yapıtlarında tasavvuf düşüncesini büyük bir coşkuyla dile getirmişlerdir (Şeyhi, Fuzuli, Şeyh Galip; vd). Tasavvuf düşüncesi, ayrıca Türk edebiyatında **Tekke edebiyatı** adlı bir dalın oluşmasında da belirleyici bir rol oynamıştır.

Devam Edecek

Şafaklara Kavgayla Varılır

artık günler ölgün güneşle aydınlanan
günler değil
ne de yağmur altında bekleyen
suskun nehirler var
sancıyan yüreğin doğurganlığıdır
umutlarda büyüyen
kavgaya gebe
şafaklara kavgayla varılırdı dostlar
korku kavgayla yenildi meydanlarda
ve ilk kez ölü yıllara toprak serpildi
en sondu yenilgi!
ve tarihin ihaneti binlerce kez çoğaltılarak
yazıldıysa da
kanlarınızla kızıllaşan şafaklar
çağlayan oldu yeraltında
tumba dostlarım tumba
sesleri çarparken kayalara
ve kayalar şatafatlı
yıldızlar icazetli birer engerekti
ve siz yer altında
sevdanın inancıyla yücelmiş
şanlı baharın kır çiçekleri
tumba dostlar padişaha
tumba deyince alandaki başaklar
tomurcuğa durmuş dallar parçalandı
saraylar korunmaya alındı
beklenen bir gerçekti bu
ne saraylar padişahları kurtarır
ne padişahlar sarayları tutabilir
bunu örümcekler de bilir... tomurcuklar da
ama çiçek açmaya yemin etti toprak
ateşi söndürmek yok artık
ırmağa yol vermenin zamanıdır yoldaşlar

Veysel OTUNÇ

Eleştiri Üzerine Notlar ve İki Örnek

Mustafa Bayram MISIR

Eleştirinin bir bilim olup olmadığı sorunu, genel olarak bilimin doğruya, doğru olana onay verdiği, daha açık bir deyişle doğruluğun güvenirliliğinin ve geçerliliğinin(kitleler neznindeki meşruiyetinin) yegane koşulunun bilimsel olarak kanıtlanmasında yattığı, bilimperver bir çağda, Lukacs tarafından "eleştiri bir bilimdir" önermesiyle aşılmak istenmiştir. Lukacs'a göre eleştiri, kendine göre kuralları ve kesinliği olan bir bilimdir. Hatta Lukacs bununla da yetinmez, eleştirinin insanların yaşayışlarını biçimlendirmede önemli, etkin bir güç olduğunu öne sürer. (Steiner: 1971:664)

Eleştiri bir bilim midir? Yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığım gibi, Hegel üzerinden de olsa, marksizmin pozitivizmin dışına en fazla çıkan yorumunu yapan **Tarih ve Sınıf Bilinci**'nin yazarı Lukacs bile, genel olarak estetik yani sanat felsefesi tartışmalarında olduğu gibi pozitivist marksizmin terörüne, yani insanın entellektüel faaliyetini salt bilimsel bir sürece indirgemeye çalışan despotluğa boyun eğmiştir. Bu hususta resmi sosyalist profesör Kagan'ın ciddiye bile alınmaması gereken aşırılıkları, marksizmi, bütünsel bir dünya görüşü olan marksizmi, bilimin oyuncağına çeviren yorumları, teorik bir yapılmaması gerken olarak "reel sosyalist teori" tarihindeki "onurlu" yerini almıştır. Buna göre, bırakınız eleştiriyi, açık felsefi entellektüel etkinlik süreci yani felsefi bilgi bile "bilimsel bilgi" olarak etiketlenmiş, böylece, bir bilim olarak tarihi materyalizmin otoritesi sarsılmıştır. Picasso'nun resimlerinin neden "güzel" olduğunu açıklayan bilgi ile kapitalizmdeki artı-değer sömürüsü sürecini açıklayan bilgi birbirine eşitlenirse; belki, birincisinin güvenirliliği ve geçerliliği artar ama ikincisinin güvenirliliği ve geçerliği (kitleler neznindeki meşruiyeti) bırakınız azalmayı, yokolur.

Eleştiri, kendine özgü kuralları olmakla bilimsel yönler taşıyan, ancak, yalnızca ideolojiler ve onların olanaklı kılındığı toplumsal pratikler içinde kanıtlanabilir olmakla ideolojik, sanat ürünüyle ilişkilendiği ve onun hakkında "güzel mi, çirkin mi" diye düşündüğü içinde felsefi ve sanatsal bir etkinliktir. Eleştiri, bilimsel ideolojik ve felsefi bilginin eklemlendiği, dolayısıyla, açıklayan, sayan, sınıflayan değer veren, taraf tutan, coşkulandıran vb. bir olanaklar toplamıdır. Lunaçarsky'nin daha açık formulüyle, marksist eleştiri, aynı zamanda bilimsel ve sanatsal bir iştir.(Lunaçarsky:1992:47)

Daha açık konuşursak, bir marksist eleştirmen, neden güzel bir Türkçe ile roman yazılması gerektiği üzerine durabilir elbet, bu konu üzerine sayfalarca da yazılabilir, ama aynı marksist eleştirmen, yalnızca güzel bir Türkçe ile yazılmadığı için bir romanı eleştirmez. Hatta, çoğu kez bu önemi bile olmayabilir. Romanın diğer kategorileri, tip ve kurgu gibi iki temel kategori örneğin, ya da temel tezleri, kötü bir dille yazılmış bir romanı önemli kılabilir. Tersi de mümkün; genel olarak edebi üründe, romanda ya da şiirde kullanılan dil, şiiri ya da romanı olanaklı kılmamakta ise, aynı marksist eleştirmen, belki de iyi niyetle yazılmış bir metni, dil yüzünden olumlamayabilir. Yani şu: sanat ürünü bütünseldir ve biriciktir. Gerisi ister bilimsellik adına olsun, isterse de marjinalci muhalefetin beş para etmez manifestosunda olsun(avant-garde akımlarda olduğu gibi) yalnızca ve yalnızca bir masaldan ibarettir. Kulağa hoş gelir ve uyutur, o kadar.

Gölgesizler: Gerçeğin Düşlerde Yittiği Roman

Bir bilim tarihi kitabı, kanımca, şöyle başlamalıdır: İlk insanlar gerçek ile düşü ayıramazlardı, bunu sonradan öğrendiler. Sanat ve bilim böylece doğdu, insanlar, gerçeği düşten ayırdılar.

Hasan Ali Toptaş'ın **Gölgesizler** gerçek ile düşü ayıramayanların romanı. Hemen söyleyeyim. Benim için bir hayal kırıklığı oldu, **Gölgesizler**. Yunus Nadi Ödüllerini dağıtan seçici kurulun ak dediğine kolay kolay ak demeyen biri olarak, **Gölgesizler**'den çok daha fazla şey beklemiyordum; beklemek saflık olurdu. Ancak, bu kadarını da ummuyordum.

Hasan Ali Toptaş, "gerçekçi" değil. Toplumcu hiç değil, Hasan Ali Toptaş. Eleştirel de değil. Peki ne? Gizemci. Ayrıca, iyi bir gizemci de değil. Aksini söylemek Orhan Pamuk'a haksızlık olur. Daha başka? Köycü. Mahmut Makal "gerçekçi" (ne kadar sayılabilirse, o kadar "gerçekçi") bir köycüydü, Hasan Ali Toptaş gizemci köycü. Bir de belki şu söylenebilir, yalnızca olanak olarak; Orhan Pamuk, İkinci cumhuriyetçilerin yıldızıydı, Hasan Ali Toptaş, egemen ideolojiye eklemlenen çağdaş kemalistlerin yıldızı olmaya aday. Henüz değil ama aday. Hepsi bu.

Hasan Ali Toptaş'ın Türkçesi güzel, daha doğrusu özenli bir dili var. Ancak, romanında kullandığı dil, tek kelimeyle "uygunsuz" Gizemci bir romancı, roman dilinde şiirselliği tercih etmek zorundadır. Bu yönüyle Toptaş'ın amacı anlaşılabilir ama roman için "şiirsel" bir dil bütünüyle uygun değildir.Zaten tam olarak Toptaş'ın dili şiirsel değildir. Söyleyişi şiirseldir. Bu yüzden romanda kullandığı dil, apaçık söylersek,

sırıtmaktadır. Şiirsel söyleyiş ne demek? Della Volpe şöyle yazıyor: "Şiirsel metin; tek başına, başka bir deyişle kesin anlambilimsel örgütlenişiyle; deneyimin, gerçekliğin salt o metne, o anlambilimsel örgütlenişe bağlı olarak doğruladığı bilgi, gerçeklik ("gerçeğe benzerlik") değerleri gerçekleştirir." (Della Volpe:1971:709) Şu halde, bir gizemci için en uygun söyleyiş budur. Çünkü, söylenenin kanıtı kendisindedir. Şöyle birşey: "Küreğin ucuna göre kürek sapının sapı mı olacakmış kolları, bedeni köy tarihinden yontulmuş bir kıpırtı mı toprağın geleceğinde, bilmiyormuş..."(Toptaş:1995:48) Daha birçok örnek verilebilir kanıtı kendisinde cümlelere. Bu cümle de özenle seçilmiş değil, özellikle herhangi bir sayfadan aktardım. Halk arasında buna "sayıklama" deniyor. İkna olmayanlar olabilir, onlar için yeniden herhengi bir sayfa açıyor ve aktarıyorum: "Akşamdan bu yana ışıklarını seyrettiğim cadde, kendi sessizliğine bırakılmış ölü bir yılandı artık; kepenkleri indirilmiş yüzlerce kapının, perdesi çekik pencerelerin ve karanlığa sarktıkça sarkan balkonların önünde öylece uzanıyordu." (Toptaş:1995:150)

Gölgesizler, teknik olarak, yani kurgusu bakımından güçsüz. Bir berber dükkanı ve bir köyde sıkışıp kalan bir olaylar daha doğrusu düşler dizisi: kurgu bu. Ayrıca üzerinde durulabilecek bir tip de yok. Düşlerin nesnesi olan insanlar var. Anlatıcı, köyü anlatırken üst anlatıcı halini alıyor. Gizemci Toptaş, kurguyu da bir bulmacaya çevirmeye çalışmış. Ancak, sadece çalışmış; yeterince başarabildiği söylenemez. Sonunda, bir kadını, Güvercin'i ayının kaçırdığını yazıyor Toptaş; yaklaşık yirmi sayfa önceden durumu anlıyorsunuz tabi... Kurgu, işlevsiz. Şöyle şeyler var: "cellat gözlü adam" tanımlaması farklı iki mekanda (berber dükkanı ve köyde) aynı adam için kullanılıyor. Okura yardımcı olmak için herhalde. Bütünüyle işlevsiz, çünkü okur, daha ilk on sayfada anlatıcının berberle yer yer özdeşleştiğini ama berber olmadığını anlamasına yarayacak bir sürü veri elde ediyor. Ayrıca, daha baştan, aynı okur, berber dükkanına giren kişinin Cıngıl Nuri olduğunu anlar anlamaz, romanın temel tezi varlık yokluk sorununun en görkemli buluşu "kim kimdir"karmaşasını çözecektir zaten. En sonunda anlatıcının bir düş gördüğünü, ancak düşünün kız kaçıran ayı haberiyle doğrulandığını öğreniyoruz. İronik bile değil...

Gölgesizler, "gerçekçi" bir roman değil. Örnek olsun: Köyün imamı var. Demek ki köy sünni köyü. Ancak, Toptaş, camide Hz. Ali'nin portresinin olduğunu yazıyor: "İmam, zindan karası tesbihini minderin üstüne yavaşça bırakıp kadını kucağına almıştı. Odayı dolduran hıçkırıkların yalan olduğunu bile bile hâlâ teselli edici sözler geveliyor, bir yandan da elini sokmuş memelerini okşuyordu. Duvardaki Hazreti Ali gözlerini kapamıştı."(Toptaş:1995:43) Gerçek değil bu sahne. Köy sünni ise, ki camisi ve imamı olduğuna göre öyle olmalı, camide Ali'nin resmi olmaz. Sünni inancında, camiye insan sureti asılamaz, bu bir kula secde etmek olur ve putperestliktir. Köy alevi köyü ise, imamın köylü nezninde beş paralık değeri olmaz, bir; cami değil cemevi olur, iki; cami varsa da, artık alevi köylerinde de devlet zorla cami dikiyor, hiç kimse cuma namazına gitmez, üç. Bu olmazların hepsi Toptaş'ın romanında oluyor. Aslında Toptaş'ın anlattığı düşleri gerçekçilik bahsinde hiç anmamak gerekir. Roman baştan aşağı rüya, Cıngıl Nuri'nin, Muhtar'ın, Cennet'in Oğlu'nun, Güvercin'in suretinin göründüğü rüyalar bunlar. İkinci sınıf köycülük için yeterli bir malzeme deposu. Dolayısıyla "gerçekçi mi değil mi" diye tartışmak anlamsız, ilkel insanlardaki gibi, düş gerçeğe karışmış.

Hasan Ali Toptaş'ın romandaki tezleri de güçsüz. Bir kez, varoluş sorunlarını tartışıyor. Ancak, varoluşçu bile değil, gizemci. Bir köylünün dünya hakkındaki yegane kuramıdır bize sunulan aslında: "Din, bu dünyanın genel bir kuramı, son derece kapsamlı bir özeti, Halkın anlayacağı biçime sokulmuş mantığı, manevi yüceliği, coşkusu, ahlaki bakımdan onaylanması, kutsal bütünleyicisi, avunmasının ve haklı gösterilmesinin evrensel temelidir. Din, insanın özünün düşsel bir biçimde gerçekleşmesidir, çünkü insanın özünün katıksız bir gerçekliği yoktur...(Marx, Akt Thomson: 1991: 68) **Gölgesizler**, gördüğü düşlerle bu kuramı laisize etmeye çalışıyor. Nihayetinde Güvercin'i "şeytan" değil de "ayı" kaçırıyor. Az bir ilerleme değil.

Hasan Ali Toptaş, **Gölgesizler**'de gördüğü düşlerde belirtik bir şiddet histerisi yaşıyor. İnsanlar "cellat gözlü" oluyorlar; bir at, Ramazan'ı köy ortasında çiğniyor; Muhtar, kendisini asıyor; Cennet'in Oğlu, köylüler tarafından linç edilmek isteniyor; bir kız, vucuduna yapışan sülükler tarafından öldürülüyor; Güvercin'i ayı kaçırıyor, Tasvirlerde sık sık "kan" sözcüğü geçiyor. Sonuçta bu rüyalar pek tatlı görünmüyorlar, ürperti yaratıyorlar. Şiddetin doğal sonucu bu; korku, yıldırma, ürperti... Hasan Ali Toptaş'ın tezine hizmet ediyorlar tüm bunlar: anlam arayışının sonu salt büyük bir boşluktur.

Hasan Ali Toptaş'a tarihsel materyalizm anlatacak değilim. Şu kadarını söyleyeyim; gördüğü düşleri modern dünyanın şizofrenleri görür ve var mıyım yok muyum kuşkusuna düşerler. Gerçek, sahici, sıradan insanlar ise "ekmek parası" ve de "özgürlük" peşinde koşarlar. Anlattığı köyde, bir sır vardır elbette, ama bu sırrın bilgisi köylüler için yüzyıllarca önce din tarafından açığa serilmiştir, köylü din kurumu içinde derin bir yanılsama ile yaşamını sürdürür. Köylünün varlık yokluk sorununun (eğer böyle bir sorun tanımlanabilirse) felsefi düğümü olsa olsa din kurumu teşhir edilerek çözülebilir. Onun ötesinde köylülerin "açlık-tokluk" sorunu vardır; en iyi ihtimalle Ziraat Bankasına olan borçlarının peşine düşmüşlerdir.

Köy romanı, köyü idealize eder. Hasan Ali Toptaş, modern insanın bunalımını köyün bilgeliği içinde aşmak istiyor. Yani köyü idealize ediyor: yeni tarz bir köycülüktür bu. Köyde modern insanın bunalımlarını aşacak bilgelik yoktur, tekrar ediyorum, din vardır. Toptaş'a haksızlık etmeyeyim, laik, bize dini önermiyor, onun yerine konulabilecek bir başka idealizm öneriyor. Böyleleri bize yetmiş yıllık resmi laisizmin armağanı. Öyle ki Toptaş romanında geleneksel dini otoritenin sözcüsü imamı değil, modern

cumhuriyet otoritesinin sözcüsü muhtarı bir bilen kişi olarak sunar. Felsefi materyalizm için tüm bunlar bir komedidir. Önce Engels'ten aktarma gerekiyor: "Feuerbach'ın gerçek idealizmi, onun din felsefesini ve törebilimini ele aldığımızda hemen kendisini gösterir. O hiçbir şekilde dini ortadan kaldırmak istemez, onu yetkinleştirmek ister. Felsefenin kendisi de dine dönüşmelidir." (Engels:1979:431) Engels, Feurbach hakkında, felsefeyi dinin yerine koymak istediği için, idealizm eleştirisi eksiktir, der. Materyalistler açısından dünya bilinebilir ve varlık tanıtlanabilir. Toptaş bu tartışmaların dışında tabi, henüz köyden şehre inemedi. Komik olanın dozu bu yüzden biraz daha artıyor.

Resmi ideoloji çözülüyor, ancak bu burjuvazi için sorun değil, onu da kapsayıcı bir yeni egemen ideoloji inşa ediliyor çünkü. Toptaş bu "yeni"nin içinde bir çeşni, yeni sistemle barışmak isteyen kemalistler için ayrı bir güzellik. Toptaş'ın mesleğini bilmiyorum. Öğretmense şaşırmam. Köycülüğü başımıza öğretmen kökenliler sardılar.

Neyse şimdilik bu kadar.

Parti Okulu: Reel Sosyalizm ve TKP Üzerine Bir Traji-Komik

TKP üzerine bir anı-anlatı **Parti Okulu**. Roman da denebilir. Diğer adıyla **Parti Naşkola**. **Parti Okulu**, Kutlu'nun özyaşam öyküsü üzerinde şekilleniyor. Seksen öncesinde Antakya ve çevresinde gelişen olaylar, eylül darbesinden sonra başlayan TKP operasyonu ve Parti Okulu üzerine bir roman Kutlu'nun kaleme aldığı. İhsan Kutlu'nun dili bozuk. Olayların geçtiği yörenin ağzını kullanmış Kutlu. O yöre ağzını biraz tanıyorum, onun için daha rahat söylüyorum, Kutlu, kalemi eline ilk defa alıyormuş gibi. Belki de öyle, ilk defa almıştır. Çünkü Kutlu romanı birşeyler anlatabilmek için kaleme almış. Tabiri caizse bir derdi var. Bu yüzden ben de Kutlu'nun romanından çok derdiyle ilgileniyorum. Yani TKP'yle.

TKP'nin tarihsel yanlışlarından söz ederek mi başlamalı, yoksa reel sosyalizm eleştirisiyle mi? Bildiğim şu: TKP, reel sosyalizm gibi kendisini onunla ilgili saymayan sosyalistlerin de geçmişi ve onu devrimci bir tarzda eleştiremedikleri sürece, maalesef geleceği olacak. Kutlu'nun metni doğrudan bir politik yazının da konusu olabilir. Olmalıdır. Ancak, başta da belittiğim gibi, bir olanaklar toplamı olarak Marxist edebiyat eleştirisi az sonra yapacağım gibi doğrudan politikanın içinde de konuşulabilir.

Metin, TKP'nin Antakya sorumlusudur. Antakya ve çevresinde TKP, romandaki iddiaya göre, epeyce yaygın bir örgütlenme yaratmayı başarmıştır. Eylül darbesinden yaklaşık bir yıl sonra TKP operasyonu başlar. Metin, tam zamanında yurtdışına kaçarak bu operasyondan kurtulur. Yutdışında, örgütüyle ilişkiye geçer ve TKP ile gerçekten tanışır. Her şey bir illüzyondur. TKP Metin'i yurtdışında altı ay oyalar. Sonra Bulgaristandaki Parti Okulu'na gönderir. Orada Metin gerçekleri daha iyi görür. Reel sosyalizm hiç de sandıkları gibi değildir, "özgürlük" yoktur.

Parti Okulu, TKP'nin ve diğer ülkelerin komünist partilerinin militanlarının eğitim gördüğü enternasyonal bir kuruluş. Bulgaristan'daymış bu okul. Reel sosyalizmin içini boşalttığı bir enternasyonalizm örneği bu. Devrimini yapmış bir ülke olarak Bulgaristan devrimini yapmamış ülkelerin devrimcilerine eğitim olanağı tanıyor, onlara yardımcı oluyor. Görünüş güzel ama "özü" tam bir tarjedi. Okul, Bulgaristan'ın ulusal çıkarlarına dayalı olarak işliyor. Metin, Bulgaristan'ın Bulgar milliyetçisi bir politika izlediğini görüyor. Bulgaristan bütün azınlıklara, özellikle de Türklere ulusal baskı uyguluyor. Bütün bunların sosyalizmle bir ilgisi olamaz elbette. Bürokratik işçi devletinin, işçi denetimi ve yönetiminin yokluğunda saptığı gerici, totaliter politikalar bunlar. Gerçekliği konusunda en ufak bir kuşkum yok. Ancak, İhsan Kutlu, özellikle Bulgaristan'da Türk azınlığa yapılan baskılar karşısında, her ortalama burjuva demokrat gibi sosyalizmi yargılamaktadır. Romanın işçi kahramanı Naci'nin diliyle söylersek sorumlu, sosyalizm değil onun "reel"idir. Naci, haklı olarak, "reel dedikleri buymuş" deyip durmaktadır romanda. Gülünesi anlardır bunlar. İhsan Kutlu trajik olanla komik olanı böylece buluşturmaktadır. Güler misin, ağlar mısın? Elimize tutuşturulan soru budur.

Bu yazı kapsamında bütünsel bir reel sosyalizm eleştirisi olanaklı mı, bir özet yazılabilir mi? Deneyeyim: Yaşanan sosyalizm devrimci bir eleştiriye tabi tutulmalıdır. Yalnız bu eleştiri, masa başında yapılamaz; pratiğin içinde yapılabilir. Bunları daha önce de sık sık tekrarladım. İhsan Kutlu'nun romanı dolayısıyla ekleyeceğim şu; sosyalizmin reeli bile olanak olarak kapitalizme yeğdir. İhsan Kutlu bir burjuva demokratı, bu önermeye katılmıyor ve romanında tersi bir görüntü çizmeye çalışıyor. Buna rağmen Jivkov'un milliyetçi Bulgaristan'ında bile varolan sosyalizmin kırıntıları, sosyalizmin olanaklılığını ve özgürlükçü eşitlikçi bir toplumsal sistem olarak inşa edilebilirliğini kanıtlıyor. Reel sosyalizm, kendini reforme ve reorganize edemediği için kapitalist restorasyona uğradı. Süreç, kökeni daha eski tarihlere uzanmakla biraz daha karmaşık elbette. Kapitalist restorasyonu küçük üretimin yıkıcı gücü hazırlıyor ve bürokratik yozlaşmanın buna katkısı vurgulanmalıdır. Yaşanan sosyalizm çok kez dünya devrimci hareketlerine kayıtsız kalarak, dünya sosyalizmini ideolojik karmaşaya iterek, teoriyi revize ederek dünya devrimini buhrana sokmuş, kendi kendini yalnızlığı içinde boğmuştur. Bunun sorumluluğu birebir yozlaşmış bürokrasinin üzerindedir. Parti iktidarında işçi denetiminin önemi azaldıkça bürokrasi ve teknokrasinin iktidar öğesi, ortağı olarak olgunlaşması önlenemiyor. İşçi sınıfının kendi iktidarına yabacılaşması, üretimi yönetme ve örgütleme hakkını partiye devriyle başlayan bir süreçtir. Yirmili yıllarda başlayan bu süreç, restorasyon yıllarına kadar derinleşerek sürdü. Doğal olarak parti iktidarı bir yeni insan yarattı muhafazakar(sağcı) aparatçik. Muhafazakar aparatçik iki temel niteliğine sahipti. Biri, işçi sınıfının denetiminden uzak olduğu için ideolojisinden de uzaklaştı. İkincisi, komünist bir ütopya için değil, varlık koşulu olduğu için kurulu düzenin devamını (varlık koşullarını yeniden üretimini) istedi. Restorasyon yıllarına gelindiğinde; içerde, yani yaşanan sosyalizmde, küçük üretimin yıkıcı gü-

cü defedilmemiş, nötralize edilmişti, muhafazkar aparatçik (bürokrat) üretimi arttırmak için onun yıkıcı gücünü önemsemeyerek nötralize durumuna çoktan son vermişti. Restorasyon yıllarında, iyice güçlenmiş olan küçük üreticilik, aydın-öğrenci küçük burjuva unsurlarla birleşmiş, artık parti içinde de temsil edildiğinden rahatça, muhafazar aparatçiki bütünüyle yanına çekmiş; bu toplumsal tabana dayanan muhafazar aparatçik de işçi sınıfının zaten yirmili yıllardan beri kendi iktidarına yabancılaşmış olmasından da güç alarak, partiyi tasfiye, sosyalizmin asgari ekonomik temeline (dikkat: sosyalizmi değil, çünkü yoktu: sosyalizmin asgari ekonomik ve toplumsal temelini) kapitalizme restore etmiştir.

Muhafazakar aparatçik, kendisine bağlı KP'leri kısa zamanda memurlaştırmış, kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya, hem de bunu enternasyonalizm adına yapmaya başlamışıtr. İşte bu KP'lerden biri olan TKP hakkında romanda bazı somut iddialar var. İlki, Metin'in kurtulduğu operasyonda, parti, yani TKP, operasyon haberi eline geçmesine rağmen, radyolardan vermesi gereken sinyali vermemiştir. Yani, kendi üyelerinin polisin eline geçmesine gözyummuştur. Bu esnada radyoların sorumluluğunun Veysi Sarısözen'de olduğunu yazıyor İhsan Kutlu. İkincisi, TKP cuntadan sonra Evren ile Brejnev'in resimlerini yanyana basmış, Evren'i övmüştür. Üç, bütün bunlar reel sosyalizmin reel politakalarıdır. İ. Bilen bir SSCB memuru olarak, Evren cuntasıyla iyi geçinmek isteyen Jivkov'un, yani Bulgaristan rejiminin isteklerine uygun olarak, TKP'nin Türk polisinin eline geçmesine gözyummuştur. Hatta, örgüt bizzat polisin eline teslim edilmiştir. Dört, bu politikaların bir sonucu olarak, yurtdışına kaçırılması gereken parti üyeleri değil, partinin birtakım sendikaların başına getirdiği asalaklar kaçırılmıştır. Diğerleri, yurtiçinde kaderine terkedilmiş; kazara Metin gibi yurtdışına kaçmayı başaranlar, Bulgaristan'daki Parti Okulu'na teslim edilmiştir.

Yalçın Küçük'ü anmam gerekiyor. İki tezi var. İlki yetmişli yıllarda TKP'nin burjuva demokratlardan kırpıp kırpıp sosyalist yaptığıdır. İkincisi, ne zaman bir Türk büyüğü bir "reel sosyalist" ülkeye gitse TKP'nin operasyon yedeğidir.

Birinci tez, İhsan Kutlu'nun romanındaki kimi nesnel-tarihsel gerçeklere aykırı tezlerin nedenini elevermektedir. Kutlu, bir burjuva demokratı. Siyasal olarak, durduğu zemin bu. Demek ki yetmişli yıllarda TKP onu da kırpıp kırpıp sosyalist yapmış. Kutlu yetmişli yıllara tam da böyle bir pencereden bakıyor, reel sosyalizme baktığı gibi. TKP yetmişli yıllarda, burjuva demokrat bir politika da izledi. Metin, TKP'yi bu yüzden eleştirmiyor, hatta savunuyor. Bu Kutlu'nun eleştirisinin ufkunu gösteriyor. Kutlu, genel olarak cuntanın "sağ-sol çatışması", "can güvenliği yokluğu", "birbirine kırdırılan gençlerimiz" argümanlarını kullanmaktadır, yetmişli yıllara bakarken. Bu tezlerin kabul edilebilir yanı yoktur. Hızını alamayan Kutlu namuslu subaylardan sözetmektedir. Bütün bunları bir burjuva demokratın devrim kırgınlığı olarak yorumlamak gerekiyor.

Kırgın demokrat Kutlu, devrimcilerin anti faşist mücadelesini mahkum etmeye çalışıyor. Bunun bir önemi yok. Tarih anti-faşist mücadele verenleri haklı çıkardı. Vermeyenlerin kime uşaklık ettiğini ise Kutlu, romanında kendisi eleveriyor. Anti-faşist mücadele verenler, suçlanacaklarsa, iktidarı görmedikleri için suçlanmalıdırlar.

Kırgın demokrat Kutlu'nun insan sorununa yaklaşımı da burjuva demokratlığı aşamıyor. Metin, hiçbir zaman hiçkimseye kinlenmediği için olumlanmaktadır. Üstelik bu sınıf kimi kategorisini eleştirmek için yapılmaktadır. Bunun eksiksiz bir sahte burjuva humanizmi olduğu ortada.

Yalçın Küçük'ün ikinci tezi, yukarda aktardığım Kutlu'nun TKP hakkında öne sürdüğü somut olaylarla da kanıtlanmaktadır. TKP operasyonu, Evren'in Bulgaristan ziyareti öncesinde başlamış ve başarıyla bitmiştir. Evren de Bulgaristan'a gönül rahatlığıyla gitmiştir. Burada sorumlu yalnızca, SSCB ve onun yanlış yorumladığı enternasyonalizm anlayışı değil. Elbette birinci sorumlu TKP'dir. İ. Bilen ve hempasıdır. İ. Bilen ve hempalarının SSCB'ye memurluk yapmak yerine, Anadolu'da devrimcilik yapmayı tercih etmemelerinin sorumluluğu neden SSCB'nin olsun? Sorumluluk kendi omuzlarındadır ve tarihte alınlarına bu kara leke sürülmüş olarak anılacaklar. Onları, hiçbir tarih kitabı aklayamaz. TKP hakkındaki somut iddiaları soracağımız bir merci maalesef yok. Ancak, objektif durum ortada. İ. Bilen ekibinin hepsi ölmedi. Bazıları sağ. Belki de hâlâ İ. Bilen'i savunuyorlardır. Kendi bilecekleri iş, kendi hesabına, onlardan birini, örneğin Kutlu'nun romanında da direkt olarak suçladığı için Veysi Sarısözen'i gördüğümde soracağım sorular var. Bana, yalnızca sosyalist olduğum için cevap borcu var Sarısözen'in. Diğerlerinin de. Kutlu yalan söylüyorsa, ispatlasınlar. Bu cevabı vermeden politika yapabilmelerini, ülkemiz sosyalist hareketinin ders almamışlığına yoruyorum.

Sorulması gereken sorular, daha doğrusu gerçekler, bize bir şeyler öğretmelidir artık. Sosyalist politika kirli olamaz. Kirli bir politika, yani makyavelist, fırsatçı politika, "sosyalist" olamaz. "Reel sosyalist" olur, o başka... Ama bu "reel politikacılığın hesabını tarihe vermek zordur. Çünkü bu tür bir politik tarz, metaforlarla konuşursak, eninde sonunda kişiyi bir çukura götürür. İ. Bilen ve hempası bu çukurun içindeki çamurda debelenip durdular. Ne oldu? TKP tarih oldu.

Kaynakça: d. Volpe, G. Şiirsel Söyleyiş ve Bilimsel Söyleyiş. Türk Dili, Mart 1971, İstanbul Kutlu, İ. Parti Okulu. Koral yay, 1990, İstanbul Engels-Marx, Seçme yapıtlar. Sol yay, 1979, Ankara (Çev. Sevim Belli) Toptaş, H. A. Gölgesizler. Can yay, 1996, İstanbul Thomson, G. İnsanın Özü. Payel yay, 1991, İstanbul (Çev. Celal Üster) Steiner, G. Lukacs ve Şeytan'la Anlaşması. Türk Dili, Mart 1971, Ankara

Düzeltir

Geçen sayıda çıkan "Hegel Yolunda Bir Üçlü" adlı yazıda bir cümlenin sonu ve takip eden cümlenin başı düşerek, "Emperyalizm çağında burjuvazi temaların 'sahibi' olan sınıfın yazarıdır." Şeklinde çıkmıştır Doğrusu şöyle olacaktır: "Emperyalizm çağında burjuvazi egemen olmakla birlikte içten içe çürüyen, çöken bir sınıftır Bilge Karasu, bu temaların sahibi olan sınıfın yazarıdır." Ayrıca Lenin'den yapılan alıntıda "incelemeleri" olarak çıkan kelime "incelimleri" olacaktır Düzeltir özür dileriz.

"Bir Yudum Soluk" Demek!...

Güngör GENÇAY

Gündelik yaşamımızı sürdürürken, rahatça solumamızın ne denli önemli olduğunun ayırdında bile olmayız. Ama göçük altında kalan insanların yaşamıyla eşdeğerdir "Bir Yudum Soluk".(1) Çünkü her alınıp verilişinde, canlı kalabilmenin titreşimleri" toprağa vuran kazmanın insanlaşan ve umut taşıyan sesi vardır içinde.

Ahmet Naim: " -Uzun söze ne gerek! Kömür madeni kuyularını ve kuyulardaki iş yaşantısını anlatacağım size; daha doğru diyelim yeraltı şehrini anlatacağım.

Öyle bir şehir düşünün ki en az iki yüz elli metre yerin dibine batmıştır. Tıpkı bir şehirde olduğu gibi ana caddeleri, semt yolları, aralıkları ve çıkmazları vardır Bir insanın zorlukla sığabileceği , inemeyeceği kerte dik yokuşlar çoktur yeraltı şehrinde.. İşte bu şehirde otuz bin can soluk alır. Bu otuz bin canın evleri karanlık galeriler, aralıksız emek öğüten bacalardır " diyerek yeraltını kuşatan ve er-geç "Bir Yudum Soluk"un gereksinimini duyacak olan yeraltı işçilerinin arasında dolaştırıyor bizi.

Maden ocaklarını ve çalışanlarını edebiyatımıza ilk kez sokan Ahmet Naim'in "Bir Yudum Soluk" adlı kitabı, aynı zamanda belge olma özelliğini de taşıyor

Anlatılan, Filyos Çayı'nın "Batı ve Doğu Kömür Havzası" olarak ikiye ayırdığı Zonguldak Kömür Havzası'nın yeraltı bölümlerinden görüntülerdir

Zonguldak ve Kömür Havzası Üstüne Kısa Hatırlatmalar

Zunguralık, ya da Zonguldayık adıyla anılan bölgeyi Yıldırım Beyazıt'ın Osmanlı imparatorluğu'na katmasına karşın, uzun yıllar Gaca Köyü'ne bağlı bir sahil mahallesi olarak kalan Zonguldak, XIX. yüzyılda kömür araştırmalarının başlamasıyla yeni bir kimlik kazanmıştır

II. Mahmut: "Memalik-i şahane dahilinde siyah nesnenin taharrisini" =padişaha özgü memleketlerde kömürün aranmasını bir buyrukla duyurmasından sonra, 8 Kasım 1829'da ilk kez Uzun Mehmet Ereğli/kestaneci Köyü; daha sonra da Kara Hüseyin, Zonguldak çevresinde maden kömürünü buldular. Böylece bölgeye ilgi başladı. Ne var ki kömür yataklarının işletmeye açılması için çalışmalar 1848 yılında Abdülmecid'in buyruğuyla yaşama geçirilmeye başlandı. Havza "...hem donanmanın gereksinimlerini karşılamak, hem de devlete gelir sağlamak amacıyla yıllığı otuz bin kuruş karşılığında Galata Sarrafları'nın kurduğu bir şirkete kiralandı." (2) Böylece, işletme Galata'lı bankerler eliyle batılı kapitalist ülkelerin egemenliği alana girmiş oldu. Ayrıca, her anlamda sömürü, ilke olarak benimsendiği için 1848-1854 yıllarını kapsayan bu dönemde, işletmeden ülke adına hiçbir yarar sağlanamadı. " Kırım Savaşı çıkınca, Havza ocakları, geçici olarak İngiliz'lere bırakıldı." (3)

Daha sonra yönetim 1865-1908 yıllarını içine alan yeni evrede Bahrlye İdaresi'ne verilmiş, başına getirilen Dilaver Paşa, kendi adıyla anılan Nizamname'siyle işçilerin haklarını gözeten olumlu düzenlemeleri uygulamaya sokmuştur Ancak 1882 de âmir kanun kaldırılınca, havzaya yabancı birçok sermaye şirketi akın etmiş ve işbirlikçileriyle yıllar boyu sömürüsünü sürdürmüştür

1908'de Meşrutiyet'in ilanından sonra havzanın yönetimi önce Nafia, sonra da Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bırakılmıştır Birinci Dünya Savaşı'nda da "Harp Kömür Merkezi" kurularak yönetimi Almanlara bırakılmıştır Savaş sonrasında ise Fransızlar işletmeyi yeniden ele geçirmişlerdir. Emperyalist güçlerin tasfiyesi Cumhuriyetin ilanından sonra başlamışsa da, ancak 1940 yılında havzadaki tüm özel şirketlerin hisseleri satın alınarak Etibank'a bağlı olan Ereğli Kömür İşletmesi Müessesesi'ne devredilmiştir İşte "Bir Yudum Soluk", 1940 sonrasının maden ocaklarından görüntüler çizmektedir

Öykünün Takvimsel Önemi

İşçilerin arasında geçen: "Dövlet buba mükellefiyeti neyçün şeherli değli de bize sarıyor usta?" ya da "Mükellefiyet, sana bana kodu oğul! Parayı veren burada da kavalı çaldı. Gaymeyi döken, işini yoluna koyan *madenlerde çalışmaz* laporunu goynuna soktu ki soktu. Biz burada kazma sallarkene elin oğlu ceviz tanesi gadar yumurtayi yedi guruşa, çaynaş tavuğu üç gaymeye, ebegömeçten tut da pazıya, hodana, eşşek paklasına gadar hüdânın otlarını para ağırlığına satıp para ilkti, para!. " gibi konuşmalar, öykünün, maden ocaklarında uygulanan Mükellefiyet yıllarında geçtiğini gösteriyor

Dilaver Paşa dönemindeki birinci uygulama olamayacağına göre, zaman; 28 Şubat 1940'da yayınlanan kararnameyle getirilen ve sekiz yıl sürecek olan ikinci "İş mükellefiyeti" dönemine denk düşüyor Ayrıca bu dönem, tek partili rejimin baskısı altında havza işçisi ve halkının en çok acı çektiği bir zaman kesiti olarak da tarihe geçiyor

Öykünün Kuruluşu

Deniz Yayınları'nın önsözünde: " bu yapıtı Türkiye'de yapılan ilk maden röportajı gibi bir özellik de taşımaktadır," deniliyor Yazarı tarafından kitabın

"Etem Yemelek ve Ahmet Çapraoğlu Çavuşların Anılarına" adanmış olması bu kanıyı doğrular görünüyor Ne var ki, öykünün önde gelen kişileri arasında, adı geçen çavuşlardan başka, bir de işçi Şair Ahmet Turgut vardır. Her üçünün de öyküdeki görevi, maden ocaklarının ayrı yerlerinde konuklarına kılavuzluk yapmaktır Böylece, emekli bir maden kurdu olan Etem Çavuş, halen iş başındakilerin en kıdemlisi ve en ustası Ahmet Çapro ile maden edebiyatı yaratabilmek için karanlık kuyulara dalmış, yeraltı gündelikçilerinden Ahmet Turgut'un yol göstericiliğiyle yeraltı dünyasını ayrı ayrı cephelerden tanımak için bir yürüyüşe başlanır

Ahmet Naim'in, uzun bir süre ocaklara sık sık girip öykülerini belli bir gözlem zeminine oturttuğu bilinmektedir Böyle olunca; öyküdeki Ahmet Turgut'un yazarın kendisi olması ve öyküsünü kurarken röportaj tekniğinden yararlanmış olması, daha güçlü olasılıktır Bu yolla gerekli diyaloglar kurularak öykünün rahat bir biçimde okunması ve ilişkilerin zenginleşmesi sağlanmaktadır

Ne olursa olsun, belli bir tür adının verilmiş olması, kitabın gücünü eksiltmiyor ve niteliğini değiştirmiyor Yalnızca adı konan türün penceresinden bakmamızı sağlıyor Yazdığını, böylesi bir yoruma açık tutmakta yazar bir sakınca görmemiş olmalı

Açımlama

Bugün bile yabancısı olduğumuz bir maden ocakları dünyası var Binlerce işçinin alınteri ve canlarıyla elde edilen üretimin nimetlerinden tüm savurganlıkla yararlandığımız halde, o dünya ve o dünyada zorluklar içinde yaşam mücadelesi veren insanlar umurumuzda bile değil.

O dünyanın ayrı bir dili ve yaşam biçimi vardır Ahmet Naim kaleminin olanca ustalığıyla, bu dünyaya sokuyor bizi. Emekliliğini yaşayan Etem Çavuş'un ocak katırı Mercan için dediği: " Şo gördüğünüz Mercan var ya, onunla tam dokuz yıl ha bu ocaklarda çalıştık. Ben ocaklardan ayrılalı yedi yıl var Demek bu hayvancık on altı yıldır bu ocakta, hem de hiç günışığı görmemecesine Benden sonra bilmem ocak dışına çıkarıldı mı? Hiç sanmam. Çıkarılsa bile artık o günışığı altında belki de yürüyemez. Dışarda gördüklerinden ola ki ürker, tekrar içeri kaçar " sözleri, yeraltı dünyasındaki yaşamın ne denli acımasızca işlediğini belki gözlerimizin önüne getirebilir İnsanlar için daha da insafsızdır orada yaşam. İşçiler her an göçük, ateşnefes = grizu /patlamaları, körnefes = karbon gazı /zehirlenmeleri, su baskınlarının ötesinde, daha sayılamayacak kadar çok tehlikeyle burun buruna yaşarlar "Kazalar işçinin sallapatiliğinden mi olur hep? Görünüşe bakılırsa çoğu öyle. Olmadı! Günde on- on iki saat kazma sallayan küfe çeken, araba iten, daha ne bileyim meremet eden işçinin dördüncü beşinci saatten sonra canı çıkar, turşuya döner fukaralar "

Etem Çavuş'un bir ara durup anlattığı:

" Tedbir medbir, şu bu durmadan kütlüyor ateşnefes. Benim ilk kuyuya indiğim zamanlarda havzada Fransız kumpanyaları vardı. İşçileri yalınayak başıkabak yallah ederlerdi ocağa. Diyelim ki bir bacada ateşnefes birikti. Kumpanyanın mühendisi haber salar: -Fedayi gönderin oraya- derdi. Fedayi adını alan işçiler ıslak çuvallara bürünürler, ellerine ucunda bir top paçavra yanan uzun sırıklar alırlar ve grizunun biriktiği bacalara dalarak gazın daha fazla birikmesine meydan kalmadan ateşnefesi orada yakarak yok ederlerdi. Gaz eğer fazlaca birikti ise fedayiler dönemezdi tabii geriye; yanar kül olurdu biçareler Çoğu durumda ateşnefes kovucularına tazminat falan da verilmezdi." anısı ise, kapitalist sistemin gerek dün, gerekse bugün emekçiyi hangi gözle gördüğünü ve vahşiliğini açıklaması bakımından son derece ibret vericidir

Sonuç

İçinde "Kuduz Düğünü"ndeki (4) "Yoklama" adlı öykünün, bu kez anı olarak yer aldığı "Bir Yudum Soluk" kitabıyla Ahmet Naim tanımadığımız bir dünyanın kapılarını ilk kez açarak bize içindeki ayrıntıları gösteriyor Sonsöz olarak da bu vurgunu, uluslararası sömürünün bir parçası olduğu gerçeğini Şair Ahmet Turgut'un ağzından "Benim görüşümle işte Zonguldak'ı madeni ve insanı ile mahvetmeye çalışan ve bunda bir ölçüde başarılı olan Fransız sömürgecileri olmuştur. Ben madenlere gelmeden önce buranın işçisi için: -kundurasını kap yaparak su içer, vücudundaki firengi yarasına köstebeği karnından yararak bağlar- gibi bir takım inanılmayacak şeyler işitmiştim. Kendim fiilen bir yeraltı adamı olduktan ve onlarla kaynaştıktan sonra gördüm ki, anlatılanlar gerçek dışı şeyler değildir ve bunun suçu, ta Osmanlı İmparatorluğundan bu yana Türkiye'nin gelişmesine engel olan yabancı sermayedir, yani emperyalist sömürüdür " sözleriyle gözlerimizin önüne seriyor.

Oyularak, içinin boşluğu karanlığıyla birlikte hergün biraz daha büyüyen bu şehirdeki işçilerin sesine, kabuğun üzerinde yaşayan bizler kulak verelim. Çünkü, altı boş olan yolda, bugüne kadar rahatça yürümemizi sağlayan onlardır

---

(1) Bir Yudum Soluk: Uzun hikaye/ Yazan: Ahmet Naim/ Deniz Yayınları, istanbul,1971

(2, 3) Kömür Havzasında İlk Grev, Turgut Etingü, Koza Yayınları- İstanbul,1976

(4) Kuduz Düğünü: Öyküler/ Yazan Ahmet Naim/ Yeditepe Yayınları- İstanbul,1968

Yeni Çıktı

Felsefe Bir Sevinçtir

Afşar Timuçin

İNSANCIL YAYINLARI
Ederi 200.000.-TL.

Eleştirinin Mantığı

Mustafa ÖZ

İnsancıl bahçesinde söyleşiler gittikçe yoğunluk kazanıyor. Aynı renkteki kişilerin tez-antitez, eleştiri üretmeleri, **İnsancıl** bahçesinin güzelliğini artırıyor Bahçeye her ay yeni kişilerin gelmesi, onların düşüncelerinin sergilenmesi, tüm dikkatleri oraya çeviriyor

Bunlar arasında bulunan Ali Osman Alayoğlu, yeni gelen arkadaşlarımızdan birisi sanıyorum. Bu arkadaşın tutarlı birisi olduğu, eleştirisinin dozundan belli oluyor Ali Osman arkadaş, benim **İnsancıl**'ın Mayıs 95 sayısında yayımlanan "Demokrasi Masalı" adlı yazımı yine **İnsancıl**'ın Eylül 95 sayısında eleştiri kuralları çerçevesinde eleştirmiş, yanlışlarımı, hatalarımı bulmuş. Bu hataların büyük zararlar getireceğini, samimiyetin tehlikeli olduğunu belirtmiş!. Tüm bunlara sevindim, kendisine teşekkür ediyorum..

Eleştirmen arkadaşla, devlet-demokrasi ve faşizm konularında bazı ayrılıklarımız var Bu üç kavram büyük ustalar, politikacılar, sosyologlar arasındaki tartışmalar yıllarca sürmüştür. Yani bu üç kavramın tartışılmasını Ali Osman arkadaşla ben başlatmadım.

Kavram karışıklıkları, anlam eksiklikleri bizim Türkçemizden, dil-düşünce, mantık izlenimindeki ikiliklerden ve yanlış yorumlamalardan meydana gelmektedir, sanıyorum.. Bu da kişiden kişiye, yaştan yaşa değişmekte ve anlam kazanmaktadır.

Eleştiri de kişiden kişiye değiştiği gibi "zaman"la da sınırlıdır Eleştiri, çok ağır bir sanattır. Eleştirinin içindeki hem yıkımı hem de yapımı gözönüne alırsak, bunun zorluğunu daha iyi anlamış oluruz. Aydın kişinin işi, tüm nesneleri, olguları, hayalleri, eylemleri eleştirmektir Eleştiri, "yeni"nin kurulmasıdır İnsana, eyleme, olgulara her bakış, her gülüş, bakılana karşı bir "eleştiri"dir Ali Osman Alayoğlu eleştirisine şöyle başlamış: "Kavgaları, kavramları idealize etmek, "en iyi", "asıl", "halkçı" vb. Oysa tarih hiç de ideal ilerlemiyor. Kelimelerin durağanlığını, hayatın diyalektiğine karıştırmamak gerek"

Arkadaşın materyalist görüşüne katılmamak mümkün değil. Ancak idealize edilmiş sözler de bir kenara atılamaz. Çünkü ideal, geleceğe ilişkin en yüce amaç. Bu amaç ve tasarımlar, insanların eylemlerini, davranışlarını yönlendirir Özellikle sınıflı toplumlarda slogan, ajitasyon gibi kişiyi etkileyici işlevleri vardır ideallerin. İdealize etmekse politika, felsefe, psikoloji gibi değişik alanlarda onları idealize ederek geleceğin çatısını kurmak demektir...

Bu üst yapısal söz dizimleriyle yaşamın diyalektiğini birbirine karıştırmamak gerek, diye düşünüyorum..

Eleştirmen, eleştirisini üç başlık altında toplamış: Devlet, demokrasi ve faşizm.. Özetle şunları söylüyor arkadaş:

1 " Gerçek demokrasiyi aramak, gerçek devleti aramak gibi birşeydir Nasıl devlet dediğimiz egemen sınıfın egemenlik aracısıysa, demokrasi de öyle varolan bir gerçekliktir Devletin sosyalizmle birlikte devlet olmaktan çıkmaya başlayıp söndüğü gibi, demokrasi de sosyalizmle birlikte demokrasi olmaktan çıkmaya başlar ve söner Devletle demokrasinin ne kadar içiçe geçmiş olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

(...)demokrasinin de sınıf savasımıyla ilgili bir varoluşu vardır. Sınıf savaşımıyla beraber belirmiş ve gelişmiş, egemen sınıfın yararına olan bir örgüttür" demektedir

Devlet'in tarihi evrimi şöyle gelişmektedir Devletsizlikten köleci devlete, köleci devletten feodal devlete, feodal devletten kapitalist devlete, kapitalist devletten sosyalist devlete, sonra da devletten devletsizliğe doğru akıp gitmektedir..

Toplumlardaki "sınıf"lar vaktiyle ne denli kaçınılmaz olarak tarih sahnesine çıktılarsa, yine kaçınılmaz olarak değişik biçimde ortadan kaybolacaklardır Onlarla birlikte "devlet"leri de ortadan kalkacaktır Bu, akışın zorunluluğudur

" Marks, Gotha Programı'nın eleştirisinde; 1 Kapitalist toplumda sözcüğün öz anlamıyla devlet.

(burjuvazi devlete muhtaç) 2. Geçiş, (proletarya diktatörlüğü) geçiş tipi devlet. (Artık sözcüğün öz anlamıyla bir devlet değildir) (proletarya devlete muhtaç) 3. Komünist toplum: Devletin yok olmaya yüz tutması. (devlete gerek kalmadı)"

Aynı sıralamaya göre de, "1. Demokrasi genel kural niteliği taşımaz, hiçbir zaman tam değildir. 2. Hemen hemen tam demokrasi, ancak burjuvazinin direnmesinin bastırılmasıyla sınırlanmış. 3. Gerçekten tam demokrasi, hiçbir demokrasiyle, demokrasinin hiç bir çeşidiyle özdeş değildir" **(K. Marks-F. Engels. Gotha ve Erfurt Programının eleştirisi)**

"Devlet ortadan kalkar ve özgürlükten söz etmek olanaklı duruma gelir, ancak ve ancak o zaman gerçekten tam, gerçekten hiçbir istisna tanımayan bir demokrasi olanaklı duruma gelecek ve uygulanacaktır" (.) "Halk için çoğunluk için bir demokrasi gerçekleştirecektir Ancak komünizm, gerçekten tam bir demokrasiyi gerçekleştirmeye yeteneklidir' **(Devlet ve İhtilal)**

"Burjuvazi iktidar için mücadele ederken, özgürlük, eşitlik, kardeşlik gibi soylu sloganlar geliştirdi. Burjuva devleti başlangıçta ilerici ve ileri üretim ilişkileri ile uyumlu idi. Kapitalizmin şafağında, yani onun en demokratik olduğu zamanlarda bile burjuva devleti gerçekte hiç de demokratik değildir' **(Diyalektik ve Tarihi Materyalizm**. Bilim Y)

"Kapitalizmin çelişkileri, kapitalizm-emperyalizm aşamasına geçtiği zaman daha keskinleşirken ve devrimci işçi sınıfı ve ulusal kurtuluş hareketleri büyümeye başlarken burjuva devleti, gericiliğe doğru keskin bir dönüş yapmıştır. Lenin, "Demokrasi, serbest rekabetin; siyasal gericilik ise tekelci dönemin karşılığıdır Lenin, emperyalizm özellikle siyasal alanda, katıksız gericiliktir " **(Lenin. Toplu Eserleri)**

"Kapitalizmde genel olarak ve emperyalizmde özel olarak demokrasi bir aldatmacadır Emperyalizm söz götürmez bir biçimde genel olarak demokrasinin bütün demokrasinin inkarıdır' **(Marksizmin Bir Karikatürü)**

"Engels, Bebel'e gönderdiği mektupta(...) ve özgürlükten söz etmenin olanaklı olduğu gün, devlet, devlet olarak varolmaktan çıkar. Bundan dolayı biz, "devlet" sözcüğünün yerine "komün", "ortaklık" sözcüğünün konmasını önerdik" **(Marks. Gotha ve Erfurt programlarının eleştirisi. Lenin Toplu Yazılar)** Marks, Paris Komününü değerlendirirken de, "Komün, parlamento cumhuriyetinin tersine, aynı zamanda hem yasa yapıp hem de uygulayan bir çalışma birliği olarak kurulduğunu vurgular" **(Fransa'da İç Savaş. K. Marks-Engels, Seçme Yazılar).**

Tüm bu alıntıların sonucu, devlet-demokrasi, bir "yönetim" biçimidirler. Ancak, "devlet" toplumların belli bir dönemlerinde tarihin alanına çıkmış bir burjuva yönetim biçimidir Demokrasiyse tarihin eski dönemlerinde belirmiş, halka özgü bir yönetim biçimi olmuştur Yani başkalarının dedikleri gibi, demokrasi devletle birlikte ortaya çıkmamıştır Çünkü demokrasinin kökleri, emeğiyle geçinen halklara dayanmaktadır. "Demos" (halk). "kratos", (iktidar) demek olduğuna göre demokrasi, -halk iktidarıdır-Yani halka özgü bir yönetim biçimi olmaktadır...

Yukarıda da alıntıladığım gibi burjuva devleti, ilk tarih sahnesine çıkmaya başladığı zamanlarda 'demokratlık" özünü taşıyordu. Çünkü "eşitlik-özgürlük sloganlarıyla kendi varlığını görüntülüyordu. Sonraları, emekçiler üzerindeki sömürüsünü artırdıkça, kapitalizm geliştikçe, hele kapitalizm emperyalizm aşamasına gelince onun görüntü demokrasisi kaybolmuş, onun yerine "masalı" kalmıştır Son emperyalist aşamada iyice gericileşen burjuvazi, demokrasi yerine "faşizm"i almıştır ya da kendi varlığından doğmuştur faşizm... Zaten burjuva devletlerinin gelişim özünde faşizm vardır Yani kapitalizm, "zor"dur Zor ise faşizmin aslını oluşturur...

"Devletin sosyalizmle birlikte devlet olmaktan çıkmaya başlayıp söndüğü gibi demokrasi de sosyalizmle birlikte demokrasi olmaktan çıkmaya başlar ve söner" görüşü, bir can alıcı noktaya dikkatleri çekmektedir Sönecek olan "burjuva devlet şekli" ve kendisinin anlamlandırdığı gibi onun demokrasisidir Ustaların değindiği şekilde burjuva devleti sönecek. Başka bir 'devlet' şekli düşünülememekte ve onun yerine, "komün" ya da "ortaklık" kurulacaktır İşte aynen Paris Komünü'nde olduğu gibi "gerçek demokrasi" o zaman görülecektir Şunu vurgulamak istiyorum: Halk yığınları, yani "değer" yaratanlar, emeğiyle geçinenler, tarihin hangi dönemine dek uzanırlarsa, ne zaman varlarsa, demokrasi de onlarla birlikte vardır Halk yoksa, demokrasi de yoktur Halkın kendi arasında örgütlenişi, kendi kendini yönetmesi gerçek demokrasiyi anlatmaktadır

Leninin **"Seçme Yazılar"** da Devlet üzerine şunları tespit etmektedir

"1 Monarşi: Bir tek kişinin iktidarı. 2. Cumhuriyet: Bütün iktidar seçimlere dayanır 3. Aristokrasi: Nisbeten sınırlı bir azınlığın iktidarı demektir 4. Demokrasi: Halkın iktidarı"

Halkın ve onun demokrasisinin burjuva devletiyle birlikte söneceğine inanmıyorum. Çünkü devlet bitince, halk bitmiyor ki? Ara rejim olan sosyalizmin sonlarında ve komünizmin başlarında "devlet şekli" bitiyor ama onun yerine gelen "yönetim" biçimi, bizim bugünkü anladığımız "devlet" kavramıyla aynı değildir Başkaları, buna "devlet" derlerse de ben demem. Varsayalım ki komünizmin ikinci aşamasından itibaren bilimsel teknik, çok ileri boyutlara ulaştı. İletişim ağları donandı. Sibernetik sistem vb. kuruldu, kol emeğine gereksinme azaldı. Günlük çalışma saatleri, 1 ya da 2 saate indi. Herkes günde bir saat kadar çalışıyor, evinin işlerini yapıyor, yemek yiyor, müzikle-eğlenceyle uğraşıyor, yani bir "uğraş" var insan için. İşte o çalışanlar oldukça "halk" olacaktır, dolayısıyla onun yönetim biçimi "demokrasi" de epeyce devam edecektir

Doğaldır ki bu "olacak" olanların tümü, dünküne, bugünküne hiç benzemeyecektir İnsanın gözünde, bilincinde bugünkü görüntüler olmayacak, eskiler şekil değiştirerek o günkü insanın önünü açacaktır Dünya, nesne kavramı, düşünce biçimi, algılama yöntemleri, mantık yolları tamamen değişecek, yeni bir "insan" yeni kavramlar dizisi oluşacaktır, diye düşünüyorum.

2. Gelelim faşizm konusuna. Eleştirmen arkadaş diyor ki:

"Faşizmin sinsi, zeki ve karmaşık (binbir yolla gelebilen ve binbir çeşitlilikle yönetebilen) bir devlet biçimi olduğu gerçeği"

"(...) faşizm tek başına "zor" anlamına gelmez. Böyle bir bakış, faşizmin geliştiği kurnazlığı ve demogogluğunu gözlerden uzak tutar"

'( ) Emperyalizmde bir çok devlet biçimi olduğu ortaya çıkmıştır Faşizm, tekelci burjuvazinin bunalım süreçlerinden çıkışta kullandığı devlet biçimlerinden sadece birisidir Yeni bir aşama olarak görülemez"

"( ) Faşizm, emperyalizmin bir aşaması değil, emperyalist aşamada görülen bir devlet biçimidir"

"( ) zor, sınırlılık olan herşeyi faşizm diye nitelemek demokrasiyi yanlış tanımlama yanında faşizmi basit bir zor aracı olarak tanımlamayı da getirir" vb diye eleştirisini tamamlıyor Ali Osman...

Önce tanımlarla yolumuzu aydınlatalım:

"Faşizmin en eksiksiz tanımı, Komünist Enternasyonalin Genişletilmiş Yürütme Komitesi'nin 3. toplantısında verilmiştir "Faşizm, finans kapitalin en gerici, en şovenist, en emperyalist unsurlarının açık terörist diktatörlüğüdür' **(Tagllatti. Faşizm Üzerine Dersler.)**

Tekelci burjuvazinin sınıf egemenliğinin en son biçimidir faşizm."(...) "Finans kapitalin en gerici en bağnaz ve en emperyalist unsurlarının açık yıldırıcı diktatörlüğüdür" **(Kurtuluş. 1977, sy. 8)**

"Faşizm ağırlık olarak terör ve zor yöntemlerinin egemen olduğu siyasi demokrasi yerine siyasi gericiliğin egemen olduğu, bir yöntemdir" **(Faşizm, Antifaşist Mücadele)**

"Troçki'nin Brüning hükümetini nasıl tanımladığını anımsayalım: "Bonapartist bir hükümet" Troçkistler her zaman faşizme bu anlayışla yaklaştılar" **(Togliatti. Faşizm Üzerine Dersler.,)**

Bu teorik alıntıları uzatmak olası, ancak burada yeri yok: Alıntı tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere, faşizm, kapitalist sistemdeki devlet tipinin emperyalizm dönemindeki biçimlerinden birisidir Öyleyse faşizm, emperyalist aşamanın bir ürünüdür, demek olur ki faşizm her toplumda, her zaman, "sinsice" "zekice", "kurnazca" ortaya çıkan bir "olgu" değildir Amacı, toplumdaki emekçi sınıfları sindirip, tekelci burjuvazinin çıkarlarına hizmet etmektir Bazı toplumlarda görülen "bonapartizm", "militarizm" gibi diktatörlükler faşizm değildir.. Togliatti'nin dediği gibi böyle "diktatörlük" biçimlerine ancak Troçkistler 'faşizm' demektedirler. Çünkü faşizmin oluşumunda ideolojik, felsefi temeller vardır. Sonra da finans kapital gibi de maddi olgulara dayanmaktadır faşizm yy da emperyalizm, yeryüzüne saldırırken ekonomik yapıda olduğu gibi siyasal alanda da görülebilecek her tür değişiklikler, emperyalizm faktörünün dışında ele alınıp değerlendirilemez..

Bu söyledıklerimiz, faşizmin sınıfsal konumudur Faşizmin tabana yayılma işlevi de vardır Bunlar, kitleleri etkilemek için demogoji, propaganda, ajitasyon, ırkçılık, şovenizm, anti-komünizm gibi çeşitli biçimlerde tabanı baskı altına almaya başlar Bunların tümü, faşizmin "özü"nü oluşturur. "Faşizm tek başına zor anlamına gelmez" demek, faşizmi uslu bir çocuk durumuna getirmek, onu masum göstermek demektir

Yine tekrarlıyorum; sınıflı toplumların her tür yönetim biçimlerinin özünde "faşizm" vardır Bunu söylerken illa "finans kapitalin açık diktatörlüğü" yanı açık faşizm demek değildir. Gizli faşizm, egemen sınıf yönetiminin özünü olusturur. Şiddet, nesnenin özünde vardır

Yıllarca tartışılan bu konuları gündeme getiren arkadaşa teşekkür ediyorum..

Nilüfer Üstünde Kurbağanın Şiiridir

Bir gün suya küstü kurbağa
Vurdu kendini yaprağına
kocaman nilüferin
akışı olmuş
isyanı olmuş
kurbağanın hüznünun

umurunda mı börtü böcek dilinin

Gücüne gitti
Suyun
her tanesini güneşe kurban etmesi
kurbağanın
Davacısı oldu her tane suyun

şimdi umurunda mı börtü böcek dilinin

Vurdu kendini yaprağına
kocaman nilüferin
akışı olmuş
isyanı olmuş
teslimiyeti suyun

umurunda mı börtü böcek dilinin

Kurbağının isyanından
sevindi börtü böcek
kurtulduk dilinin gazabından

Uzun sürmedi hiçbiri
aşık oldu kocaman nilüfer
yaprağındaki kurbağaya

şimdi umurunda mı börtü böcek dilinin.

Nihat ATEŞ

Devletin Yalan Makinası: Medya

Erol MALKOÇ

"Aslanlar kendi tarihçilerine sahip olana kadar avcılık öyküleri her zaman avcıyı yüceltecektir"
Afrika Atasözü

Bir toplumsal formasyon üretimde bulunurken üretim ilişkilerini yeniden üretmezse bir yıl bile yaşayamaz. (Marx Kugelman'a mektuplar) "Kapitalist toplumun varoluş koşulları burjuva sınıfının işçi sınıfına uyguladığı sömürünün koşullarıdır: Burjuva sınıfı onları ne pahasına olursa olsun yeniden üretmelidir Burjuvazi bu sınıf mücadelesini, sömürünün siyasal, ideolojik ve maddi koşullarını sürekli kılarak ya da yeniden-üreterek sürdürür. Sınıf mücadelesini, üretimde (emek-gücünün- yeniden-üretimi için gerekli olan ücretin düşürülmesi, baskı, ceza, işten atma, antisendikal mücadele vb.)sürdürür. Sınıf mücadelesini aynı zamanda üretimin dışında da sürdürür İşte burada işçi sınıfını baskı ve ideoloji ile yola getirmek için devletin baskı aracının (hükümet, yönetim, ordu-polis, mahkeme, hapishane vb.)ve Devletin İdeolojik Aygıtlarının (siyasal sistem, okul, kilise, cami, basın-yayın) rolü işe karışıyor"[1] Ben, Devletin İdeolojik Aygıtı (DİA)olarak medyayı ele alacağım. Öncelikle şunu belirtmek istiyorum, medyaya yaklaşımda kesinlikle kamu ve özel ayrımı gibi hatalara düşülmemelidir Kapitalist sistemde ideoloji yaymada büyük görevler üstlenen medya, devlet ve sermaye ile her zaman sıkı ilişki içerisindedir. Üretim ilişkilerinin yeniden üretimini sağlamak için DİA olarak konumlanırlar. "Bir pratik, bir ideolojinin aracılığıyla ve bir ideolojinin içinde vardır ancak."[2]Medyanın pratiğinde bu şekilde açığa çıkar.

Medya bu işlevini nasıl yerine getiriyor? Bu üzerinde önemle durulması gereken bir konu. Medya, gerçekliği kendi formatından geçirerek bize sunar Bu formattan süzülen anlayışlar, 1 Bildiğin dünyadasın değişen pek bir şey yok, rahat ol yerinden kıpırdama 2. Dünya işleri çok karmaşık, bu karmaşıklığa senin aklın ermez bırak erbabı halletsin. 3. Ne senin, ne de günümüz dünyasının sorunlar üzerinde uzun uzadıya duracak vakti var Saniyeler geçiyor çabuk...

Yani: Dünyayı sen mi kurtaracaksın?

Acılara sen mi ilaç olacaksın?

Oynada oyna kafana göre oyna.

Körfez krizi günlerinde zavallı bir kuşun petrole bulanmış çaresiz görüntüsü karşısında dehşete kapılıp lanetler yağdırırken, nasıl oldu da çoğu kadın ve çocuk yüzbine yakın insanın gökyüzünden yağan bombalar altında ölümünü odalarımızdan havai fişek gösterileri seyreder gibi izledik? Hiç düşünebilir miydik insan hayatında çok önemli bir olgu olan ölümü bu kadar kanıksayabileceğimizi, kan, gözyaşı ve acıların medya simsarlarını bu denli ünlü yapıp paralar kazandırabileceğini. Fakat öte yandan ağlanılmasını, üzülünmesini istedikleri durumlarda vardır Örneğin, Turgut Özal öldüğünde cenaze töreni aşırı dramatik biçimde sunulduğundan birçoğumuzun annesi kendisini sömüren sistemin baştemsilcisi Özal değilmiş gibi oturup ağlamıştır. Kanal 6 cenaze töreni görüntüleri esnasında kullandığı fon müziğini kurnazca çocuk programlarında da kullanarak dramatizeyi çocuklara da yansıtmak istemiştir

Medya kuruluşları da diğer işyerleri gibi alıcılara ürün satar Onların piyasası reklamlardır Ürünleri ise izleyicilerdir ve gözler reklam oranlarını büyüten daha zengin izleyicilere dikilmiş durumdadır Büyük medyalar, izleyicilerini diğer izleyicilerine "satan" kuruluşlardan oluşur Bunun haricinde, medyada yönetici konumunda bulunanlar ve yorumcu statüsüne yükselenler aynı ayrıcalıklı, elit kesime aittirler ve bu kesimin, onların kendi sınıf çıkarlarını da yansıtarak ayrıcalıklı elitin algılamaları, özlemleri ve tutumlarını paylaşmaları beklenebilir[3] Örneğin; M.Ali Birand'ın, Devrimci mücadeleyle ilgili belgeseller hazırlayıp, yayınlaması diğer programların oldukça yanlı olmasından dolayı göze batıp DGM'de yargılanması, O'nun burjuva sınıfına hizmet ettiğini ve bu programların reklam pastasından daha fazla pay kapmak için yapıldığı gerçeğini değiştirmez.

Sistemin ileti araçları, yaşamlarını sürdürebilmek ve yaygınlaşabilmek için sürekli heyecan verici olaylara gereksinim duyarlar Bu bakımdan şiddet, onların yaşamsal gıdası gibidir Çoğunlukla televizyonlarda şiddet aymazlık derkesinde açığa çıkmaktadır Örneğin; çocuklar için çizgi film kuşağında birdenbire reality show programının fragmanı araya girer, bıçaklı-kanlı görüntüler çocukların duygu dünyalarını alt-üst eder Olayı uluslararası boyutuyla ele alacak olursak, dünya sineması haline gelen Holywood yapımcılarının ve Oscar ödüllerini dağıtanların şiddeti hiç de yadsımadıklarını ya da timsah gözyaşları döktüklerini görürüz Örneğin; şiddet filmi Unforgiven (Affedilmeyenler) Clint Eastwood'a Oscar ödülü kazandırdı. Baştan sona şiddet üzerine kurgulanan bu filmin mesajı:"Silahlanmanın hiçbir şanı şöhreti yoktur Asıl ün adam öldürmekle kazanılır Bu gücün somut simgesidir" şeklindedir

A.B.D'de U.S.A Today gazetesi tarafından yapılan bir araştırmada şiddet içerikli filmlerin genellikle film süresinin % 26'sı silahsız saldırı % 30'u kavga ve itiş kakış ile geçiyor. % 12'sinde silahlı saldırı sonucu ölüm % 3'ünde katliam var Kapitalizmin çarpık geliştiği Türkiye'de de durum içler acısı.

Medya içerisinde televizyon en can alıcı noktada-

dır Çünkü bütün görsel işitsel malzemeleri kullanma imkanına sahiptir Bir tek görüntünün beklenmedik etkisi, bır yorumda söylenmiş binlerce kelimenin anlamını silebilir Bir canlı yayında tesadüfen görülen birkaç saniyelik görüntü, milyonlarca evde duygusal patlamalara sebep olabilir. Kısa bir anlık sessizlik bir konuşmadan daha çok şey söyleyebilir Kameranın acımasız gözleri, televizyonun esrarlı kapitesenin otantiklığı tahmin edilemeyen kalitesi, dikkat çekme açısından son derece önemlidir Medyanın bilgi kuramı ve işleyişinde, hoş vakit geçirmeye yönelik içeriği boş yazı ve programlardan çok belgesel, haber -yorum tartışma v b programlar daha önemlidir Bu tür programlar kendi ideolojisini güçlü göstermeyi ve sempati toplamayı hedeflerler Hatta daha da ileri gidilerek, kardeş Yunan ve Ermeni halkına yönelik üstü kapalı bazen de açıkça anti-pati yaratma amaçlı programlar yapılır Televizyon yaşantının kumanda merkezi haline gelmiştir "En ufak çocuklar dahi televizyon izlemekten men edilmezler En berbat yoksulluk bile televizyondan vazgeçmeyi gerektirmez. En yüce eğitim sistemi bile televizyonun belirleyiciliğinden kurtulamaz ve en önemlisi kamuoyunu ilgilendiren hiçbir konu (politika, haber, eğitim, din, bilim, spor) televizyonun ilgi alanının dışında kalmaz. Yani halkın bu konuları kavrayış biçimi büyük ölçüde televizyonun yönelimleriyle şekillenmektedir " [4]Televizyon daha ince ve kurnaz yolları kullanarak da egemen ideolojiyi ve kültürü yaymaya çalışır Örneğin diğer medya araçlarının sunuluş bıçimi ve halkın bu araçlardan yararlanışı televizyonun yönlendiriciliğiyle olmaktadır Hangi filmlerin görüleceğini, hangi kitap, kaset ve dergilerin alınacağını, hangi radyo programlarının dinleneceğini televizyondan öğreniriz. Haliyle medyatik yazar Orhan Pamuk'un **Yeni Hayat**'ı da çok satacaktır Televizyon iletişim ortamımızı, başka hiçbir aracın gücünün yetmeyeceği bir biçimde bizim adımıza düzenler Televizyonun bu etkinliği arttıkça onun kurduğu "ce-ce" dünyası artık bize tuhaf bile gelmeyecektir Televizyonda haber programı kurgusu ve kurgunun en önemli parçası spikerler gerçekleri gizlemede ve yansıtılan olaylara insana tepki gösterilmemesinde büyük rol oynarlar Örneğin toplu katliamlardan, felaketlerden bahsederken sürekli devam eden sevimli bir coşkuyla dolu yüz ifadelerini bile değiştirmezler İşte bu formasyonda haberlerin aktarımı, dünyaya nasıl tepki göstereceklerinin ipuçlarını çoğunlukla televizyondan alan kitleye büyük zarar verir

Hayatımızda artık gerçeklerin yerini imajlar almaya başladı Bütün kapitalist ülkelerin medyaları gerçeklerin yerine imajları koyarak kitleleri uzun süre uyuturlar İmaj hep vardır, imajlar sistemin devamını sağlayacak şekilde sürekli değişir Örneğin, Vietnam'da büyük bir yenilgi alan A.B.D Vietnam sendromunu yenebilmek için sürekli imajlar yaratmaya çalıştı Bu kampanya çerçevesinde büyük paralar harcanarak, Kahraman Vietnam halkını çok çirkin ve vahşi gösteren, Güney Vietnamlıların özgürlüğünü savunmak için orada bulundukları ve A.B.D askerinin güçlü olduğu imajı yaratılması için **Rambo** filmleri yaptı Türkiye'de de bir dönem Çiller imajı yaratıldı. Çağdaş, ekonomiden anlayan, müslüman, hem de kadın başbakan adayı imajı Tutmadı, şimdi aynı medya ekonominin bu durumda olmasının, toplumsal yaşantının bu denli bozuk olmasının, bir sistem sorunu olmayıp, liderlerin yönetimdeki beceriksizliği olduğu imajını yaratmaya çalışıyor Şu dönemde kartları Cem Boyner üzerine oynayacaklar gibi görünüyor Aynı şekilde A.B.D ve müttefikleri kendi politikaları doğrultusunda çok iyi haber gizlemesi yapmaktadır Örneğin; "İsrail askerleriyle ailelerine yönelik, bir kişinin ölümüne, pek çok kişinin yaralanmasına neden olan bir bombalı saldırının kurbanlarının ve olayın, ön sayfalarda fotoğraflarla verilmeyi hakettiği görülmüştür; ancak, ondan önceki gün kontraların bir yolcu otobüsüne düzenledikleri, iki kişinin ölümü, iki kişinin kaçırılması ve pek çok kişinin yaralanmasına neden olan bir saldırı haber değerinde bile kabul edilmemiştir [5] **Özgür Ülke** gazetesi bombalandığında da aynı şekilde Türk burjuva basını kendinden olmayan basına saldırıyı ancak küçük bir haberle geçmişti.

Globalleşme de özellikle emparyalist ülkelerin medyalarının başlıca hedeflerindendir Emperyalist ülkeler arası sürekli yarış ve bölüşüm kavgası açısından medyanın globalleşmesi ve kendi politikaları doğrultusunda kamuoyu oluşturması çok önemlidir Bu bağlamda "WallStreet Journal, ekononomi basınının uluslararasılaşmasının başlama vuruşunu 2 Eylül 1976'da yaptı. İlk adım için seçilen yer Asya oldu. Bu günlük Amerikan gazetesi dünya ekonomisindeki oynamalara kendini uydurmak istiyordu. Teşhisi çok açıktı:Amerika Birleşik Devleti Asyanın en büyük müşterisidir ve Doğu Asya'nın dokuz ulusu ile ticaret, şimdi A.B.D. için, Avrupa ekonomik topluluğunun dokuz üyesi ile olan ticaretten daha fazla önem taşıyor [6]

Medyanın işleyişini sağlayan en temel mekanizma reklamlardır Kapitalist sistemlerde reklamsız medya olmaz. Reklamlar insanların sıradanlaşmasını, tüketim çılgınlığının körüklenmesini, kapitalizmin iğrenç kültürünün yerleşmesini sağlamada beyin iğfal şebekesi işlevi görür Özellikle televizyon reklamları, bütün gösteri sanatlarını (müzik, tiyatro, tasvir, mizah, şöhret) bir arada kullanarak ve yayın süresinin büyük bir bölümünü de alarak çok etkili olur

Reklam, tüketilecek ürünlerin niteliğiyle ilgili birşey anlatmaz. Reklamın içeriği, ürünü tüketenlerin niteliğinde odaklanır Reklamlarda ünlü sporcular, sinema yıldızları, sevimli çocuklar, albenili kadınlar (sonuna kadar sömürülerek) kullanılır Reklamlarda ürünlerin değerli bulunması değil tüketicilerin kendilerini değerli hissetmeleri amaçlanmaktadır Reklam politik fikirleri sunmanın modern yöntemlerinin yaratılmasında başlıca araç olmuştur Politik kampanyalarda reklam Formunun kullanılması bir zorunluluktur artık. Reklamcılık yükselen değerlerin gözde mesleği haline gelmiştir Reklam ve pazar, kültüre o denli etkide bulunmuştur ki kültür sermayeleşmiştir Bu aynı zamanda uzman kadroların, tekniklerin ve mesleklerin etkisi altına giderek daha fazla giren yurttaş-tüketicilerin en belirgin öznellik düzeylerinin de sermayeleşmesi demektir Kültürün bu kadar sermayeleştiği bir dönemde sistem medyası göreceli demokrasi yaratmak amacıyla bir dizi tartışma programları hazırlar. **Siyaset Meydanı** gibi örnekler çoğaltılabilir "İnsanın bu yeni ticari ifade hakkının" müjdecileri için çok önemli olan demokratik marketplakın insan hakları, yurttaşlık hakları ve halkların haklarına savunan demokrasi ile hiçbir benzerliği yoktur Bu ikisinin arasında, toplumsal dışlamalarla delik deşik olmuş bir gezegen üzerindeki yeni eşitsizlik anlayışlarıyla daha da derinle-

şen bir uçurum vardır. [7]

Sistem, kültür-sanat alanında boş bırakmayarak, aylık kültür-sanat dergileriyle (**Adam-Sanat**, **Hürriyet Gösteri**, **Varlık** v.s.) az da olsa belli ölçülerde duyarlılıklar taşıyan kesimi manüple etmeye çalışmaktadır Starlar yaratıp, bu starlara övgüler yağdıran kuyrukçu eleştirmenler sayesinde bu döngüyü sağlamaktadırlar

Günümüz gerçekliğinin en yakıcı sorunu olan Kürt sorununda, medya neredeyse DİA olmaktan çıkıp Devletin baskı aygıtı gibi çalışmaya başlamıştır Polisle birlikte insanlar üzerinde psikolojik baskı yöntemiyle programlardan tutun. Fatma Girik'in özel timle yaptığı programlara oradan Çillerin Kuzey Irak'ı işgal hareketindeki "Medyanın yardımıyla bu işi başaracağız" söylemi bunun ispatıdır ABD medyası da Ortadoğuda ki Kürt sorununa şu temelde yaklaşır "Kürt sorunu güçler mücadelesinde bir değişkendir İran Kürtlerinin ayaklanması sonucu eğer İran parçalanırsa Amerikan çıkarları nasıl etkilenir" Kürt halkının sorunları ve hakları üzerine haberler bu kritere göre artar veya azalır Times'ın köşe yazarı William Safire Filistililerin meşru haklarından söz ederken, Kürtler konusunda sessiz kalan Arapların iki yüzlülüğü hakkında yazılar yazdı. Safire, 1976'dan beri "Irak Kürtlerinin" şampiyonluğuna soyundu. Irak ve İran'da acı çeken Kürtler için İsrail'in hiçbir şey yapmamasını bile protesto etti; fakat bu güne değin Türkiye'deki Kürtlerle ilgili tek bir satır olsun yazmadı. Ama orada Kürtler ABD destekli (ve İsrail müttefiki rejim altında aşırı baskılara maruz kalıyorlardı [8] Amerikan medyası Türk hükümetinin yaklaşımına yakından bağlı kalır Türkiye'nin Kürt bölgelerinde şiddet üzerine haberler, Türk haber ajanslarına dayanarak ,aynı biçimde Kürtlerin Türkleri öldürdüklerini ima etmektedir Bazı yazarlar yankı olacak biçimde Kürtlerin Türkiye'de "militanları" desteklemediklerini ileri sürer [9]

Yazının buraya kadar olan bölümünde DİA olarak medyanın işleyişini (ağırlıklı olarak televizyon) kitle üzerindeki psikolojik etkilerini ve uluslararası boyutunu ortaya koymaya çalıştım. Bunları ortaya koymamın sebebi, medyanın gücünü kutsamak değildi. Devrim perspektifinin her konuda mücadeleyi, sürekli bir mücadeleyi gerektirdiği noktasındaydı. Önümüz de böylesi bir gerçeklik varken mücadele noktasında büyük avantajlara da sahibiz. Sistemin sözcülerinin beceriksizliklerinin yanında kendilerine olan güvenleri de çok zayıftır Örneğin 14 Haziran 1995'te **TÜGİAD**'ın (Türkiye Genç İşadamları Derneği) yaptığı medya konulu anketin sonuçlarına göre medya çalışanları bile medyaya güvenmiyorlar Gazeteciler anketin iki temel sorusundan biri olan "Türk basınının tarafsız objektif olduğuna inanıyor musunuz?" sorusuna %94 4, Türk basınının kişi hak ve özgürlüklerine yeterince saygı gösterdiğine inanıyor musunuz? sorusuna %94 7 hayır cevabı veriyor" [10] Bu da medyanın bir çok konuda kendi çalışanlarını bile manüple edemediğini gösteriyor ve mücadelemizin yükselen bir ivme kazandığı son dönemde emekçiler gerçekleri daha iyi görüp yaşam pratiğine yansıtabilmektedir Örneğin Ankara'da ki memur eylemlerinde daha ilk günün akşamında "memur eylemlerin bitti" şeklinde haber yayınlayan HBB televizyonu anında protesto edildi.

Peki, iyi kullanıldığı zaman etkisini çok çabuk artırabilen medyayı (süreli yayın, radyo, tv vb.) Türkiye solunun bir günlük gazeteye ihtiyacı olduğu ortadadır Bu eksiği tamamlama ve kitlelere gerçeği gösterme iddiasıyla yola çıkan **Evrensel** gazetesi, şu ana kadar bunu başaramamıştır Başaracak gibi de görünmüyor (Böyle düşünmemin sebebini ileriki süreçte dillendirebilirim).

Marksist estetiği kendine rehber edinen kültür-sanat dergileri de sistemin kültürel değerleri yerine kendi değerlerini yerleştirmede önemli sorumluluklar yüklendiklerinin bilinciyle hareket etmelidirler Sanatın, yaşamın her alanında olmasını sağlamayı ve ulaşacağı kitleyi çoğaltmayı hedeflemelidir Bu da çalışma alanının genişletilmesi ile mümkündür Tam da bu noktada İnsancıl'ın kooparatifleşme çalışmalarına vurgu yapmak istiyorum. Kooparatif bunun için önemli bir aşama olabilir Bu süreç için somut adımlar atılmıştır

Ozan Yılmaz, İnsancıl'da yayınlanan bir yazısında kısmen medyanın önemine değinip, bir öneri getirmişti: "Sadece bir aylık sigara harcamamızı bir araya getirirsek bir televizyon kurabiliriz" Bence bu öneri düş olmaktan öteye gidemez. Ya da sözgelimi böyle bir ekonomik birikim, Ozan Yılmaz'ın önerisi veya benzer önerilerle sağlandı diyelim. Platform oluşturularak bu işin yapılması oldukça güç ve sağlıksızdır Bu tür parti oluşumu ve çabaları bunu pratikte göstermiştir Güçlerin biraraya gelmesinden çok hiziplerin biraraya gelmesi şeklinde kendini açığa çıkarmıştır Eğer medyayı stratejimizin bir parçası olarak düşünüyorsak aslolan, stratejiyi deforme etmeden medyayı kullanabilmektir Aksi halde medyayı kullanabilme, kitleye ulaşabilme adına parti kuranların konumuna düşülecektir Stratejinin hayata geçirilebilmesi bir güç olmayı gerektirir (MED TV örneği). Umutsuz değilim ama varolan gerçeklikte böyle bir güç olabilecek odak yoktur

Olaya bir de Mehmet beyin penceresinden bakalım isterseniz:

"Mehmet Bey dertli. Hani o şıkır şıkır reklamların albenili mallarından bir tekini bile alamaz kazandığıyla. Mehmet Bey, işçi. Mehmet Bey, memur. Mehmet Bey, aç. Ama sahte hazlar ve heyecanlar sunan bir kutusu var onun da... Gerçeklikleri unutturan, iyi kafa yapan bir kutusu.

Aslında Mehmet Bey dertli. .çook dertli. O'ssun Mehmet Bey'in dünyası siyah-beyaz ama televizyonu renkli.. [11]

Sonuç olarak şunu söylemek istiyorum, bilmeyen ahmak, bilip de söylemeyen suçludur, yapmayan ise tarih karşısında sorumludur

---

KAYNAKÇA

(1) İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. Louis ALTHUSSER s. 81

(2) İdeolojik ve Devletin İdeolojik Aygıtları Louis ALTHUSSER s. 60

(3) Medya Gerçeği Noam CHAMSKY s. 20

(4) Televizyon Öldüren Eğlence Neil POSTMAN s. 90

(5) Medya Gerçeği Noam CHOMSKY s. 90

(6) Beyin İğfal Şebekesi Armand MATTELART s. 119

(7) Beyin İğfal Şebekesi Armand MATTELART s. 323

(8) Medya Gerçeği Noam CHAMSYK s. 408

(9) Medya Gerçeği Noam CHAMSKY s. 409

(10)Yeni Politika 15.6.95 (11)Füsun KARLIDAĞ yayınlanmamış öykü.

Sınıf Perspektifiyle Demokrasi

A.Ekber DOĞAN

Giriş

Tüm dünya yeni bir yüzyıla girmeye hazırlanırken, bugüne kadar hiç gündemden düşmemiş olan "demokrasi" tartışmaları, şimdi yeniden ve daha bir nitelikle siyaset bilimlerinin önünde duruyor. Özellikle 80'lerle birlikte bir anda ve hızla değişim sürecine giren dünya konjüktürü bu tartışmaların niteliğini ve muhataplarını önemli ölçülerde arttırdı. Bu tartışmaların muhataplarından biri olan sol hareket ise kendi içinde de önemli tartışmalar, dahası yeni ayrılıklara ve bölünmelere sebep olan tartışmalar yaşadı. 1980'lerin sonunda kurulu sosyal düzenleri de ayakta tutmayı başaramayarak yıkılma yoluna giren Doğu Bloku ülkeleri (ki o güne kadar reel sosyalizmi temsil ediyorlardı) sanırız sol içindeki tartışmaları etkileyen en önemli etkendi. Kuşkusuz bu ülkelerin yeniden yapılanma ve Batı'ya açılma sürecine girmeleri ile beraber "Demokrasi" kavramı üzerinde de yeni tartışmalar, yeni yaklaşımlar ortaya çıktı. Aslında bu, bir anlamda "reel sosyalizmin" yıkılması sonucu teorik ve pratik darbe almış olan marksist geleneğin (ortodoks, neo ya da post akımları içeren) bu yıkımın altından çıkabilmesi için neler yapması gerektiğini açıklayan ve irdeleyen sorunlardan birisiydi. Çünkü tüm Batı kapitalist ve burjuva kurumları 80'lerin sonlarından itibaren sosyalizmin öldüğünü ilan etmiş, Marksizm'in artık iflas ettiğini söylemeye başlamışlardı. **Bunun teorik açılımı ise yeni sağ dalgayla kendisini ifade etmeye başlamış, yükselen yeni sağ,** kapitalizmin alternatifsiz en iyi ekonomik sistem olduğunu muştulamış (!) politik sistem olarak da burjuva liberal demokrasilerinin yegane yol olduğunu ilan etmişti.

Buna karşın 1960'larda ve 70'lerdeki ideolojik egemenliği bir anda altüst olan sol hareket şiddetli çalkantılar yaşamış ve bir suskunluk dönemi olmasa bile önemli yalpalanmalara sahnne olmuştu. Bunun sonucu dünya çapında pekçok marksist eğimli sol hareket kendisini tasfiye etmiş, komünist partiler iyice reformistleşerek sosyal demokrat partilere dönüşmüşler, akademik çevrelerde liberal- sol ya da sivil toplumcu denilen ne idüğü belirsiz eklektik teorik akımlar türemiş ve marksizmin devrimci-eleştirel özünü sürdürmeye çalışan hareketler ise neredeyse parmakla sayılacak kadar azalmıştı.

Buraya kadar **"demokrasi" yı tırnak içinde kullandık.** Çünkü teorik bağlamda bir soyutlama ve somutlama düzeyi olarak kavramları kullanırken bunların kendi başlarına pek fazla anlam ifade etmediklerine, **ancak bir tanım içersinde belirtilirse bir anlam taşıyacaklarına inanıyoruz.** Bu şekliyle demokrasi kavramı bize antik Yunan'dan kalmış bir mirastır. Demos yani halk tarafından yönetim anlamına gelen bu kavram, Antik Yunan sitelerinde, özgür yuttaşların (kadınlar hariç) ve köle sahiplerinin site yönetimine en geniş katılımını tanımlamak için kullanılmaktaydı. Zaman içinde içeriği genişleyen, gelişen ve değişen toplum modelleriyle yeni biçimler kazanan demokrasi kavramı bugün ise millet egemenliği, parlamenter sistemlerin varlığı, genel oy hakkı, seçme ve seçilme özgürlüğü, doğrudan yönetime katılma, anayasal yönetim gibi pekçok olguyu kendi bünyesinde barındırabilmektedir Kuşkusuz demokrasi kavramını teorik ve pratik içeriğinin bu denli gelişmesi kolay olmadı. Yüzlerce yıl insanlar kendi kurdukları toplum sistemlerinin işleyişi ve bu toplumların varlıklarını sürüdürülmesi bağlamında birbirleriyle ça-

tıştılar, uzun ve kanlı savaşımlar yaptılar, devrimler oldu, kimi zaman yaşamak gibi doğal haklar hiçe sayıldı, kimi zaman o güne dek görülmemiş ölçüde özgürlükçü haklar kabul edildi ve tarih boyunca bu inişli çıkışlı süreç her toplumsal olguda olduğu gibi demokrasi kavramının evriminde de yaşandı.

Biz burada klasik anlamda Marksist bir perspektifle demokrasi sorununu incelerken bütün bunları gözönünde bulunduracağız ve alternatif bir demokrasi kavramı geliştirmenin ötesinde, diyalektik ve tarihsel materyalist bir anlayışla demokrasi sorununun nasıl incelenmesi gerektiğini, aslında demokrasiden ne anlamamız gerektiğini tartışacağız. Bunu yaparken Marx ve Engels'ten yani klasik Marksizm'den yola çıkacağız ve günümüzdeki liberal demokrasi doğrudan demokrasi ve katılımcı demokrasi gibi sorunlara da ışık tutmaya çalışacağız.

Marx ve Engels

Herşeyden önce Marx ve Engels dönemleri açısından tüm bir sosyal yapıda, ekonomide, politikada felsefede yeni bir sayfa açmışlar ve bütüncül bir toplum projesine imza atmışlardır. Onların asıl önemli birer kaşif gibi yepyeni ve her derde deva bir şey keşfetmiş olmalarından değil ama o güne dek belirsiz kalmış, pek önemsenmemiş birçok konuyu ve ölçüyü mantıklı va akılcı bir temele oturtmuş olmalarından ileri gelir Elbette Marx'da, Engels de yaşadıkları zamanla ve mekanla sınırlı olan birer düşünürdü. Onlar ne kahin ne doğaüstü güçleri olan kişiler değillerdi. Fakat ellerindeki soyut ya da somut verileri yepyeni bir sistematiğe oturtarak bize evrensel bir çözümleme, analiz ve sentez yöntemi sunmayı başardılar

Marksizm ya da bilimsel sosyalizm ya da diyalektik ve tarihsel materyalizm **öncelikle bir metodolojidir.** Onu bir doğma olarak; yargılarını ya da varsayımlarını kesin doğrular olarak görmek hatalıdır Biz burada herşeyin göreli ve geçici olduğu, değişmeyen tek şeyin değişim olduğu bir dünyadan, yaşamdan bahsederken, bir takım yöntemleri ancak ve ancak durumları ya da olguları tahlil ederken kullanmalı ve bunları yaparken de ilkeleri değil her zaman olguları temel almamız gerektiğini unutmamalıyız.

Karl Marx (1818-1883) ve Friedrick Engels (1820-1895) ikisi de Almanya'da doğmuş ve 1842'de ilkez tanışana kadar kendi yaşam yollarını belirlemiş, daha sonra da ikinci karşılaşmaları olan 1844'den itibaren teoride ve pratikte birbirlerinin çalışma arkadaşı olmayı seçmiş devrimcilerdi. Birbirleriyle çalışmaya başlamadan öce Marx o zamanın en ünlü bilim dalı felsefe üzerinde duruyor, Engels ise ekonomi ile ilgileniyordu. Daha sonraları Marksizm'i tarif ederken Engels, üç şeyi bütünleştirdiklerini ve bunların da Alman felsefesi (Hegel'in idealist diyalektiği ve Feuerbach'ın mekanik materyalizm), İngiliz ekonomi politiği (Smith ve Ricardo) ile Fransız ütopik sosyalizmi (Fourier, Owen ve St. Simon) olduğunu belitmişlerdir Bunların bileşimi Marx ve Engels için yepyeni bir şeydi ve böylelikle artık dünya sadece yorumlanmakla kalmıyor onun değiştirilmesinin yolu da açılmış oluyordu.

Burada uzun uzun Marx ve Engels'i anlatmayacağız ama demokrasi kavramının niteliğine inmek için bazı kısa açıklamalarda bulunmayı yararlı görüyoruz Öncelikle Marx ve Engels için toplum bir bütündür Zamanlarına uygun olarak Marx ve Engels bunu şöyle tanımlar: "Sivil toplum üretici güçlerin belirli bir gelişme aşaması içerisinde, bireylerin maddi karşılıklı ilişkilerinin hepsini birden kucaklar... devleti ve ulusu aşar"(1) Ama onlar için toplum bireylerden oluşmaz. Toplumsal bir varlık olan insanlar toplumsal yaşayışın bir sonucu olarak sınıflara bölünürler Marx ve Engels'e göre bir toplumu tanımlayan şey üretim biçimidir "Yeni üretici güçler sağlamak için insanlar, kendi üretim biçimlerini değiştirirler; kendi üretim biçimlerini değiştirmek, yaşamlarını kazanma yollarını değiştirmek için de, bütün toplumsal ilişkilerini değiştirirler"(2) Marx ve Engels için üretim biçimi bir soyutlamadır ve bu üretici güçler ile üretim ilişkilerine tekabül eder Üretici güçler insanlar ile üretim araçlarını kapsar ve insanların üretim yaparken birbirleriyle girdikleri ilişkiler de üretim ilişkilerini oluşturur İşte sınıflar da insanların üretimde aldıkları konumlara göre belirlenir ve sınıfların ortaya çıkmasından bu yana bütün tarih sınıf savaşları tarihi olmuştur Çünkü üretimde, sınıfların ortaya çıkışından sonra hep bir çelişki var olmuştur bu da doğrudan üreticiler ile üretim koşullarına sahip bulunanlar arasındaki çelişkidir Marksizmde bu çelişki tüm toplumsal yapıyı şekillendirir Sınıflar arasındaki savaşın tüm politik, hukuki, sanatsal, kültürel, ahlaki, dini vb. olguları şekillendirir, bunlara yön verir Bu noktada devlet siyasal bir organizma olduğu ölçüde, savaşımda egemen olan sınıfın kullandığı bir araç olmaktan öteye geçmez

Öte yandan devlet kavramı Marx ve Engels'in ardından en çok tartışılan sorunlardan biri olmuştur Onun basit bir sınıf aygıtı olmadığı göreli özerkli olduğu yönünde kitaplar dolusu tartışmalar yapılmıştır **Oysa bizim açımızdan sorun gayet basittir ve öyle olduğu için de Marx ya da Engels devlet konusu üzerinde pek durmamıştır tahlillerinde devleti bir alt öğe olarak görmüşlerdir. Zaten sınıflar açısından baktığımızda devlet konusu o kadar da tartışılacak bir şey değildir.** Toplumda sınıflar vardır, bu sınıflar birbirleriyle çatışırlar, bu çatışmanın niteliğine ve niceliğine göre de kurumsal yapılanmaların şekillenmeleri değişir, gelişir Yani sınıf çatışmaları şiddetlendiğinde egemen sınıf devleti tamamıyle bir baskı aygıtı olarak kullanılabildiği gibi, savaşımlar zayıfladığında ya da bir denge durumuna geldiği ölçüde devletin baskı niteliği azalma eğilimi gösterebilir Yoksa ne Marx ne de Engels, devleti görevi hep aynı olan, hiç değişmeyen bir kurum olarak görmemiştir, onlar için önemli olan devletin her ne şekilde olursa olsun sonuçta egemen sınıf yararına işleyeceği olgusudur ve tarih bize bunu fazlasıyla kanıtlamıştır

Marksizmin bizce diğer iki yönü de kapitalizmin eleştirisi ve felsefe düzeyidir Marx ve Engels için kapitalizm içinde yaşadığımız ve sınıflı toplumların vardıkları bugünkü aşamadır Kapitalizmde temel olarak iki sınıf vardır, bunlar üretim araçlarına sahip burjuvazi ile sadece emek güçlerini satarak yaşamak zorunda olan proleteryadır Bu iki sınıf, kapitalistler ile işçiler arasındaki sınıflar ya da tabakalar ise metaların dolaşımı, tüketimi, artı değerin dünya pazarındaki ya da iç piyasalardaki değişim niteliğine göre belirlenirler. Marx ve Engels'e göre kapitalizm son sınıflı toplumdur çünkü bu sistemde çelişir, şiddetlenir, sömürü gün ışığına çıkar bir yanda üretim araçları merkezileşip, tekelleşirken, üretimin yapısı artan ölçülerde toplumsallaşır ve nihayet çalışan kesimlerin bilinçli bir

müdehalesiyle yapılacak olan bir devrim üretim araçlarını da toplumsallaştırılacak, sosyalizme ve buradan da sınıfsız, sömürüsüz komünist topluma geçilecektir Marksizme göre devrimler kaçınılmazdır çünkü her niceliksel evrim mutlaka bir niteliksel evrime uğrar ve bu da bir sıçrama ile yani devrim ile mümkündür Engels'in deyişiyle "eski ve karmaşık toplumsal organizmalarda, bir devrimi toplumsal ve siyasal ilerlemenin öylesine güçlü bir etkeni durumuna getiren şey, işte bu sınıflar karşıtlığının hızlı ve zorlu gelişmesidir Bu zor sarsıntılar sırasında, bu ulusa olağan koşullar içinde yüzyılda alacağından daha uzun bir yolu beş yılda aştıran şey işte iktidarda nöbet değiştiren yeni partilerin bu kesintisiz ve canlı fışkırışıdır."(3)

Marx ve Engels bütün bu somuta ilişkin tahlillerini bir yöntem üzerine inşa etmişlerdir Diyalektik ve tarihsel materyalist yöntem, yani felsefi düzey, aslında tüm bir düşünce sistematiğinin ilk basamağı olmaktadır Marksizm materyalisttir çünkü "fikirlerini, anlayışların ve bilincin üretimi, herşeyden önce doğrudan doğruya insanların maddi faaliyetine ve karşılıklı maddi ilişkilerine, gerçek yaşamın diline bağlıdır İnsanların anlayışları, düşünceleri, karşılıklı zihinsel ilişkileri, bu noktada onların maddi davranışlarının dolaysız ürünü olarak ortaya çıkar"(4) Marksizm diyalektiktir, çünkü her şey bir başka şey tarafından etkilenir ve her başka bir şeyi etkiler. Doğada değişmeden kalan hiçbir şey yoktur ve doğada her şeyde karşıtların etkileşimi vardır. Son olarak marksizm olguları ve olayları tarihselliği içinde görür Doğa tarihi nasıl çelişkilerin evrimi ile tanımlanıyorsa, toplumların tarihi de sınıflar arasındaki çelişkilerin evrimi ile belirlenir.

Bu genel özetin ardından şimdi demokrasi sorununu tartışmanın daha yararlı olacağı kanısındayız Ayrıca yirminci yüzyıldaki Sovyet deneyimi ile yeniden şekillenen demokrasi tartışmaları açısından da bu girişimin anlamlı olduğunu düşünüyoruz.

Marksizm'de Demokrasi

Demokrasi kavramının Antik Yunan'dan bugüne çeşitli evrelerden geçtiğini, kimi zaman içinin boşaltıldığını, kimi zaman da çok geniş anlamlar yüklenerek sunulduğunu söyledik. Marksizm açısından ise demokrasi herşeyde olduğu gibi sınıfsal bir perspektifle ele alındığı takdirde anlaşılır olacaktır Bu demektir ki toplumlar içinde birbirleriyle çatışan sınıflar varsa, her toplumsal olgu da bu çatışmaların etrafında biçimlenmek ve sınıfsal bir nitelik kazanmak zorundadır Dolayısıyla tırnak içinde bir "demokrasi" kavramıyla aklımıza gelen her şey, ister mevcut toplumsal formasyon için geçerli, ister evrensel kurallara bağlı olsun, sınıflar açısından ve bu bağlamda değerlendirildiği ölçüde anlamlı olacaktır. **Öyleyse marksizm için saf bir demokrasi tanımı yoktur.** Bu tanım zaman ve mekanda sınırlı olmadığı ölçüde, göreli olmak zorunda, her toplum sisteminde ve dönemde farklı anlamlar, hiç değilse niceliksel yönden, kazanmış olmalıdır Bu yüzden biz de önce Marx ve Engels'in dönemindeki yani 19. yüzyıldaki demokrasiyi ve marksizmin buna bakışını incelemek durumundayız. Sonra da 20. yüzyılda yani Sovyet deneyimiyle somutluk kazanan yeni demokrasi tartışmalarına geçebiliriz.

19. yüzyıl açısından mevcut şekliyle demokrasi genel oy hakkı, oy kullanma, seçme ve seçilme demekti; ayrıca Aydınlanma geleneğinden ve Fransız devriminden gelen şekliyle demokrasi, anayasal bir hükümet biçimi (bu daha sonra cumhuriyetle özdeşleştirilmiştir, ama demokrasi ve cumhuriyet farklı şeylerdir), yasama-yürütme-yargıda yurttaşlara eşit haklar, ulus egemenliği, yasalar önünde eşitlik ve yönetime katılım anlamlarını taşıyordu. Ama biliyoruz ki, daha 20 yüzyılın başında liberal demokrasi pekçok avrupa ülkelerinde kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanımıyordu. O halde marksizm sınıf perspektifiyle olguları ve kavramları değerlendirmek burada çok önemli hale gelir Çünkü Marx ve Engels için sorun sınıflar arasındaki savaşımın, sömürünün bitmesi olduğu için bu savaşımın dolayımsız ürünlerinden biri olan demokrasi sorunu da ancak bu bağlamda incelenebilir Demokrasi sınıf savaşımlarından bağımsız olmadığı için, verili demokrasi tanımları ve kavrayışları da sınıf çelişkilerinin düzeyiyle belirlenecektir Yani nasıl 19. yüzyılda kadınlara oy hakkı verilmesinin anti-demokratik bir uygulama olduğu tartışılamazsa, çünkü o zaman daha genel oy hakkı için savaşım yeni yeni boyut kazanıyordu, marksizm açısından da demokrasi sorununu niye net olarak kavrayıp olumlamadılar gibi bir şey söylenemez. Çünkü Marx ve Engels olayı sınıflar açısından ele aldılar ve bu şekliyle mevcut demokrasi kavrayışlarını burjuva liberal demokrasi anlayışı olarak nitelendirdiler Kuşkusuz Marx ve Engels'in demokrasiyi soyut ve erişilebilir bir üst evre olarak kavradıkları yazılar olmuştur Ama bunu yaparken bile sınıfsal anlayıştan uzaklaşmamışlardır "İşçi sınıfının devrimde atacağı ilk adım, proleteryayı egemen sınıf durumuna getirmek demokrasi savaşını kazanacaktır "(5)

Bu noktada Marksizmde demokrasi sorunu iki yönde tartışılabilir Bunlardan birincisi, demokrasiyi özgürlük ve eşitlikle içiçe tutarak, Marx ve Engels'in insanların özgürlüğü ve eşitliği konusundaki tartışmalarını ele almak, ikincisi de bir devrim teorisi mevcut olduğuna göre devrim sırasında demokrasi sorununun nasıl kavranılacağı konusunda Marx ve Engels'in görüşlerini incelemektir

Birinci yönüyle öncelikle insan yani birey nedir, bunu tartışmak gerekir Ama Marx ve Engels için birey doğa üzerinde ortaya çıkış itibariyle bir toplumsal varlıktır Dolayısıyla Marksizm, liberal-burjuva ya da dini görüşlerde olduğu gibi bir doğal insan durumu tasvir etmez. Çünkü bilinci belirleyen yaşam ve toplumsal varlık koşulları olduğu ölçüde, böyle bir kuralcı ve ilkelere bağlı bir tanım ne kadar geçerli olacaktır, tartışılır Yaşam koşulları sürekli değişir ve buna bağlı olarak insanların zihinsel izlenimleri ve edinimleri de daima değişir Burada Marx işin içine yabancılaşma kavramını katar ve bunu işbölümünün, özel mülkiyetin temeli olduğuna indirger sınıflar arasındaki ayrımı ille bireylere indirgemek gerekiyorsa bunun da ancak yabancılaşma olgusuyla mümkün olacağını söyler Yabacılaşma Marx için insanların üretim işlevleri sırasında ortaya çıkan bir olgudur İnsanların ürettikleri, yani emeğin ürünü olan nesneler zamanla bağımsız birer nesnel güç halini alırlar Bu ürünlerin değişimdeğeri kazanmalarıyla yani metalaşmalarıyla insanlar kendilerinin dışında nesnelerle ilişkiye girdiklerini sanırlar ve yabancılaşma başlar Bu yabancılaşma, insanın doğadan kopmasıyla ve doğa üzerinde egemenlik kurmak istemiyle birleşir ve insan yabancı-

laşmış bir varlık şeklini alır Bu noktada artık özgürlükten ve eşitlikten ancak sınırlı anlamlarda söz edebiliriz ve mutlak özgürlük ve eşitlik diye birşey ortada kalmaz Çünkü insanların sınıflar yoluyla birbirlerinin bağımlılığına girmeleri yabancılaşmayla başlamış olur ve böylece insanın bilinci ile insanın kendi varlığı sadece kendisini özgür ve eşit hissettiği anda özgürlükten ve eşitlikten sözedebilir Bu anlamıyla yabancılaşma aslında doğal şeylerden bir uzaklaşma ve yoksunlaşma şeklinde değerlendirebilir "Demokratik temsili devleti burjuva topluma karşıt çıkaran çelişki, klasik topluluk-kölelik çelişkisinin tamamlanmasıdır Modern dünyada her birey, aynı zamanda hem köle hem de topluluk üyesidir Ama burjuva toplumun kölelığı, görünüşte en büyük özgürlüğü oluşturur, çünkü birey, kendi yaşamının, örneğin Milliyet, nayai, din vb gibi kendine yabancılaşmış ögelerinin anarşik hareketini kendi öz özgürlüğü olarak gördüğünden, görünüşte bireysel bağımsızlığın gerçekleşmesidir bu kölelik ve bu hareket de artık genel bağlara, insan tarafından yönetildiğinden daha çok bağlı değildir Bu sözde özgürlük tersine, onun köleleşme ve insanlığının gerçekleşmesi anlamına gelir."(6) Yani Marksizm'de demokrasi sorunundan önce eşitlik ve özgürlük kavramları bir yabancılaşmayla ve yanlış bilinçle açıklandığı için bu kavramların mutlaklılığı üzerinde durmakta anlamsızdır Çünkü sömüren ve sömürülenin varlığı durumunda her ikisine de eşitsiniz demek mümkün değildir Burada ikisinin özgürlükleri de farklıdır ve demokrasi var ise bu sömürenin sahip olduğu bir demokrasidir Tıpkı Antik Yunan'da halkın yönetimi anlamına gelen demokrasinin köleleri kapsamadığı gibi kapitalizmde de demokrasi mülk sahibi sınıfın lehine olmak zorundadır ve bu anlamda ancak burjuva demokrasisinden sözedebiliriz.

Sorunu böyle koyduktan sonta Marx ve Engels çözümü de sınıflara dayandırır. "Prolaterya'da insan, gerçekte kendi kendini yitirmiş ama aynı zamanda bu yitirmenin teorik bilincini de kazanmıştır; üstelik artık ne sakınabileceği ne de allayıp pullayabileceği sefalet, kendini ama önüne geçilmez bir biçimde zorla kabul ettiren sefalet, zorunluluğun pratik dışavurumu, onu böylesine bir insandışılığa karşı doğrudan doğruya başkaldırmaya zorlar; bu nedenle proleterya kendi kendini kurtarabilir ve zorunlu olarak kurtaracaktır da. Nedir ki o kendi öz yaşam koşullarını kaldırmadan kendi kendini kurtaramaz. Güncel toplumun kendi öz durumunun özetlediği tüm insandışı yaşam koşullarını kaldırmadan da kendi öz yaşam koşullarını kaldıramaz"(7) Bu da, herkese kendi varlığının özsel gerçekleşmesi için zorunlu toplumsal alanın verilmesi demektir ve eğer insan koşullar tarafından biçimlendirilmişse, Marx ve Engels'e göre, o zaman koşulları insanal olarak biçimlendirmek gerekir

Buradan ikinci yönüyle demokrasi tartışmasına geçebiliriz çünkü Marx ve Engels'e göre çelişkilerin çözümü bilinçli proletarya öncülüğündeki devrimlerle mümkün olacaktır ve **kuşkusuz devrimlerle birlikte demokrasi olgusu da yeni bir nitelik kazanacaktır. Marx ve Engels açısından burada da bir sınıf perspektifi vardır, çünkü devriml yapan işçl sınıfı bir demokrasi sorunuyla karşı karşıya kalacaksa bu işçi demokrasisinl yerleştlrme görevi olacaktır ve işçi sınıfı tüm toplum adına demokrasiyi gerçekleştirdiği anda ne sınıflar ne sömürü ortada kalmayacağı için demokrasinin bir anlamı olmayacak ve demokrasiye gerek kalmayacaktır.**

Marks ve Engels açık bir biçimde demokrasiye değinmeseler de bir takım göndermelerle tavırlarını belirtmişler özellikle sosyalizmde sınıfların erimeye başladığı bir süreci, komünizmde de sınıfların ve devletin ortadan kalktığı bir toplum sistemini varsayarak, demokrasi gibi eşitlik ve özgürlük sorunlarının da sosyalizmde çözüleceğini belirtmişlerdir "Devlet, savaşımda, devrimde devrim düşmanlarını bastırmak için yararlanmak zorunda olduğumuz geçici bir kurumdan başka birşey olmadığına göre, özgür halkçı bir devletten söz etmek saçmadır; proletaryanın devlete gereksinimi olduğu sürece, o, bunu, özgürlük için değil, hasımlarını altetmek için kullanacaktır ve özgürlükten sözedilmesi olanaklı olduğu gün, devlet, devlet olarak ortadan kalkmış olacaktır "(8) Bunun benzeri pekçok pasajda da görülebileceği gibi Marx ve Engels eşitliği, özgürlüğü sınıfların ortaya çıkışıyla beraber engellenmiş olgular olarak gördükleri için, tüm bu sorunların çözümü içinde sınıfların ortadan kalkmış olduğu bir toplum sistemini, komünizmi, gerekli görürler Demokrasi de sınıfla toplumların gelişimi sırasında değişik anlamlar yüklenmiş olsa da, asıl olarak sınıflı toplum yapısıyla şekillenen bir olgu olduğu için, sınıfsız toplumda demokrasi sorunu olmayacaktır diyebiliriz.

Bunun yanında çok daha somut verilerle demokrasi sorununu işlemek de mümkündür Ama marksizm açısından sınıf perspektifinden kaymamak şartıyla bu olanaklıdır Buna ilişkin örnekleri ise Marx'ın ve Engels'in Paris Komünü çözümlemelerinden çıkarabiliriz. Marx ve Engels Paris Komününü bir devrim deneyimi olarak görmüşlerse de hiçbir zaman onun bir proleter devrimin niteliğini ve niceliğini belirleyici yönde atılmış gelişkin bir adım olduğu fikrini kabul etmemişlerdir Komün herşeyden önce yerel bir isyanla sınırlıydı ve Marx ile Engels'in en çok vurguladıkları nokta yani bir devrimci parti ve bilinçli bir proleter önderlik açısından çok zayıftı. Buna karşın Paris Komünü, en kötü proleterya diktatörlüğünün, en iyi burjuva demokrasisinden kat kat eşitlikçi, özgürlükçü ve demokratik olduğunu kanıtlamıştır. "Komün kentin çeşitli ilçelerinden kamu oylamasıyla seçilen belediye meclis üyelerinden bileşiyordu. Bu öğeler sorumluydular ve her an görevlerinden geri alınabiliyorlardı "(9) Görülüyor ki burjuva anlamdaki demokrasi kavramından daha gelişmiş bir demokrasi kavramı Paris Komünüyle kısa bir süre de olsa yaşama geçirilmiştir.

Fakat Marksizm'de demokrasi ve proletarya diktatörlüğü tartışmalarını ete kemiğe büründüren asıl olgu 1917 Ekim Devrimi olmuştur. Ekim Devriminin zengin pratiği içinde bu tartışmalar nitelik kazanmış, demokrasi kavramı, doğrudan demokrasi, işçi demokrasisi, katılımcı demokrasi ve sosyalist demokrasi gibi biçimlerle genişlemiş, içeriği karmaşıklaşmıştır. Buradan Lenin'de demokrasi ve proletarya diktatörlüğü tartışmalarına geçmeden önce Marx ve Engels'te demokrasi sorununu son bir kez netleştirelim.

Gördük ki Marx ve Engels hiçbir zaman sınıf perspektifinden kopmamışlardır, her olguyu ve sorunsalı bu temelde ele almışlar ve çözümlemelerini de buna uygun yapmışlardır Demokrasi kuşkusuz bir soyutlamadır. Ama Marksizm somut durumun somut

tahlili olduğu için, soyutlamaları kullanırken somutta ne ifade ettiklerini de her ne şekilde olursa olsun açıklamak zorundayız. Bu yüzden demokrasi, kişi hakları, seçme ve seçilme özgürlüğü, anayasal yönetim, genel oy hakkı ve benzeri kavramlardan bahsederken bunların somut pratikte ne anlama geldiklerini belirtmemiz gerekir. Yani 19. yüzyılda bu haklar burjuvanın ekonomik ve siyasal egemenliğinin yerleşmesi anlamına gelirken, bu haliyle burjuva demokrasisi olurken, 20 yüzyılın ilk yarısında kriz dönemindeki kapitalist ülkelerde bu, burjuvazinin demokrasiden vazgeçmesi, meydanı kendi temsilcisi konumundaki aşırı sağ hareketleri bırakması ve bu şekliyle de demorasinin olmaması anlamına geliyordu. Marx ve Engels için demokrasi bu şekliyle burjuvazinin bir yönetim biçiminden başka birşey olamazdı ve kapitalizm gibi sınıflı bir toplum bir toplum sisteminde demokrasinin bütün herkes için eşit ve aynı anlamlar ifade ettiğini söylemek saçma olurdu. Öyleyse her toplum sisteminde, üretici güçlerin ve üretim ilişkilerinin biçimlenmesine paralel olarak farklı demokrasi tanımları olacak, daha doğrusu her sınıfın kendi demokrasi anlayışı olacaktır. Bu noktada son olarak söyleyeceğimiz tek şey Marksizm'in demokrasiyi bir üstyapı öğesi, olan politik yapının bir niteliği olarak görmüş olması ve böylece sınıf çelişkilerinin düzeyine göre demokrasi tanımının da değişebilirliğini göstermiş olmasıdır. Kuşkusuz burada kaba ve mekanik bir kavrayışla demokrasi şudur ya da şu değildir ya da şu olursa şöyle olur gibi bir anlayışa yer yoktur. **Ancak Marksizm evrensel bir demokrasi tanımına karşıdır.** Ama ille de yapılacaksa, Marx ve Engels, işçilerin üretim biçimlerinde fabrika yönetimine katılması, politik alanda seçimlerle oy haklarını kullanmaları gibi pekçok noktada burjuva demokrasisinin o günkü kavrayışını aşan eklemlerle demokrasi kavramının içeriğini genişletmişlerdir diyebiliriz. Lenin Sovyet deneyimi ise bu tartışmaları oldukça geliştirmiş, güncelleştirmiş ve somut pratiğe taşımıştır.

Leninizm'de Proletarya Diktatörlüğü Kavramın Demokratik İçeriği

Daha öncede belirtildiği gibi, Kapitalist toplumun temel çelişkisi, işin toplumsal niteliği ile mülkiyetin özel karakteri arasındaki çelişkidir. Kapitalizm kendi seyri içinde o kadar çok değiştirmeye çalışsa da bu çelişki vardır ve tekrar tekrar oluşmaya devam etmektedir. Aynı zamanda iki çatışmalı durumu da yaratıyor, bu durum. Bunlar bir yanda rekabete, krizlere ve savaşlara yol açan üretim anarşisi durumu, öte yanda da, toplumdaki üretim biçiminden kaynaklanan üretim ilişkilerinin ürünü olarak proletarya ve burjuva sınıfları arasındaki sınıf savaşımı durumudur.

Kapitalizmin bu temel çelişki ve onun sonucu olan iki çatışmalı durum bu sistemin yıkılışını sağlayacak ve hemen sonra bu sistemin harabeleri üzerinde eskinin çelişkilerinden kurtulmuş yeni bir toplumu kurma imkanı doğacaktır. N. Buharin gibi Marksist teorisyenler göre, yeni toplumu kurmak için toplumdaki üretim yönetimi şu karakteristikleri temsil etmelidir: Birinci planda örgütlü bir toplum olmalıdır; bu toplum üretim anarşisinden, tekil girişimciler arasındaki rekabetten, savaşlardan ve krizlerden kurtulmuş olmalıdır. İkinci planda ise, üretim biçimlerinden kaynaklı düşmanlıkla ikiye bölünmüş bir toplum değil, sınıfsız bir toplum olmalıdır; bir sınıfın diğer sınıfı sömürdüğü bir toplum olmamalıdır.

Marxist teoriye göre, sonuç olarak, sınıfların olmadığı ve üretimin örgütlü olduğu bir toplum ancak emeği temel alan bir komünist toplum olabilir.

Ancak egemen burjuva sınıf elinde tuttuğu ideolojik, politik ve askeri araçlarla kendi temel çelişkisini gizlemeye ve bu çelişkinin yolaçtığı çatışmalı durumlardan kazançla ve kendini koruyarak çıkmaya çalışmaktadır. Devletin ve onun değişik yönetim biçimlerinden biri olan demokrasinin niteliği de toplumsal formasyonun durumuna bağlı olmasına rağmen, devletin daima bir sınıf tarafından diğerine karşı yönetildiği gerçeği değişmez. Yani her devlet özünde bir sınıfın diğerine karşı olan diktatörlüğünü barındırmak durumundadır. Bu anlamda, sosyalist anlamda bir toplumsal ve politik devrimden sonra, Anarşizm'den farklı olarak, bir işçi devletinin gerekliğini kabul edenlerin, devlet yönetiminde zorunlu olarak bir sınıfın diğerine karşı diktatörlüğü biçiminde olacaktır. Ayrıca bir temel görevde devletin sınıfları ve bizzat kendisini sönümleyecek mekanizmanın yaratılmasıdır. Bu anlamda proleterya diktatörlüğünün kurulması, ama kurulurken geçiciliği, geçişselliği ön kabulüyle, kendisini sönümleyecek (geçersizleştirecek) şekilde kurulması gerekliliklerdir.

a) Proletarya Diktatörlülüğünün Temel Çıkış Noktası

Devlet kavramı ve kurumunun Marxist açıdan yapılan tanımı proletarya diktatörlüğünün temel çıkış noktasıdır. Teoriye göre, devlet daima bir sınıf tarafından diğerine karşı yönetilir. Bir burjuva devleti, hakim olan üretim ilişkisinden dolayı kendisiyle uzlaşmaz çelişkisi olan, proletarya sınıfına karşı yöneltilirken, bir proleter Devlet'i de, kaçınılmaz olarak burjuvaziye karşı yöneltilir. Engels bu durumu şöyle açıklar: "Devlet gerçekte bütün toplumun temsilcisi haline geldiği zaman kendini gereksizleştirir. Engels, "sönümlenme" veya " ölme" gibi biyolojik metaforları kullanarak, "artık boyun eğdirecek hiçbir toplumsal sınıf kalmadığı zaman, devlet ölür." der.

Proleteryanın zaferinden sonra daha birkaç kuşak boyunca işçi sınıfı-proleterya- bütün sınıf düşmanlarına karşı, geçmiş sınıflı toplum kültürü, anlayışı ve hayat pratiklerinin "kötü miras"ına karşı savaşmak zorundadır. Ancak bundan sonradır ki, yasalara, cezalara ve İşçi Devleti'nin baskıcı önlemler kullanmasına gerek kalmayacaktır. Belli bir dönem için İşçi Devleti'nin varlığı ve bunun diktatörlük biçiminde tezahür etmesi kaçınılmaz bir durum olsa da, sonuçta, tam gelişmiş komünist sistemde (kapitalizmin izleri ortadan kalktığı zaman) proleter devlet otoritesi (diktatörlüğü) de ortadan kalkacaktır. Peki bu soyut yargıları nasıl somutlayabiliriz? Bu soruya verilecek cevap şudur. Hangi sınıf orijininden gelirse gelsin, toplumdaki herkesin süreç içinde derece derece ortak emeğe katılması ile işçi sınıfı, toplumun diğer katmanları ile kaynaşıp hem kendi varlığı hem de diğer bütün sınıfların varlığını sönümleyecektir. Sonuç olarak da, Komünist toplumda hiçbir emekçi eskisi kadar çok çalışmak, belli bir ücrete tabi olmak zorunda kalmayacak, yeteneğine göre katıldığı ortak üretimden ihtiyacı kadarını alacak, iş günü gittikçe kısalacak ve insanlar doğanın kendilerine dayattığı zincirlerden artan ölçülerde kurtulacak, beslenme, barınma ve giyime daha az zaman harcayıp zihinsel gelişimi için

daha fazla zamanı olacaktır. Bu kadar mükemmel bir şekilde tarif edilen bu tablonun gerçekleşmesi için ilk aşamada işçi sınıfının bütün yetki (iktidarı)leri kendi elinde toplaması gerekir. Burjuvazi açısından devrim ve sosyalizm, eski iktidarın kaybedilmesi; işçi sınıfının kanını ve terini sömürebilme özgürlüğünden mahrum kalma; rant, faiz ve kâr hakkının kaybı, yalnızca kendileri ile sınırlandırılmış bolluk (gerçek anlamda israf) toplumunun son bulması anlamına geldiği için onların kendi pozisyonunu-devrimden sonra bile- savaşmadan terketmeyeceği açıktır. Sonuç olarak proletarya devrimi, toplumun komünizme dönüşümü çabaları burjuva sınıfının şiddetli direnişi ile karşılaşır Bu şiddetli direniş nedeniyle işçi sınıfı (proleterya) iktidarının bir diktatörlük biçimini alması kaçınılmaz bir sonuç olur

Özellikle Paris Komünü'nden sonra, içerikte bazı farklılıklar olsa da, bütün Marksist metinlerde kurulacak rejimin diktatoryal niteliği ve proletarya diktatörlüğü kavramı üzerinde ısrarla durulur. Çünkü aslında bir yenilik de değildir, bu durum... Lenin bu konuda şöyle diyor: "gerçeği gizlemek ve örtbas etmek için çekilen nutuklar, imajlar ne olursa olsun, devlet hep bir sınıfın diktatörlüğü olmuştur." Bütün siyasal yetkileri işçi sınıfının elinde toplamış bulunması anlamına gelen proletarya diktatörlüğü ile işçi sınıfı eline geçirdiği devlet gücünden, kendi iktidarını güçlendirmek için yararlanacaktır. Yani proletarya diktatörlüğüne gereksinim duyulmasının temel nedeni: burjuva sınıfını özgürlükten yoksun bırakmak ve elindeki siyasi güç araçlarını alarak onun devrimci işçi sınıfına karşı mücadele etmesinin imkanlarını orradan kaldırmaktır Burjuvazi proleter sınıfa karşı mücadele edemez duruma geldiğinde(bunun belirlenmiş somut koşulları vardır) ve proleter iktidarına vereceği zararlar minimalize edildiğinde, proleterya diktatörlüğü de giderek ılımlaşacaktır. Ortak emek sürecine katılımın sağlıklı bir şekilde sağlanması ve mülksüzleştirme bunun en önemli maddi temelleridir. Yani, toplumdaki tüm sınıflar, herşeyden önce burjuva (sermaye) sınıfı, üretim sürecine sokularak proletaryayla kaynaşacaklar; tüm üretim araçlarının üzerindeki özel mülkiyet ortadan kalkacak; işçi devleti dereceli olarak sönümlenecek böylece de bir bütün olarak Dünya toplumu içinde hiçbir sınıfın olamayacağı bir komünist topluma dönüşecektir. Sonuç olarak, proleterya diktatörlüğü, hakkında şu önemli tespit yapılmaktadır: proleterya diktatörlüğü diğer sınıflı toplum yönetim biçimlerinin tersine bir devrime ihtiyaç duymadan bambaşka bir topluma dönüşecektir. Bunun nedeni de işçi sınıfının üretim yapmak için sömürecek, özgürlüklerini tehdiş edecek bir sınıfa ihtiyaç duymamasıdır Sosyalist teoriyi boş bir ütopya olmaktan çıkaran da zaten bu, mevcut üretimin doğru çözümlemesi yapabilme ve bu çözümlemenin meyvalarıyla bilimsel olarak gerçekleşebilir bir projeyi üretebilmesidir Sınıfsız ve sömürüsüz bir toplumu, ancak bilimsel olarak, üretim yapmak için hiçbir sınıf sömürmek zorunda olmayan işçi sınıfı getirebilir

Proleterya diktatörlüğü kavramını çok katı bulan ve ısrarla karşı çıkan ve onu eleştiren yaklaşımlara sosyalist çevrelerde bile raslanabiliyor Daha barışçıl ve demokratik yollarla sınıfsız topluma geçmek gerektiği birçok çevrede kabul gören anlayış. Bu tezi savunanlara (proleterya diktatörlüğü) göre, sermaye iktidarının örgütlü bir şekilde hem altyapı hem de üstyapı kurumlarıyla yıkılması için bu diktatörlüğe ihtiyaç duyulmaktadır. Sanırım konuya şöyle bakmak en sağlıklı yol, kapitalist toplumlarda sermayenin egemen ve sömüren konumunda olduğu, işçi sınıfıyla arasında, bir savaş vardır, sosyalist toplumda ise proleteryanın egemen konumda olduğu bir sınıf savaşımı(sermaye ile arasında) sürer. Bu sınıf savaşı da özel mülkiyet tüm alanlarda ve biçimlerde ortadan kalkana, toplum binyıllar süren sınıflı toplum kültürünün olumsuz, ayrımcı, bireyci ve metafizik gibi unsurlarının ortadan kaldırıldığı bir kültürle donatılana, üretim araçlarının kullanımı toplumun örgütleri komünler tarafından işletilip yönetilene bu anlamda bir direkt katılım mekanizması sağlanana kadar devam eder. Bu yüzden kavramın savunucularına göre, sosyalist toplumda da kanlı bir mücadele olan sınıf savaşımı sürdüğü için, işçi sınıfının devlet aygıtını, prolaterya diktatörlüğü yönetim biçimiyle, kullanarak düşmanlarını etkisiz kılması zorunludur. Bir kapitalist toplum ile bir Komünist toplum arasında kaçınılmaz olarak, bir proleterya diktatörlüğü dönemi olmalıdır.

Kavrama Yöneltilen Bir Ahlaki Eleştiri...

Burjuvazi işçi sınıfını ezmek için zor kullandığı zaman bu kötüdür, fakat işçi sınıfı burjuvaziyi ezmek için zor kullandığında bu iyidir yakalaşımı ahlaki açıdan olumsuz bir tutum olarak eleştiriliyor. Bu eleştiriyi getiren anlayış işçi sınıfı ve sermaye sınıfının eşit ve aynı politik kavrayış düzeylerinden hareket ettiği önkabulünden hareket eden, sınıfların dışından baktığını iddia eden bir anlayıştır (bu yüzden apolitikmiş gibi görünen, çok da politik olan). Oysa ki bu iki sınıf eşit değildirler. Sermaye sınıfının elinde sermaye-devrimden sonra bile değişim değeri taşıyan maddeler- ve yanında kendisine emek veren, asırlardır süregelen sınıflı toplumların çarpık kültürü ve insan ilişkilerine sahiptir. Birinci eşitsizlik bu noktadadır. İşçi sınıfının toplumda sayıca sermayeden kat kat daha büyük bir grup olması ise ikinci eşitsizlik noktasıdır. İki sınıf arasında temel farklılık noktalarında biri de işçi sınıfı bütün insanlığın kurtuluşu için savaşıyorken; burjuvazi (sermaye) ise egemenliğini ve iktidarını muhafaza ederek emek sömürüsünü sürdürmek için sınıf savaşımını yürütüyor. Yani, işçi sınıfı sınırsız, sınıfsız ve sömürüsüz, genelleşmiş bolluk toplumunu yaratmak için, sermaye ise kapitalizmi korumak için savaşıyor. Eğer komünizmle, kapitalizm aynı şey olsa idi, o zaman burjuvazi ile işçi sınıfı; yalnızca kendini düşünen iki sınıf kabul edilip kıyaslanabilirdi. Halbuki soldan sağa burjuva ideologları bile, her ne kadar gerçekleşmesi imkansız bir ütopya olarak nitelendirse de komünizmin daha olumlu olduğunu kabul etmiyorlar mı? Proletarya diktatörlüğünü savunanlara göre buradan çıkacak sonuç şudur: İşçi sınıfının mücadelesine yardım eden herşey iyidir; bu mücadeleyi engelleyen herşey kötüdür ve tarihsel olarak tutucu ve gericidir.

Daha Demokratik Bir Diktatörlük

Nasıl olur mu diyorsunuz, demeyin. Merxist-Leninst öğretiye göre (hem Marx'ın Paris Komünü hakkında yazdığı metinlerden hem de Lenin'in kitaplarından kaynaklı olarak), proleterya diktatörlüğü sınıflı toplum sistemlerinin hiçbirinde görülmediği kadar demokratik bir diktatörlüktür aynı zamanda. Tarihe, tarihsel materyalizmin ışığıyla, baktığımızda, demok-

rasinin daha ilk örneklerini gördüğümüz Antik Yunan-'ın köleci toplumlarından bugüne değin bütün yönetım biçimlerinin toplumdaki egemen üretim biçiminin mülk ve güç sahibi olan egemenlerin, bu mevcut üretim biçimlerinde ve süreçlerinde sömürülen konumdaki çalışanları siyasal yetkilerden mahrum bıraktıkları diktatörlükler olduklarını anlarız. İçinde yaşamayı sürdürdüğümüz Kapitalist toplumda da bu durum, ne kadar gizlemeye çalışılsa da, mevcudiyetini sürdürmektedir Örneğin ülkemizde sermaye sınıfı siyasal, ekonomik ve askeri bakımlardan diğer sınıflar karşısında adeta bir diktatörlüktür Bugün bu diktatörlüğü gizleyen "belli oranda kurulmuş demokrasi'nin en önemli aracı bile kimler arasında seçim yapacağımızı egemenlerin (yasa ve temsilcileriyle) tayin ettiği seçimlerdir Bu seçimlerde bu üretim ve yönetim biçimine, veya herhangi bir alandaki(ulusal sorun örneğin) politikalarına radikal olarak karşı olanların yer alması diktatörlük tarafından sürekli engellenir Sermaye sınıfı, bu demokratik ülkede daha da olmadı mı paramiliter güçlerini o radikallerin üzerine sürerek, demokrasiyi yakın ve açık tehlikelere karşı korur.

Diktatörlük ve demokrasi kavramlarını yanyana getirmek, ilk anda paradoksal görülebilirse de proleterya diktatörlüğü, burjuva diktatörlüğünden birçok açıdan daha demokratiktir Onu daha demokratik yapan en önemli yön şudur' devlet iktidarı, tarihte ilk kez, azınlıkta bulunan (bu yüzden de devlet denilen politik güç tekeline ihtiyaç duyan) sömürücü sınıfın değil, sömürülen çoğunluğun olmaktadır, ve bu diktatörlüğün yapacağı işse, sermayenin kaybettiği eski iktidarına geri dönmek için yapacağı girişimlere karşı çoğunluğun çıkarlarını savunmak olacaktır

Lenin'e göre Marxist demokrasinin iki önemli ilkesi vardır Bunlar;

1 İşçi sınıfının hakim sınıf olması

2. Çalışma alanındaki Sovyet kurumu ve yaşadığımız(ikamet ettiğimiz) alandaki ilişki, üretim ve dağıtımı örgütleyecek olan Komünlerde tam olarak katılımcı demokrasiyi gerçekleştirmek.

Tam bir demokrasiyi gerçekleştirmek, herşeyden önce kitlelerin iktidara doğrudan doğruya katılmasını sağlamaktan geçer Sovyetler ve Komünlerde, işçi sınıfı ve bazı diğer toplum kesimleri hem işyeri hem de ikamet ettiği yaşam mekanı düzeylerinde, iktidarın kullanılması anlamına gelen söz, yetki ve karar süreçlerine doğrudan doğruya katılacaktır. Burjuva diktatörlüğü anlamına gelen bugünkü(liberal) demokrasiye direkt katılanların sayısı, ekonomik, siyasal ve ideolojik nedenlerden dolayı, proleterya diktatörlüğünde iktidarın kullanılması sürecine(Sovyet ve Komün gibi aygıtları sayesinde) doğrudan katılan insanların yanında çok küçük kalır

Burjuva demokrasisinin, iktidar karşısında yer alan, azınlıkların haklarına ve muhalafate (düşünce özgürlüğü) daha çok yer verdiği iddia edilir Gerçek durumunsa böyle olmadığını, birçok sınırlamanın devrede olduğunu, özellikle açık ve ya yakın tehlike diye nitelendirdikleri durumlarda görüyoruz. Marksizm-'de ise bu anlamda yoketmek istediği sınıflara sahte muhalafet etme hakkının verilmesi mümkün değildir Çünkü toplumları ve tarih açıklamakta kullandığı Tarihsel Materyalist metod ve onunçıkarımları bunları, göstermelik ve gereksiz olarak görür Bu yüzden Lenin'e göre demokrasi, sosyalizmden komünizme geçiş aşamasında sınıflar arasında bir eşitliğe dayanmaz eşitlik ancak çoğunluğu emekçiler arasında olmalıdır

Proleterya demokrasisi, ya da diktatörlüğünde siyasal katılım-iktidara katılım- konusunda işçi sınıfı ve burjuvazi arasındaki eşitsizlik, işçi sınıfına daha demokratik ve katılımcı demokrasisi, yıkılan burjuvazinin devrim öncesi ayırcalıklarını ele geçirmek için yapacağı girişimlerine karşı savunma olanağı verir

İşçi sınıfına Proleterya Devletinde tanınan haklar ve özgürlükler ise, tarihte ilk kez çoğunluğa tanınmış gerçek anlamda özgürlükler olacaktır Bu yüzden Lenin "proleterya demokrasisi, şu ya da bu burjuva demokrasisinden milyon kere daha demokratiktir" demiştir Proleterya diktatörlüğünü savunanlara göre, farklı sınıfları ya da aynı sınıflar içindeki katmanların çıkar ve iktidar çatışmasının araçları olan partilere ve çok partililiğe izin vermek mümkün değildir. Proleterya diktatörlüğü tek partili olacaktır ve bu parti de proleteryayı iktidara taşıyan ve sınıfı ve toplumu komünist topluma götürecek olan işçi sınıfının öz örgütü olmalıdır

Dipnotlar

1) Karl Marx, Friedrich Engels, Alman İdeolojisi (1845- 1846), Çeviren: Sevim Belli, Ankara: Sol Yayınları, 1992, s. 106.

2) Karl Marx, Felsefenin Sefaleti (1847), Çeviren: Ahmet Kardam, Ankara: Sol Yayınları, 1979, s. 117.

3) Friedrich Engels, Almanya'da Devrim ve KArşı Devrim (1852), Çeviren: Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları, 1992, s.46

4) Karl Marx, Friedrich Engels, Alman İdeolojisi, s. 48

5) Karl Marx, Friedrich Engels, Komünist Parti Manifostosu (1848), Çeviren: Muzaffer Erdost, Anakara: Sol Yayınları, 1991, s. 136.

6) Karl Marx, Friedrich Engels, Kutsal Aile ya da Eleştirel Eleştirinin Eleştirisi (1845) Çeviren: Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları, 1994, s. 183.

7) Karl Marx, Friedrich Engels, Kutsal Aile ya da Eleştirel Eleştirlnin Eleştirisi (1845), Çeviren: Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları, 1994, s.145

8) Karl Marx, Friedrich Engels, Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi (1875-1891), Çeviren: M. Kabagil, Ankara: sol Yayınlarıi s.57

9) Karl Marx, Fransa'da İç Savaş (1871), Çeviren: Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları, 1991, s.36.

Kaynaklar

1) Marx, Karl, 1844 El Yazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe, Çeviren: Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları, 1993.

2) Marx, Karl, ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı (1859), Çeviren: Sevim Belli, Anakara: Sol Yayınları, 1979.

3) Engels, Friedrich, Anti-Dühring (1876-1878), Çeviren: Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları, 1977.

4) Hunt, R., Marxism and Totalitarian Democracy (2 Volumes) London: Macmillan Press, 1974.

5) Plamenatz, J., Karl Marx's Philosophy of Man, Oxford: Clarendon Press, 1975.

Cemil Hayyik'e Dair

Şemsettin BİLGİN

Fransız işgali sırasında Hatay'da yaşanan en önemli olayların kahramanlarından biri de Cemil Hayyik'tir Fransız ordusu hiçbir yerde böyle bir başkaldırıya maruz kalmamıştır. Çünkü karşılarındaki bir kitle, bir örgüt değil de sadece tek bir kişiydi. Bu bir kişi Hatay'da on yıla yakın bir süre Fransız ordusunu bütün baskınlarını geri püskürtmüş, direnmiş ve boyun eğmemiştir Direnmenin ve boyun eğmemenin en güzel örneklerinden biridir Bu onurlu mücadeleye saygı duyduğundan Hatay halkı, o yaşanan olayları büyük bir coşkuyla diğer kuşaklara anlatır. Cemil'in konusu nerede açılırsa açılsın, insanlar o günleri tekrar yaşar ve o direnişin güzelliğini yüreklerinden kopan fırtınayla yansıtırlar

1927 yılında Hatay'da yaşanılan durum, işgal edilen diğer bölgelerden farklı değildi. Birinci paylaşım savaşında Fransız'ların eline geçen Hatay, doğanın ve tarihinin zenginliğiyle önem kazanıyordu. Fransızlar bütün Hatay'ı ağalara paylaştırmış, burada yaşıyan Arap halkını da ağaların hizmetine zorlamıştır Kendi ordusunu da halktan topladığı insanlara iyi maaş vererek halka karşı kullanıyordu.

Ağaların konumu her zaman bellidir. Üretime hiçbir katkıları olmadan gelirin büyük bölümünü alıp, köylüye payı az tutarak kendilerine bağımlı olmalarını sağlıyorlardı. Köylü halkın tek dayanacağı nokta, aralarındaki dayanışmadır Sistem her ne kadar bu durumdan rahatsız olsa da insanları birbirinden koparamıyordu. Cemil ve ailesi, böyle bir dayanışma sonucu yaşamlarını sürdürüyordu. Yetim olmaları ve üreten kişi sayısının tek olması, insanların onllara yardım etmelerini gerektiriyordu. Cemil tek başına çalışıyor; yaşlı annesine, kardeşi Kemal'e ve küçük kız kardeşine bakıyordu. Tam ki olay gününe kadar. Sabahattin YALKIN **Güney Güneşi -Hatay Şiirleri**- Kitabında olaya şöyle değiniyor

Ağanın veletleri bir gece
Soymuşlar yarıcının kızını
cısçıplak
Kan ağlar Karaçay'ın suları
-Ah bacı, ah namus-

Söylenti böyle Sabahattin YALKIN olayı böyle duymuş, olayın özünde namus ve ırz düşmanı ağanın olduğu görünüyor

Ali Kuri ağaydı. Cemil ve ailesinin oturduğu evle işlettikleri toprağın sahibiydi. Bir gün Karaçay köyünde bir düğünde, Cemil elinde av tüfeğiyle Ali ağayı kovalar ve tek kurşunla yere serip, kaçar. Olayın nasıl geliştiği konusunda kimse net olarak konuşamamaktadır Ama tahmin edilen tek şey, ağanın çapkın oluşu ve Cemil'in sekiz yaşındaki kız kardeşine sarkıntılık yapmış olmasıydı. Karaçay halkı, üzerindeki şaşkınlığı atarak ağayı doktora götürür Ali ağa ölmez, iyileşir, Sabahattin Yalkın aynı kitabındaki şiirde şöyle diyor

Kaç yıl oldu
Fransızlar peşinde
İdama hüküm giymiş
gıyabında
Bir gün yakalanırsa

Evet Cemil olaydan sonra Fransız ordusu tarafından aranmaya başlar Herkes, Cemil'in kısa bir süre içersinde yakalanıp idam edileceğine inanır Ama Cemil ne teslim olmaya ne de yakalanmaya niyetliydi. Kaçtı; güvendiği insanların evinde saklandı.

Cemil, ağayı vurduktan sonra akrabası Süleyman Seba'nın evinde saklanmaya başladı. Silah ve kurşun alarak Süleyman'ın evinde yatıp kalkıyordu. Süleyman mert bir insandı. Cemil ona güveniyordu, fakat köylülere güvenmiyordu. Fransızlar onu ihbar edene veya yakalayana büyük bir ödül vaadediyordu. Sefalet içinde yaşıyan bu halk ihanet edebilirdi. Dolayısıyla olabildiği kadar dikkatli hareket etmeliydi. O da buna uyuyordu.

Ağanın ölmemesi Cemil'i üzüyordu. Çünkü yapmak istediği iş yarım kalmıştı. Olay bir süre yatışıp Fransız askerleri Ali Kuri'yi korumaktan vazgeçince Cemil başka bir eylem hazırlığına girer Ali ağanın evinin kapısını bir gün kara çarşaflı bir kadın çalar, kapıyı silahlı adamlar açar, kadın ağayla görüşmek istediğini söyler adamlar ağanın evde olmadığını, isterse onu haremlinde bekleyebileceğini söyleyerek kadını hareme alırlar Bu kadının ağayla ne gibi bir işi olabileceğini düşünerek kadına sorular sorarlar fakat cevap alamazlar Kadın, bu sorgulamadan bıkınca kalkar ve sonra uğrayacağını söyler, "Kim geldi diyelim" sorusuna "Cemil'e" diye cevap verir ve gider Olay Ali ağaya yansıtılınca bu gelen kadının Cemil olduğunu ve haremine girecek kadar cesur ve zeki olduğunu anlayınca Turunçlu'daki bütün mallarını satarak kaçar Antakya halkı ağanın kaçmasıyla olayın unutulacağını düşünürler, fakat diğer ağalar başka Cemil'lerin çıkmaması ve halka örnek olmaması için Cemil'in yakalanıp idam edilmesini isterler Bu yüzden Fransız ordusu halkın üzerindeki baskısını arttırır ve Cemil'in izini bulmak için insanlara işkence yaparlar Halkın arasında en fazla işkenceyi Süleyman Seba görüyordu. Gelen bütün ihbarlar Cemil'in onun evinde kaldığını, ondan yardım gördüğüne dair olduğu halde hiçbir ize rastlanmıyordu. Cemil askerler tarafından bir çok yerde sıkıştırılmasına rağmen nişancılığı ve ataklığı sayesinde kaçmayı başarır Her kuşatmada Cemil, rütbeli askerleri hedef alır ve attığı tek kurşunla birini öldürmesi askerler üzerinde büyük bir korkunun hüküm sürmesine yol açar Görev olarak Cemil'i yakalamak zorunda olan askerler, psikolojik olarak Cemil'in yanına yaklaşamıyacak hatta adından bile korkacak duruma gelmişler Cemil, halkın gözünde büyür, askerlerin ise korkulu rüyası haline gelir

Subaşı köyünde yaşıyan Salih BİLGİN o günlere dair yaşadıklarını şöyle anlatıyor. "Cemil'in bu durumu karşısında Fransız askerleri ve ağalar başka çözüm yolları arıyorlardı. Ben o zaman onaltı onyedi yaşlarında idim. Fransız askerleri ve ağalar benim yaşlarımda yaklaşık otuz kişiye at ve silah verdiler ve bize C mil'i bulmamızı söylediler. Cemil'i biz sima olarak hiç görmemiştik fakat bir aya yakın bir süre gece gündüz onu aradık. Gidebileceği her yere gittik. Aradık sorduk fakat ne bir görene ne de bir izine rastladık. Askerler bizimle çatışmaya gireceğini tahmin etmiş fakat Cemil'e hiç rastlamadık. Silahları ve atları teslim ettikten sonra öğrendik ki; Cemil, biz nereye gidersek takip ediyor bızı gözlüyor, hatta bizimle birlikte arıyormuş. "Evet Cemil'i yüz olarak tanıyanlar azdı. Bu yüzden Cemil Antakya'da istediği gibi rahat dolaşabiliyor, istediği yere girebiliyordu.

Cemil'in sezgileri çok güçlüydü. Gelişecek olayları önceden sezer ve önlemini alırdı. Bunun en güçlü tanığı Süleyman Seba'nın dayısı Ali Şetel (Aydoğan)'dı. Ali Şetel yeğeni Süleyman'ın işkencede günlerce acı çektiğini duyar, Fransız askerleri Süleyman'ı bıraktıkları günlerden birinde yeğenini görmeğe gider "Geceye yakın bir zamandı. Biraz sebze meyve aldım yigenimin yanına gitmek için yola koyuldum. Mengüllü köy yoluna vardığımda hava zifiri karanlıktı. Birden karşımda bir karaltı göründü. Ben yürüyorum o da yürüyordu. Durduğumda o da duruyordu. Tüfeğimi çıkarıyorum o da mavzerini çıkarıyordu. Bir türlü konuşamıyordum. O hep karşımda yürüyordu. Ne beni geçiyor, ne de geride kalıyordu. Sonra, ondan vazgeçtim onun tarafına hiç bakmadan yiğenimin evine vardım, kapıyı çaldım, Süleyman "Kim o ?"

"Dayın Ali?"

"Dayım Ali olduğuna emin misin?" Sorusuna kızdım

"Şüphen mi var? Yoksa evine kabul etmiyor musun?" dedim. Süleyman sesimi almış emin olduktan sonra kapıyı açtı.

"Hoş geldin dayı, kusura bakma hekese kapıyı açmıyorum."

"Sen böyle devam edersen kimsenin yüzüne bakamazsın."

Oturduk; daha yolda ki olayı anlatıyordum, birden kapı çalındı Cemil içeri girdi beni gösterip, sorar gibi baktı Süleyman'a "Yabancı değil dayım" deyince, Cemil'in yüzü güldü. Oturduk, sohbet ettik yolda neden benim karşımda yürüdüğünü sordum. "Senin elinde sopa vardı. O yüzden senin karşında yürüdüm. Çünkü önünde veya arkanda yürüseydim beni sopanla rahat mağdur ederdin." diye anlattı. Gece olduğu için uyku saati gelmişti. Cemil'le aynı tarafta yattık. Gecenin geç bir saatinde gürültüyle uyandım. Etrafıma bakındım. Cemil acele ve telaşlı elbiselerini giyiniyor eşyalarını toparlıyordu. "Ne oldu?" diye sordum. "Birazdan burayı Fransız askerleri basacak" dedi ve pencereden kaçtı. Bir an onun korkak olduğunu ve korktuğu için böyle yaptığını düşündüm. Ama kısa bir süre sonra askerler kapı kırarcasına açtılar evi aramaya başladıla. Süleyman ve ailesi her zaman baskına hazırdı zaten ben bayağı korkmuştum. Askerler evi arayıp hiçbir şey bulamayınca Süleyman'ı alıp gittiler, ailesi de buna alışıktı bir iki güne bırakırlar dediler " Evet böyle bitirmiyor Ali Şetel her zaman söylediği bir söz vardır Cemil için "Fakat nasıl olur? Cemil askerlerin baskın yapabileceğini nasıl hissetti? Bunu hiç bir zaman anlıyamadım" Ali Şetel böyle anlatırdı her zaman. Cemil düşüncesini yoğunlaştırarak gelebilecek tehlikelere karşı önlem alıyordu. Bu tedbirli hareket etme tarzı onun uzun yıllar yakalanmamasında büyük rol oynamıştır Bunun yanında ataklığı, nişancılığı ve dikkatli oluşu söylenir Şimdi Cemil'i yakalamakla görevli olan, Fransız askerlerinin çavuşu Hatay halkından olan ve Fransız askeri Suriye'ye çekilince istifa eden kişinin anlattığı olayı dinleyelim.

"Cemil nereye giderse gitsin haberini alıyorduk. Fakat hiçbir zaman onu değil yakalamak; yüzünü bile göremiyorduk. Yine haber geldi kendi köyüne gitmiş. Samandağ'daki birlik onunla çatışmaya girmişti. Biz de yetiştik, onu Çelik kayalıklarında kıstırdık, artık kaçamıyacağını düşündük, çünkü tepelerdeki her yolu kapatmıştık, sadece onun mevzisi vardı. Arkası kayalık önü düzlüktü, yani ona ulaşmamız mümkün değildi Onu orda kıstırıp aç susuz telef olmasını bekliyorduk, çünkü hiç kimse onunla çatışmaya girmek istemiyordu. Hatta başımızı mevziden çıkarmaya bile korkuyorduk. Hava karardı. Biz bütün yollarda uzandık. Gece kaçmaya kalkarsa haberimiz olsun uyanalım dedik ve uzandık "Cemilin bundan haberi yoktu Cemil kendine güvenerek sessiz yürüyerek askerlere hissettirmeden kaçabileceğini düşünmüş tam askerlerin arasından geçerken birden benim karnıma bastı, sıçradı ilerde yolda yatan başka askerin de kafasına basmış birden çığlık attık, Cemil'de telaşlandı fakat tabancayla birkaç kişiye ateş edip kaçtı. Biz toparlanıp ateş ettik fakat ona isabet ettiremedik." Diye anlatır fakat Cemil bu çatışmadan sonra yaralı olarak kurtulur omuzundan aldığı yara kısa bir sürede iyileşir

Bu olayları duyan Garnizon komutanı mösyö Dıryö, hem askerlere kızar, hem Cemil'i merak eder Bütün toplantılarda, misafirliklerde ordakilere "Keşke ona rastlasam" demektedir Sözler, her tarafa yayılır ve mösyö Dıryö'nün Cemil'le karşılaşmak istediği Cemil'e de ulaşır Cemil bu sözlere güler "Acaba niçin bunu istiyor?" diye çevresindekilere sormaya başlar. Cemil, yarası iyileşip gücünü toplayınca mösyö Dıryo'nün her hafta salı günü Samandağı'na gittiğini öğrenir. Her hafta salı günü Samandağı'na giden mösyö Dıryö, o hafta Subaşı köyü çevresinde yolun bir kütükle kesilmiş olduğunu görür. Araba durur, muhafızlar söyle, silahlarını atsınlar Yoksa tek kurşunla seni öldürürüm." Muhafızlar mösyöye bakarlar, onun işaretiyle silahlarını yere bırakırlar, Cemil durumu görünce saklandığı yerden çıkarak arabaya yaklaşır Mösyö heyecanla" Sen benimle karşılaşmak istiyormuşsun; diye duydum. İşte karşılaştık, söyle bakalım ne istiyorsun?" Mösyü de "Bizim askerleri bu kadar uğraştıran yiğidi merak ettim, isteğim seni görmekti" der. Cemil"iyi gördün" der Şimdi de cüzdanından beş lira ver bakalım. "Mösyü cüzdanı cebinden çıkarıp Cemil'e uzatır" İstersen hepsi kalabilir." der, ama Cemil kabul etmez. "Beş lira bana yeter" (Beş lira o zamanlar bir askerin aylığıdır.) Cemil parayı cebine koyduktan sonra "Şimdi adamlarına söyle kütüğü çıkarıp yolunuza devam edin." Muhafizlar kütüğü çıkarıp yola devam edecekken mösyü geriye Cemil'in olduğu tarafa baka: ama onu göremez, söylenir "Senin gibi iki adamım olsa, sırtım yere gelmez"

Cemil bu olaydan sonra halkın gözünde tam kahramanlaşır Cemil'in bu ünü her kese korku salar Ne

askerler, ne de ağalar Cemil'in korkusundan halka eziyet edemezler. Halkın arasındaki dayanışma daha geniş kitlelere ulaşır. Artık zenginı, yoksulu köylüsü herkes, kimde ne fazla varsa olmıyanla paylaşır Bunu sağlayan da Cemil'dir Sabahattin Yalkın Hatay Şiirleri kitabında şöyle dile getiriyor.

Ayaklarından önce gelir adı
Asi'nin portakal bahçelerine
Hayyik. Hayyik
Sarhoş olur insan
Bildik yaşaın şarkılarında
Kimin fazlası varsa
incir üzüm zeytin
olmayanlara
Kimin elinde yoksa
yiyeceği içeceği giyeceği
olanlardan

1937 yılına gelindiğinde, Cemil dışarda kalmanın ve uzun süre mücadele etmenin sonucunda yıpranır Artık eski ataklığı ve pratikliği kalmamıştır Kardeşi Kemal de büyümüştür Artık Cemil yalnız dolaşmıyor, çatışmalara yalnız girmiyordu.Çünkü kardeşi Kemal onunla birlikte savaşıyordu. Kemal Cemil kadar atak ve cesur olmasa da Cemil'e büyük yardımı dokunuyordu. Fakat son zamanlarda Cemil artık dikkatli hareket etmiyordu. Kemal'le Karaçay'a yakın tepelerde dolaşırken kardeşinin elini tutup çekerken elinden kaymasına engel olamaz ve Kemal'in ayağının kırılmasına sebep olur Kemal'i sırtına alarak Karaçay'a Kırık çıkıkçıya götürür. Çıkıkçı onları içeri alıp kapıyı kitler ve Fransız askerlerine haber verir Cemil olayın farkına varır ama kardeşi Kemal'i yalnız bırakmak istemez. Askerler evi çembere alır, teslim olmalarını isterler İlk defa Cemil çaresiz kalır, kaçmak istese hemen kaçabilirdi. Ama kardeşini Fransız askerlerine bırakamazdı. Kardeşi ayağı kırık olduğu için Cemil'in kaçmasını ister. Cemil evin karşısındaki çalılara ateş eder ve arkada komuta eden askeri vurur, askerler telaşla mevzilenir, çatışma başlar, askerler evin arkasındaki tepeden evin damına iniyor, kiremitleri kaldırarak gaz döküp tavanı yakıyorlardı. Cemil tavanda yanan ateşi gördüğünde ise tek bir kurşunla ateşi söndürüyordu Cemil çok yoğun bir çatışmaya girmişti. Kardeşi ise ona hiç yardım edemiyordu. Fransız askerleri ise bütün güçyerini Karaçay köyündeki o evin çevresine yığmıştı Cemil artık her şeyin bittiğini hissetti. Fakat olaylar onu öylesine üzmüştü ki, öleceğine mi? yoksa bu halkın sahipsiz kalacağına üzülsün? bilemiyordu. Kemal ise abisine yalvarıyordu. "Cemil, sen kaç beni bırak, ben nasıl olsa öleceğim. Bari sen kurtul." Fakat Cemil artık kaçmak istemiyordu. Çatışma sürüyor, Damdaki askerler damı yakıp kaçıyordu. Cemil aşağıdan, hem dışardaki askerlerle çatışıyor, hem de damdaki ateşi söndürüyordu. Bir süre böyle devam etti çatışma, artık Cemil'in elindeki mavzer ısınmıştı Cemil dalgın bir halde gaz yağı yerine, zeytin yağını sürünce mavzere mavzer çatladı. Artık her şey bitmişti. Cemil tabancadaki son kurşunları harcamak istemiyordu. Kardeşi Kemal'e "Al şu tabancayı, beni vur istersen sonra teslim ol, ama önce beni öldür." Kemal bunu kesinlikle kabul etmez. "Hayır, önce beni öldür Ben ne sana kıyarım, ne de düşmana teslim olurum. Sen beni vur, öldür, sonra ne istersen yap." der Kemalin bu tavrı abisiyle aynı fikirde olduğunu gösterir Cemil tabancayı kardeşi Kemal'in alnına dayar ve tetiği çeker, sonra kendi ensesine dik bir şekilde dayar ve tetiği çeker Kurşun ense kökünden girip karın boşluğundan çıkar Cemil intihar ettikten sonra damı yakmaya çalışan bir asker ikisini yerde görünce aşağı inip askerlere onların öldüğünü söyler, kimse inanmaz. Asker kapıya yönelir ve kapıyı açıp içeri girer, peşinden bütün askerler.

Cemil'le Kemal'in cesetleri askeri kışlanın avlusuna getirilir, kışlanın önündeki bahçeye bırakılır, Antakya halkı, Cemil'in cesedini seyretmek için kışlanın önüne yığılır Yıllarca Cemil'in arkasında koşturan bir subay Cemil'in ölüsüne tekme atıp "Yıllardır nedir senden çektiğimiz? " diyerek küfür eder. Bunu gören yüksek rütbeli subay "Erkek olsaydın, ona bu sözleri sağken söylerdin. Senin düşmanın dahi olsa ölüye saygı duymalısın" diyerek subaya ceza verir.

Otopsiyi yapan doktor Cemil'in ailesinden izin alıp Cemil'in yüreğine bakmak ister, fakat izin vermezler Doktorun tahmini, Cemil'in çift yürekli olduğu doğrultusundadır. Cemil'in cenazesi askeriyeden alınıp Armutlu mahallesinde, ziyaretin yanında kardeşi Kemal'le yanyana gömülür Şu ana kadar ziyaretin yanındaki isimsiz mezarlar Cemil'le Kemal'e ait denir

Evet Cemil yenilmedi, boyun eğmedi. Mücadelenin simgesi oldu. Onun bu mücadele ruhu bütün insanlara yansımıştır Antakya halkı, Fransız ordusuna karşı savaşan, boyun eğmeyen, yenilmeyen bu büyük savaşçıyı hep anacaktır Fakat böyle bir insanı ihbar eden köyünü de hep "Muhbir köy" diye anacaklar. Bugüne kadar Cemil'in köyüne muhbir köy diyenler vardır.

Üşüyorum

Bugün
erken yazıyorum sana
saat on buçuk
geç yazarım her zaman bilirsin
söndü şehrin ışıkları
dudaklarda unutulmuş
kavgadan bir gülüş sonbahar
şehrin ışıkları
şehrin ışıkları
dışarda yarım bir ay sallanıp duruyor
hava soğuk üşüyorum
kaloriferler de yanmıyor
rüzgar ve yağmur
gece ve ben
zaman giyotin
üşüyorum,
üşüyorum.

Niyazi KAYA

"Onurlu yaşamın mücadele etmeden hayata geçmeyeceğini anladık"

Gürel SÜRÜCÜ

Direnişin 136. günü 14 Kasım 1995
Yer: Retrans. Şifa mh. Gebze
Çalışan İşçi Sayısı: 350
Sendikalaşmadan dolayı işten atılan: 140 işçi, 120 erkek 20 kadın
Okur yazarlık: 8 Lise, 3 Ortaokul, gerisi İlkokul
Taşeronlaşma: Temizlik ve yemekane bölümlerinde.
İşyerinde örgütlü olan sendika: Türk-İş'e bağlı TÜMTİS (Türkiye Motorlu Taşıt İşçileri Sendikası)

-Nasıl bir iş yapıyorsunuz? Direniş sürecine gelişlnizi anlatırmısınız?

- Şirket % 60 yabancı % 40 Türk ortaklı bir ambar. Burada Alo ve Ultra-Prima gibi ürünleri ayın birinden on beşine kadar depoluyoruz. On beşinden sonra ilgili bölgelere sevkiyatını yapıyorduk. Çalışma koşullarımız çok ağırdı. Öyle ki günlük on altı saate varan çalışmamız oluyordu. Karşılığında aldığımız beş milyon gibi komik bir ücret. Her iş yerinde başlanan şekilde bunun böyle olamaycağını, birlikte olursak ve ortak hareket edersek bir şeyleri değiştireceğimizi düşündük. Altı kişiye varmayan bir sayıyla sendikamız TÜMTİS'i işyerimizde örgütleme sürecine girdik. Yetki alacak sayıya ulaştık. Bunun farkına varan Hakan Demirtaş bizleri tek tek çağırarak bundan vazgeçirmeye çalıştı. Bu tutmayınca bizleri işten attılar. 4 Temmuz 1995 tarihinde tekrar bizleri çağırarak "sendika üyeliğinde istifa edin sizi tekrar çalıştırayım" dedi. Biz de "sendikanın yasal hakkımız olduğunu ve bu hakkı sonuna kadar kullanacağımızı söyledik." İşe dönüşümüzü bekliyoruz. Yasa açısından sendikamız yetki almıştır Bu yetkiye patron itiraz etti. 23 Kasım 1995'te bununla ilgili mahkememiz olacaktır. Mahkeme sonucu ne olursa olsun direnişimizi sürdüreceğiz.

-Retrans'ta sendikal örgütlenmenin zorluğunu nasıl aştınız?

Daha önce de söylediğim gibi, bir elin parmakları kadardık. Çok değişik insan mozayiği olması ve bunların bileşkesini bulmada epey zorlandık. Çok değişik düşünceden insan var, bunları yanyana getirmek başlı başına bir sorun. Yetki alacak sayıya ulaştık ve soluğu kapıda aldık. Ondan sonra birçok ilklerle karşılaşmaya başladık. O günden bugüne kadar dokuz defa gözaltına alındık. Her işçi arkadaşımız, her direniş ve gözaltı sonrası biraz daha kararlı ve mücadeleci bir ruh kazandılar. Onurlu yaşamın direnmeden, mücadele etmeden alınamayacağını ve yaşama geçmeyeceğini kavradık.

-Bu direniş süreci sizlere neler kattı.? Bunları açıklayabilir misiniz?

Birincisi kadın erkek birlikte paylaşımı öğrendik;

İkincisi direngenliği ve mücadeleyi kavradık.

Üçüncüsü polisi halkın yanında sanıyorduk, ne yazık ki en demokratik hakkımız olan sendikalaşmada karşımızda onları gördük. Pervasız saldıralarını yaşadık, hatta sendikamızın arabasını kurşunlayan caniyi yakalayarak polise teslim ettik; ertesi gün dışarıya saldılar. Bizlerin koruyucuları değil, sermayenin koruculari olduklarını gördük.

Dördüncüsü devletin niteliğini tanıdık. Çoğunluğun aygıtı olması yerine bir avuç pata babasının devleti olduğunu gördük.

Beşincisi kimin dost kimin düşman olduğunu gördük. Boyalı basın yine sistemin sözcülüğünü üstlendi. Emekçilerin az da olsa o sıcak dosluğuna ve yardımlarına tanık olduk.

Altıncısı biz kadınlar olarak yerimizin mutfak olmadığını bu alanlarda da olmamız gerekitiği gerçeğini anladık. Bay bayan arasındaki eşitliğin olduğunu kavradık.

Yedincisi işçi sınıfının sloganlarına uzaktık bu somut ve özlü sözlerle tanıştık ve birliğimiz pekiştirecek biçimde bu sloganlara sarıldık.

Sekizincisi biz bayanlar yine içerde çalıştığımız sürede erkekli kadınlı iletişimimiz yoktu ayrı dünyaların insanları gibiydik. Çevremizde oluşan birçok baskılara rağmen bu direniş boyunca bu durumu kırdık.

Dokuzuncu Türkiye' de ve dünyada sendikaları tanıdık, yapılarını inceledik gerçek sınıf sendikaları ile uzlaşmacısarı sendikaların yaptıkları icraatlarda ve ortak pratiklerimizde net gözlemledik. En son Türk-İş'in bağıtladığı toplusözleşmeyi örnek gösterebiliriz.

-Daha önce incelemeniz ve okumanız için son dört sayıyı getirmiştik. Bunları okuduysanız İnsancıl'a ilişkin görüşlerinizi ve önerilerinizi alalım.

-Biz bayanlar ilk önce şiirleri okuduk şiirler pek güzel ve beğendik. Gerek şiirlerde gerekse okuduğumuz birkaç yazıda (Hepsini okuyamadık). İnsanlara değer verilmiş ve insani ilişkiler öne çıkarılmış. Emekten yana tavırlarını okuduk bu yönüyle güzel bulduk.

Türkiye'de gerçek okur çok az. Okuyan kesim az olunca sen ne kadar güzel kitap ve ya dergi çıkarırsan çıkar okunmadıktan sonra veya alınıp bir köşeye atılırsa diğer bir şekilde vitrinde duracaksa bunun hiçbir kıymeti yok. Bundan sonra direnişimizin günlüğünü İnsancıl'da yayımlarsanız seviniriz.

-Direniş boyunca Demokratik Kitle örgütlerinden destek gördünüz mü?

Demokraitik Kitle Örgütlerinden yeterli destek görseydik bugün burda olmazdık. CHP Gebze İlçe Başkanı şahsi olarak ekonomik anlamda yardım etti. (Kişi başına yarım ton kömür ve bir kilo bakliyat verdi) Diğerlerinin hiçbiri yanımıza gelmedi. Biz biliyoruz ki seçim arifesinde konvoylarla buradan geçecekler biz o zaman sınıf tavrımızı onlara göstereceğiz. (Bu arada devrimci-demokrat gruplar bizleri ziyaret etti. Kendi aralarında topladıkları para ve malzemeleri ulaştırdılar Samimiyetleri bizi sevindirdi. Bir de burada Yol-İş 1 Nolu İstanbul Şubesinin desteğini ve yardımlarını söylemeden edemeyeceğiz.

-İşçilere sınıf bilinci vermek için ne yapmalı? Aydın-yazar ve sınıfı oluşturan bireyler arasında kopukluk var. Bu kimden kaynaklanıyor?

Sınıf bilinci vermek veya farklı kültürel birikimlerimizi paylaşmak için sizin de dediğiniz gibi bir fuarda okurla buluşmak, sohbet etmek, yine bir eylemde yanımızda olunması ya da şimdiki gibi bir direnişin içinde olmakla bu bağlar gelişir güzelleşir. Burada sorun aydının ötesinde düğümleniyor Tek başına aydına yüklenmek olmaz. Sendikalar dü-

zenli yayın çıkarmıyor Sınıfa bir şeyler vermek yerine koltuk peşinde koşuyorlar. Sendikaların gelişmesinin önünde büyük bir engel de sendika ağalarıdır. İki yüz elli milyon maaş alan bir sendikacı dört-beş milyon alan bir işçinin hangi sorununa duyarlı olacak. Duyarlı görünmesi inandırıcılığını yitiriyor Bunlar aynı zamanda yüksek maaşlarının yanında özel araç korumalarıyla geziyorlar. Bir sendikacının korunması niye olur veya kimden korunmak için böyle bir tedbir alır dersek sorunun yanıtı da ortaya çıkar.

İşçi sınıfının bilinçlenmesinin önünde engel sendika ağaları mıdır?

Hepimiz böyle düşünüyoruz. Bunlar dürüst olsaydı bugünkü durumumuz daha değişik olacaktı. Sendikacılar artık sınıftan yana değil sermayeden yana tavırlarını sergilediler.

Güzellik yarışmaları için ne düşünüyorsunuz?

Güzellik yarışmalarını çok saçma buluyoruz. Yarışmalar düzenleneceği yerde işçilerin emekçilerin sorunları ile ilgili yayınlar yapılsa daha iyi olur. İlginç bir örnek vermek gerekirse İzmir'de yaşanan sel felaketi bir yerde varken yine İzmir'de güzellik yarışmaları aynı günlerde oluyordu. Boyalı medya sel felaketinde insanlar ölmese küçük bir haber olarak geçerdi; buna rağmen güzellik yarışmasına yine sayfalarca yer verdi. Güzellik yarışmaları gündemi değiştirmekten başka bir işe yaramaz.

Son olarak ne söylemek istersiniz?

Buradan boyalı basına söyleyeceğimiz... Bırakın çanak çömlek vermeyi. Gerçek gazetecilik yapın. Yoksa biz emekçilere sattığınız gazeteleri emekçiler olarak boykot edeceğiz. Alın gazetenizi başınıza çalın. Unutmadan Evrensel gazetesine işçi ve emekçiden yana yayın yaptığı için teşekkür ederiz. İnsancıl da gerçekten İnsancıl bir çizgide. İnsancıl ve İnsancıl emekçilerine bu tutumlarından dolayı teşekkür ediyoruz.

İnsancıl'a Mektup

Sayın Gündoğdu,

Biliyorum, gecikmiş bir mektup bu. "Bir aydır neredeydin" diyebilirsiniz. Üstelik bu mektubun Tüyap Kitap Fuarı nedeniyle ekstra gecikmelerle size ulaşacağını da biliyorum ama yine de zihnimi gıcıklayan bir nokta ile ilgili görüşlerimi sizinle paylaşmak istiyorum.

İnsancıl'ın Ekim 95 sayısının 61 sayfasında **Yıldız Güncesi**'nin 2 Eylül tarihli kısmının başlangıcında müzisyen Edip Akbayram ile ilgili olarak şöyle diyorsunuz. "(..) Edip Akbayram'ı seviyorum. sesini. müzik bilgisini satmadı Akbayram... metalaşmadı Edip Akbayram, bizim.. insanın emekçisi. (..)"

Doğrusu kafamı karıştırdınız. Edip Akbayram'ın sosyete malı, medyatik bir müzisyen olmadığı doğru. Hatta ismini arasıra bazı sol (?) grup, parti, kurum veya meslek örgütlerince düzenlenen şenliklerde görmek de mümkün. Ama özellikle son bir yıldır Edip Akbayram'ın TRT 1 ve TRT INT'te yayınlan hafta sonu eğlence (!) programlarına bolca katıldığını gözlüyorum. En son örneğe daha dün şahit oldum. Kendisi TRT 1'deki "İller Yarışıyor" programına konuk oldu ve yarışmayı izleyen stüdyodaki seyircilere gülücükler saçarak **Kuşlar** ve **İstanbul** adlı şarkılarını seslendirdi, klipler eşliğinde.

Esas konuya gelmeden önce **Kuşlar** şarkısının video klibindeki komikliğe kısaca değinmek istiyorum. Televizyondaki pop müzik programlarını ve bunların temel malzemesi olan video klipleri izlediğinizi sanmıyorum. Ama bunu eğer rasgelirse sakın kaçırmayın. Zira başka hiçbir yerden sonradan olma (ya da boyama) zenci (ama kollarının içi beyaz; çünkü oraları boyamayı unutmuşlar) Türk çocuğunu göremezsiniz. Anatomik olarak bir zenci çocuğu olmadığı bariz bir erkek çocuk, siyaha boyanmış, kah dansediyor, kah gülümsüyor Video kliplerin ideolojik anlamı bir yana Sayın Akbayram adeta herkesi aptal yerine koyuyor Seyirciye saygı böyle oluyor herhalde.

Ancak bütün bunların ötesinde Edip Akbayram'ın esas suçu tıpkı Zülfü Livaneli, Selda, Ahmet Kaya vs nin yaptığını yapması; sosyalistlere ait değerlerin, ürünlerin içini boşaltıp kendisi için kullanmasıdır Bunun en tipik örneği **İstanbul** şarkısının başına gelenlerdir Sosyalistlerin, devrimcilerin mücadelesi için yazılmış bir şiir ve devrimcilere malolmuş bir şarkıyı Sayın Akbayram dün bilmem kaçıncı defa resmi devlet TV'sinin resmi izleyicilerine söyledi alkışlar eşliğinde. TC'nin faşist olduğunu TRT'nin de resmi devlet TV'si olduğunu bilmesem sol bir TV kanalı açıldı zannedeceğim. Öylesine içten söylüyor Akbayram!

İstanbul şarkısını yanılmıyorsam uzun bir aradan sonra birkaç yıl önce ilk kez **Grup Baran** seslendirdi kasetlerinde. Bu şarkının tarihini çok iyi bilmiyorum ama TRT TV ve Radyoları bu şarkıyı her nedense Edip Akbayram söyleyince keşfetti. Zira Sayın Akbayram bu şarkıyı devrimci içerikli bir şarkı konumundan İstanbul nostaljisini dile getiren bir şarkı durumuna indirmeyi başardı. Sanki şarkının sözlerinin hiçbir anlamı yok kendisi için.

Ama bu şarkının bir içeriği, mesajı olduğunu İslamcılar çok iyi kavradılar Samanyolu TV (Fettulahçılar'ın kanalı) ve seyircileri bu şarkıyı çok seviyorlar. Duyduğuma göre Nevşehirin radikal İslamcı yerel radyolarında da pek gözdeymiş bu şarkı. Acaba Edip Akbayram telif haklarını kullanarak en azından İslamcı TV ve radyolarda şarkısının çalınmasını durdurmayı hiç düşünmemiş midir(*) (Pek sanmam. Çünkü reklamın kötüsü olmaz. Piyasanın kuralı budur)

Aklıma takılan birşey daha var. Sayın Akbayram acaba Sivas'ta katledilenlerin sırtından kâr elde etmek için kasetine aldığı, hatta albüme adını verdiği **Türküler Yanmaz** şarkısı için de bir klip çekmiş midir? Eğer çekmişse acaba TRT veya İslamcı TV'lerde neden yayınlatmıyor. Yok eğer çekmemişse TRT FM radyosu niye bu şarkıyı hiç çalmaz ya da en azından kendisi bizzat katıldığı TRT haftasonu eğlence programlarında gülücükler saçarak bu şarkısını söylemiyor hiç. Halbuki **İstanbul** şarkısını ne güzel söyleyebiliyor

Sayın Gündoğdu, Edip Akbayram üzeri çizilecek başarısız bir "star"tık. Ne olur edebiyat alanına gösterdiğiniz özeni diğer alanlarda da gösterin. Siz devletle kucaklaşan politik olarak ilkesiz bir insanı "İnsan Emekçisi" yapmışsınız. Ne olur bu çok değerli payeyi dağıtırken daha cimri olun.

Sağlıklı günler diliyor, şahsınızda tüm İnsancıl Emekçilerini sevgiyle selamlıyorum.

Cemil FIRAT/KIRŞEHİR

** İki yıl önceki yerel seçimlerde MHP, Grup Yorum'un **Dağlara Gel** şarkısını kullanmaya kalktığında Grup Yorum bunu mahkeme kanalıyla engellemişti.*

Sanatsal Şovenizm

Hüseyin Hilmi BULUNMAZ

Anamalcı dizge (kapitalist sistem)'in sürgit yaşayabilmesi için açık-kapalı, bir çok yöntem vardır. Bunlardan biri de sanatsal şovenizm kavramının paketlenerek beyinlere şırınga edilmesidir. Uzun yıllardır tiyatro sanatıyla uğraşan bir insan olduğumdan, binlerce uygulama örneğiyle karşı karşıya geldim. Her sanat alanında gözlemlebildiği gibi, tiyatro sanatı alanında da rahatça gözlemlenebilecek bir durumdur bu...

Başta oyuncu olmak üzere, tiyatro sanatıyla uğraşıyor gibi görünen hemen tüm bireyler, bilerek ya da bilmeyerek sanatsal şovenizm sürecine girerler. Bu sürecin duraksamadan yaşayabilmesi için anamalcı "düşünürler" sürekli kafa yorarlar. Bir tiyatrocu; bir tiyatrocuya-"gel beraber (hiçbir araştırma-inceleme yapmadan) tiyatroistanda bir tiyatro dükkanı açalım..." diyebilir. Ülkemizde kurulan bir çok tiyatro bu tür bir söylemle ele alınıyor. Herhangi bir yaşamsal kaygısı olmayan insanların biraraya gelip, düşünce süreci edisinden geçmeden, tiyatro yapmak anlamına gelen "kendiliğindenci" tavırları, gün gelir kendilerini de yok eder. Doğal ki, bu kendiliğindenci devinimde bulunan insanlar, bu durumun ayırdında olamaz. Onlar ki, kendiliğindencidir, daha baştan anamalcı dizgenin birer vidası olmayı olurlamışlardır...

İmdi, anamalcılık, nasıl ki, doğal olan sütü paketleyerek, hep diktörtgen kavramsallık yaratıyorsa, ya da su denilince çeşme yerine petşişe usumuza vuruyorsa, tiyatro denilince de, kanıksanmış ve paketlenmiş ürünleri piyasaya sürüyor. Yıldız Kenter denilince, neredeyse ağlamaklı bir maskla rol yapan bir aktirist çağrışır belleğimize... Ferhan Şensoy'u anımsadığımızdaysa, ukalıkla halkı küçümseyen bir oyuncu gelir usumuza...

Tiyatro alanında hemen hemen hiçbir tiyatorcu günlük gazete bile okumaz. Okuma gereksinimi duymaz... Bırakın felsefe ya da bilimsel yapıtları irdelemeyi, tiyatro sanatının dışında bulunan diğer sanat disiplinlerini bile öğrenme gereksinimi duymaz. Bir yontu sanatıyla ya da bir resim sanatıyla tiyatro arasında ne türden diyalektik bütünlemeler vardır diye meraklanmaz. Varsa yoksa tiyatro... Salt kendi yaptığı işi yapan va başka işlere kafa yorma gereksinimi duymayan, böyle bir gereksinimin ayırdında olmayan insanların yaptığı işe "sanatsal şovenizm" denir. Bu türden zavallılar, dönüp kendi sanatlarının en kutsal, en önemli ve en yaşamsal olduğunu vurgularlar. Neredeyse, evrende var olan diğer kıpırtıların gereksizliğini dile getirirler.

İşte bu türden sanatçılardan bol sayıda vardır bizim ülkemizde ve anamalcılığın egemen olduğu tüm coğrafyalarda. Üretim araçlarını elinde bulunduran anamalcılık, çizmeyi aşmayı düşleyen sanatçı adaylarını daha yolun başında uygun bir dille uyarır. Uyarı sinyallerini doğru alımlamayan ya da önemsemeyenlerin başlarına beş numara şişle değişik modelde çoraplar örülür ve genelikle, uyarılara olumlu yanıt verilir de anamalcılık yoluna devem eder...

Bu sanatsal şovenizm sayrılığına tutulan bireyler (aslında onlar hiçbir zaman birey olamazlar), milliyetçi şovenistlerden daha tehlikelidir Miiliyetçi şovenistlerin üç hilalli bayrakları, "ya sev ya terket" savsözleri vardır ve çok net dururlar. Onlara karşı savunma düzenekleri geliştirilebilir Gelgelelim sanatsal şovenistlere karşı starateji belirlemek oldukça zor ve karmaşıktır. Örnekse, sürekli olarak solda devindiğini dile getiren ve bu yanılsamayı çok başarılı sürdüren ressam Bedri Baykam'ın sanatsal şovenizmden öte bir iş yapmadığını dile getirmek, benden çok Marksçı ressam İbrahim Balaban'ın olmalıdır.

Teşbihte hata olmaz: Köpek köpeği ısırmaz derler... Bizim ülkemizde, ortaçağdan kalma bir gelenek var Ressam ressamı eleştirmez, tiyatrocu tiyatrocuyu eleştirmez... Bu da bir sanatsal şovenizm ögesidir Ben tiyatrocu olarak, neden Ferhan Şensoy'u ya da Genco Erkal'ı eleştirmemeliyim?.. Böyle bir yasa mı var? Ha, benim sınıfsal seçimim, ideolojik bir duruşum olmaz, o zaman haklısınız... Ancak ben, Marksçı bir tiyatrocuysam, anamalcı dizgeye hizmet eden, o dizgenin birer neferi olan tiyatrocuları, her fırsatta eleştirmek durumundayım...

Bir insan, sınıfsal kaygılarıyla sanat yaptığını savlıyor ve anamalcı dizgenin sanatçılarını eleştirmiyorsa, o da anamalcılığın gidişatından hoşnuttur çıkarması yapılabilir...

Örnekse, Devlet Tiyatrosu'nun nasıl düzelebileceğine kafa yormaya başlayan bir tiyatro sanatçısı, anamalcı dizgeye eklemlenmeye başlamış demektir. Anamalcılığın, emeğin sömürülmesi için oluşturduğu kurumlardan biri olan Devlet Tiyatroları'nın daha nitelikli işler yapması için, (sanki) içeriden bir memur gibi kafa patlatmak Marksçı insanın işi olamaz. Markçı sanatçı; **"İnsancıl'ın Ankara Temsilciliği"**nin davrandığı gibi KARYA benzeri yapılanmalara gidilmeli" diye düşünmeli ve katılımda bulunmalı. Markçı sanatçı, dedikoduya varan ağlamalarla bir yere varılamayacağını bilir...

İmdi, sanatsal şovenizm kavramına önem veren insanların önünde duran en büyük görev, Marksçı sanat anlayışını ikircikllenmeye kapılmadan sürekli gündemde tutmak. Bunun öncülü, felsefe çalışmalarından bir an olsun uzak durmamaktır Felsefenin salt öğrenilen değil, aynı zamanda yapılan bir edim olduğunu usumuzdan çıkarmamalıyız...

Bildiğimizi ve kanıksadığımız kavramaların niceliği oranında düşünsel yanımızın varsıllaşacağını yaşayımsallaştırmalı, "kitap yüklü eşek" olma yerine, çözümlemelerde bulunabilecek bir beyne sahip olmak için savaşım vermeliyiz...

Sanat, savsöze en uzak uzamdır. Ama... Sanatsal Şovenizme Hayır...

Devlet Tiyatroları'nda Özerk-Demokratik Yapılanma ve Türkiye Tiyatroları İçin Bir Reorganizasyon Taslağı

Nezih GENÇLER

Devlet Tiyatroları'nda yeniden yapılanma tartışmaları,1960'lı yıllara kadar uzanır.1970'li yıllarda, Ergin Orbey'in Genel Müdürlüğü döneminde, özerkleşme ve yerinden yönetim tartışmaları yeniden gündeme gelmiş,1980'li yıllarda, dönemin ANAP'lı Kültür Bakanı tarafından ortaya atılan "Devlet Tiyatroları'nın özelleştirilmesi" tezine karşı **"D.T.'nin özerk ve demokratik bir yapıda örgütlenmesi"** alternatifi, sanatçıların büyük çoğunluğunca kabul görür hale gelmiştir. Kurumun özerkliğinin nasıl sağlayacağı tartışmaları,1980'li yılların sonuyla 90'lı yılların başlarında yoğunlaşarak devam etmiştir.

Burada, son yıllarda DT'de yaşanan olaylardan sözetmektense, **"özerklik"** ve **"demokratiklik"** kavramları üzerinde durmayı uygun buldum. Bir kurumun özerkliği nedir? Ne değildir? Neden buna ihtiyaç vardır? Bunun, demokrasiyle ilgisi nedir? sorularına cevap ararken, karşımıza iki güç odağı, iki kutup çıkmaktadır. Biri; **devlet mekanizması**, diğeri; bu mekanizmayla ilişki ve çelişki halinde bulunan **halk** kesimleridir. Şimdi, bu iki "taraf"ı tarif etmek gerek ki, daha sonra kavram kargaşasına düşüp havanda su dövmeyelim.

Devletlerin ve sınıflı toplumların, ilk ortaya çıktıkları M.Ö. 5000'lerin Mezopotamya'sından bu yana genel değişim ve gelişimlerini kısaca özetlemeye çalışalım.

Belli bir **coğrafya** ortamında, **tarih**inden gelen gelenek-görenek-tecrübe birikimiyle, edindiği **teknolojik** gelişim düzeyine dayanarak, kollektif aksiyon içinde kendini, toplumu ve doğayı yeniden üreten **insan**; sürekli değişim ve gelişim içinde olmuştur ve olacaktır. İnsanlık varoldukça toplumsal gelişimin motoru, toplumu sürekli değiştirip geliştiren, ileriye götüren ve bu projeyi determine eden yukardaki dört temel unsura **üretici güçler** diyoruz. Bunların içinden, özellikle **teknoloji ve insan kollektif aksiyonu**nun değişimi ve gelişimi önünde hiçbir güç ve engel uzun müddet dayanamaz. Bu; insan toplumunun doğal bir yasasıdır.

İşte bu üretici güçler, tarihin belli bir aşamasında, belirli bir **üretim, paylaşım ve tüketim ilişkisi**ni toplumda hakim (geçerli) kılarlar. Yani; üretici güçler, kendi gelişmelerine denk düşen bir **ekonomik düzeni** oluşturur. O düzen de sosyal, kültürel ve politik üstyapısını kurar. Devletler de, diğer üstyapı kurumları gibi; üretici güçlerin determine ettiği o yeni ekonomik ilişkiler tarafından ve onları koruyup gözeten mekanizmalar olarak kurulup varedilirler. Tarihte, ekonomik ve sosyal bir düzeni temsil eden her devletin ilk kuruluş aşamasında, eskisine göre daha yeni olan bir sistemi geliştirmek, yaygınlaştırmak, koruyup gözetmek gibi ileri bir işlevi vardır. Bu prose; devletlere, ekonomi-politik-sosyal ve kültürel gereksinim duyulmadığı bir dünya kuruluncaya kadar da devam edecektir.

Tarihe baktığımızda, birçok devletlerin doğduğuna, "parlak" dönemlerinden sonra ani çöküşlerle parçalanıp dağıldıklarına tanık oluruz. Yanlarında veya üzerlerinde yeni devletler doğar. Nedir bu devletlerin başına gelenler? Tarihin üzerindeki Kleopatra'nın "kahkülü", Fatih'in "burnu", Baltacı'nın "erkekliği", M.Kemal'in "deniz mavisi gözlü, altın sarısı saçlı dev ve tek adam"lığı, Musolini'nin "kabak kafası ve sapıklığı", Hitler'in "canavarlığı ve perçemi" vb. metafizik örtüleri kaldırırsak, toplumların gelişim kanunlarını açık-seçik görebiliriz.

Üretici güçlerin gelişimi, bu yeni ekonomik ilişki-

leri ve üstyapı kurumlarını determine edip oluşturduktan sonra yavaşlayıp durmaz. Oysa, ekonomik ilişkiler ve ona denk düşen kanun, tüzük ve yönetmelikler (ufak tefek reformlar haricinde) nitelik olarak belli bir düzenin sınırları içinde değişmez kalırlar. Devlet, hemen hemen o ilk kuruluş aşamasındaki devlettir. Üretici güçlerin alttan alta değişimi ve gelişimi, yavaş yavaş öyle bir durum yaratır ki; toplum, artık eskimiş üretim, paylaşım ve tüketim ilişkileriyle ve onların devletiyle idare edilemez hale gelir. Devlet, kuruluşundaki "ilerici" konumdan gerici ve tutucu bir duruma düşer; eskimiş ekonomik düzeni zor ve güce dayanarak hakim ve geçerli kılmaya devam eder, direnir. Kuruluş aşamasında, bir önceki düzenin egemen güçleri tarafından tezgahlanan karşı-devrim girişimlerini zor ve güce dayanarak bastırmaya çalışan devlet, artık, yeni ve ileri bir düzen isteyen toplumsal muhalefetin devrimci girişimlerini şiddetle bastırmaya ve sindirmeye çalışır. Hatta çoğu kez, kendisini de inkar edercesine, daha önce iktidardan indirdiği geçmiş toplumun egemen sınıf ve zümreleriyle gizli-açık ittifaklar kurmaktan, türdeşi olan başka devletlerle iş ve güç birliğine gitmekten çekinmez. Yeter ki devrimi geciktirebilsin, ömrünü uzatabilsin...Böyle bir tıkanıklık ve **kriz** anında, toplumun tarihsel gelişiminin önünü açacak olan yeni ve genç üretim, paylaşım ve tüketim ilişkileri ve de onların politik mekanizmaları nüve halinde de olsa, İnsan Üretici Gücü tarafından oluşturulup, alternatif düzen kendini topluma dayatır. Üretici güçlerin tarihi-toplumsal gelişimine paralel yeni ekonomik ilişkilere determine ve angaje olan toplum kesimi, eskimiş toplumun bağrında gelişimine ve mücadelesine devam ederken, eskimiş devletin eskimiş kanun, yönetmelik ve yöneticilerinin direnç ve baskılarıyla karşılaşır. Bir başka deyişle; eskimiş üretim ilişkileri içinde, üretim araçlarını elinde tutan çöküş halindeki toplum kesimi, devlet mekanizmasıyla, durumu ve çıkarı gereği, düzenin devamından yana baskıcı ve gerici politikasını zamanla daha da yoğunlaştırır.

Mevcut toplumun bağrında, üretici güçlerin değişimi ve gelişimi sonucu nasıl yeni ekonomik ilişki ve yöntemler gelişip eskisine alternatif olarak kendisini dayatıyorsa; ona uygun olarak, yeni kültür ve sanat da eski kültür-sanat yapı ve anlayışına karşı alternatif olarak **filizlenecektir**. Bu yeni kültür ve sanat filizlenmesine karşı, mevcut düzenin statükocu kültür-sanatını savunan egemen güçler ve devlet; baskı ve yasaklamalarla gelişimi yavaşlatmayı, hatta durdurmayı amaçlar, daha da ileri giderek, geçmiş toplumların köhnemiş, antika kültür-sanat yapı ve anlayışlarından medet umabilir. Onları hortlatıp yeniden piyasaya sürmenin telaşı ve hırçınlığıyla kendi kültür-sanat yapı ve anlayışlarını bile inkar edip gerisin geri karanlıklara koşmaktan, kendi bindiği dalları bile kesmekten çekinmez. Yeter ki, yeni ve genç kültür-sanat-estetik filizlenmelerini boğabilsin, sindirebilsin, baskı ve kontrol altında tutabilsin.

İşte özellikle böyle durumlarda, üretici güçlerin alttan zorlamasıyla mevcut toplumda filizlenen bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve estetik yeni oluşumlar; **özerklik ve demokratiklik** sayesinde, gerici ve tutucu baskılardan bir dereceye kadar korunabilir.

Bu noktada, sanatın ve estetiğin uygulayıcı ve yaşayanları olan sanatçılar için özerklik; sanatın tarihi gelişimini duralatıp engellemeye çalışan, onu bir zırh, bir kabuk gibi sarıp baskı altına alan mevcut mekanizmalara karşı **hayati bir ihtiyaç** ve **silahtır**. Bu özerklik silahını, sanatın evrensel gelişimi doğrultusunda (üretici güçlerin; yani toplum emrindeki teknolojinin ve üretken insanın bilimsel gelişimi doğrultusunda) yeterince çevik ve bilinçli kullanamayan sanat yönetmenleri de demokratiklik prensibi olan seçim ile değiştirilir. Tarihi gelişime ve değişime uygun sanat politikaları üretebilecek yapılanmalar, Devlet Tiyatroları'nda ancak böyle gerçekleşebilecektir.

Şimdi, böyle özerk ve demokratik bir tiyatro yapılanmasını nasıl somutlaştırıp hayata geçirebiliriz? Hangi örgütlenme biçimleri üzerinde durulmalıdır? *"Amerika'yı yeniden keşfetmek"* ya da Ortadoğuda *"ilk ve birinci"* olmak gibi böbürlenmelere kapılmadan, insanlığın bugüne kadar bulup geliştirdiği yol ve yöntemler üzerinde tartışmalıyız.

Demokratik kitle ve meslek örgütlerinin başında **sendikalar** gelir. **Kooperatifler**, **dernekler**, **odalar** da birer örgütlenme biçimleridirler.

Sendikalar; işverene karşı demokratik ve ekonomik hak arama araçlarıdırlar. Özerklik, sendikanın birincil talebi ve amacı olmayabilir. Özerk ve demokratik yapılanmayı sadece sendikal örgütlenmeyle sağlamaya kalkmak; fikir özgürlüğü için ölüm orucuna başlayan insanlara; **"öncelikle yapmanız gereken eylem: Artan ekmek fiatlarını protesto için ekmek almamak olmalıdır."** demeye benziyor. Belli bir zaman ve mekanda, belirli bir olay ve ilişki için doğru olan düşünce ve davranış biçimi; farklı olay ve ilişki için yetersiz ve ikinci derecede kalabilir. Sendika, işverenin belirlediği ürünü değil de kendi üyelerinin belirleyeceği başka bir ürünü üretmek gibi bir talepde bulunamaz. Hatta sendika, üretim sürecinin yönetilmesiyle ilgili, işverenin işine gelmeyen belirleyici talepler de ileri süremez. Sendikalaşmakla; baştan bunlar kabul edilip, demokratik ve ekonomik kazanımlar için örgütlü mücadele yapılır.

Devlet Tiyatroları sanatçılarının bugün, birinci derecedeki yaşamsal gereksinimleri; özerk ve demokratik bir yapılanma için **reorganizasyon**dur. Grevli, toplusözleşmeli sendikal örgütlenme, D.T. sanatçılarının ikincil veya daha sonraki bir gereksinimidir. Devlet Tiyatroları'ndaki sanatsal üretim ve yönetimde sanatçı inisiyatifi ve güdümünün sağlanması, sendikadan başka bir örgütlenme biçimine öncelik verilmesini gerektirmektedir. Bu; "sendikaya gerek yoktur! Sendikalaşmaya gidilmesin!" anlamına gelmez. Öncelikle kooperatif, dernek ve oda örgütlenmeleri üzerinde durulmalıdır.

Devlet Tiyatroları'nda tiyatro yapabilmenin, tiyatroyu yaşayıp yaşatabilmenin temel şartı; sanatçıların **birim tiyatro**larda reorganizasyonudur. Tiyatro sanat ve estetik anlayışı birbirleriyle uyuşabilen belli sayıdaki sanatçıdan oluşan her grup, demokratik ve özerk bir yapıda birer Birim Tiyatro oluşturabilirler. Özellikle Ankara, İstanbul ve Izmir'de kabarık sayıdaki sanatçılar, 40-60 ya da 80'er kişilik gruplar ha-

linde, belli sahnelerde **ensemble** tiyatrolar olarak yeniden örgütlenirlerse; merkezi ve hantal yapıdan kurtulunup dinamik bir rekabet ortamı da sağlanmış olacaktır.

Sanatçılardan oluşan Yasa Komisyonu tarafından 1995 Mayıs sonunda hazırlanan "Tadil Taslağı", böyle bir modüler yapı içermektedir ve yasalaşmak üzere, Haziran ayı başlarında Kültür Bakanlığı'nca Başbakan'a gönderilmiştir. Özerk ve demokratik reorganizasyon; bu teklif yasalaşırsa daha az zahmetle, fakat yasalaşması gecikir veya Meclis'ten çıkmazsa, bu kez biraz sabır isteyen bir çalışma ile gerçekleştirilebilir. Bu süreç dikkatle izlenmeli ve hızlandırılmalıdır.

Diğer yandan, pratik olarak; birlikte tiyatro yapmak isteyen belli sayıdaki DT sanatçısından oluşan her grup, bir kooperatif veya dernek olarak birim örgütlenmelerini gerçekleştirebilirler. "Devlet Tiyatroları..... Birimi Sanat Üretim Kooperatifi", demokratik ve özerk olarak kendi sanatsal üretim ve yönetimini sağlayabilir. Böyle Birim Tiyatro Kooperatifleri birleşerek; "D.T Sanat Üretim Kooperatifleri Birliği" modeliyle üst kuruluşlarını tamamlarlar. Kooperatifler; Başkanlarını (Sanat Yönetmenleri'ni) ve Birlik Genel Başkanı'nı (Genel Sanat Yönetmeni'ni) seçerler. Kültür Bakanı da (seçim geleneğine uyarak) Genel Başkan'ı, "Üçlü Kararname" ile, Genel Müdür olarak göreve atar. Göreve başlayan Genel Müdür, Kooperatifler Birliği'ne uygun yetki ve görev paylaşımına giderek seçilmiş Sanat Yönetmenleri'ni ilgili Birim Tiyatrolar'a atar. Böylece, özerk ve demokratik sanat üretimi ve yönetimi, sanatçıların inisiyatif ve güdümünde sağlanmış olur. Mevcut D.T. Yasası'nda bütün bunlara engel hiçbir madde yoktur. Hatta Genel Müdürlük, (Cüneyt Gökçer "sağolsun!") Bakanlığın bile kolayca müdahale edemeyeceği yetkilerle donatılmıştır. Sanatçıların demokratik baskılarıyla veya gönüllü olarak yetki paylaşımına giden bir Genel Müdür ile Devlet Tiyatroları'nda çok ilginç yapılanmalar gerçekleştirilebilir.

Benzer şekilde örgütlenecek;

Şehir tiyatroları sanat üretim kooperatifleri birliği, Özel tiyatrolar sanat üretim kooperatifleri birliği, Amatör tiyatrolar sanat üretim kooperatifleri birliği ile D.T. sanat üretim kooperatifleri birliği, Türkiye çapında **tiyatrolar merkez birliği**'ni oluşturabilirler. Her Birim Tiyatro Kooperatifi'nin özerk ve demokratik yapısıyla ve her Kooperatifler Birliği'nin özelliklerine göre bağımsız kurumsallığıyla **koordine** olduğu böyle bir Merkez Birliği; tiyatrolar arası dayanışma ve iletişimi sağlayabilir, antidemokratik ve baskıcı politikalara karşı etkili bir mücadele platformu oluşturabilir, devletin, özel sektörün ve belediyelerin *"parayı veren düdüğü çalar!"* ya da *"satar kurtulurum!"* tehditlerine karşı *"Kimin parasını milletin tiyatrolarından esirgiyorsunuz?"* sorusunu kamuoyuna sordurabilecek güçlü bir inisiyatifi hayata geçirebilir.

Fakat gelin, Türkiye'de yaşadığımızı unutmadan, D.T.'de olabilecekleri irdeleyelim: Genel Müdürlük veya Kültür Bakanlığı, *"yasal dayanağı yoktur!"* gerekçesiyle, D.T.'de böyle bir yapılanmaya "evet" demezse ne olur? Mevcut yasada "böyle bir şey olamaz!" veya "yasaktır!" diye de bir madde yoktur. O zaman, sanatçı grupları, Genel Müdürlüğe karşı yapmakla yükümlü olduklan görevlerin dışında ve arta kalan zamanda, doğru bildikleri tiyatro yaşantısını hayata geçirmek üzere sanat üretmek için (bir veya daha çok Birim Kooperatiflerinde gönüllü çalışmalarına başlayabilirler. Buna hiçkimse *"hayır!"* diyemez. Dublaj, seslendirme, TV dizisi ve film çalışmalarına hiçbir kısıtlama getirilmeyen tiyatro sanatçılarımıza; *"boş zamanlarında da tiyatro yapıyorlar!"* diye soruşturma açılamaz, *"hayır yapamazsınız!"* denemez...

Bir Açıklama

Agon Tiyatro Dergisi'nin 5. sayısında, tartışılmak üzere yayınlanan "Devlet Tiyatrolan Sanat(çılar) Konseyi Taslak Önerisi" ile "D.T. Sanat Üretim Kooperatifleri Birliği" önerisi, yapı olarak aynı örgütlenmeyi içermektedir. Bakanlık temsilcilerini sanat üretim ve yönetiminden ayırarak; ilgili Yerel Yönetimlerin, kitle ve meslek örgütlerinin katıldığı "Türkiye Tiyatroları Dayanışma ve İletişim-D.T Dayanışma ve İletişim Kurulları"na sokmayı, özerk-demokratik-sanatsal ve estetik yapılanmanın gereği olarak düşünüyorum. Devlet Tiyatroları'nın; **%100 ödenekli sanat kurumu** yapısının devam etmesi ve bu desteğin artırılması için toplumsal ve demokratik güçlerin baskı ve etkinliklerini yoğunlaştırmaları gerektiğine inanıyorum. Gene aynı güçler parayı verenin düdüğü çalmasına da titizlikle karşı durmalıdır.

Benzer tehlikeler; Şehir Tiyatroları, Amatör ve Özel Tiyatrolar için de geçerlidir. Devlet, ilgili Yerel Yönetimler, kitle ve meslek örgütleri ve hatta özel sektör, tiyatrolarımızı destekleyeceklerse; sanat üretimi ve yönetimi için kurulmuş ve kurulacak sanatçı örgütlenmelerinden ayrı, başka kurul ve örgütlerde biraraya gelmelidirler. D.T. grubuna bir bütün olarak, Ş.T. grubuna bir bütün olarak, Amatör Tiyatrolar'a bir bütün olarak, Özel Tiyatrolar'a bir bütün olarak, her grubun özelliklerine uygun ve ayrı ayrı ödeneğini veya desteğini sunup gerisine karışmamalıdırlar. Buna, hem örgütlü tiyatro sanatçılarımız, hem de örgütlü toplum kesimlerimiz tarafından dikkat edilmelidir.

Burada bir noktaya daha değinmek yararlı olacaktır. Demokratik kitle ve meslek örgütlerini, yani örgütlü halk kesimlerimizi, sanatçı örgütlenmesinin (sanat üretim ve yönetiminin) dışında tutmak; o halk örgütlerimizi devlet ve özel sektörle aynı kefeye koymak olmaz mı? Hayır, olmaz! Kitle ve meslek örgütlerinin sanat üretim ve yönetiminde temsilci bulundurmaları; özerkliğe ve demokratikliğe ters bir tutum olmayabilir. Ancak, bu kez de popülizm, orta kararcılık (mediokrasi) ve kitle kuyrukçuluğu tehlikeleri; sanatı ve tiyatroyu bir başka yandan oportünizmin batağına düşürebilir. O temsilciler, dayanışma ve destekleme kurullarında yer almalı ve sanatçı temsilcilerine orada yardımcı olmalıdırlar.

Yukarda adı geçen sanatçı örgütlenmeleri; kooperatif, dernek, konsey veya şûra adlarını alabilir. Burada önemli olan isim değil öz ve içeriktir.

Abbas Cılga: "Yazar, İnsan Gerçeğini İyi Bilmeli"

Yılmaz ELMAS

İlk kez nerede, nasıl tanıştığımızı pek anımsayamıyorum. Yalnız ilk tanışmamızda bende bıraktığı izlenimleri belirtebilirim:

Güleç yüzlü, konuşkan, her konuşma ve davranışta espirili bir yan yakalayan biri. Şakalarıyla çevresine neşe saçıyor. Candan, dost bir kişilik yapısı olduğunu düşündürüyordu insana.

Daha sonraları kaynaştık. Dostluğumuz ilerledikçe kendisini yakında tanıma olanağı bulabildim.

Abbas Cılga; ülkemiz çocuk yazınına emek verenlerden, kalemini çocuklar için kullananlardan biridir Çocukların ruhsal yapılarını, toplumsal sorunlarını, kültürel ortamlarını özümsemiş, çocukları iyi gözlemlemiş, gözlemlemeye önem vermiş bir yazar olarak:

Çocuklar için öyküler, romanlar, oyunlar, şiirler üretmiştir. Bu usta kalemin çocuğa yaklaşımı sırasında öğütçülüğe düşmediğini, iletilerini okuyucusuna ulaştırmada uygun yaklaşımlarda bulunduğunu görürüz.

Bir ara, Avşa'nın Kumburnunda birlikteliğimiz oldu. Kendisini yazlığımda konuk etmiştim. Kızım Sevengül'le arkadaşları Umut, Murat, Mine, Okan, Enis, öbür yazlıklardan çocuklar; kendi aralarında ekip oluşturmuşlardı. Bu dinlence ekibi, yetişkinleri aralarına almıyorlardı. Kendilerinin hazırladığı izlenceye göre yaşıyorlardı dinlence günlerini. Buna bir gizsel havada vermişlerdi. Oyunlarını, gezilerini, yüzmelerini, daha başka etkinliklerini belli saatlere göre sürdürüyorlardı. Ben de aralarında olmak, ekiplerine katılmak istemiştim. Ama beni ekiplerine almamışlardı. Ne dedimse de olmadı.

Sonraki günlerde Abbas Cılga geldi. Çocukların yaşayış biçimini ilginç bulmuştu. Aralarına katılma isteğini ekipbaşı Sevengül Elmas'a bildirdi. O da ekibi toplamış. Konuşmuşlar. Benim başaramadığımı Abbas Cılga başarmış, ekip üyeliğine kabul edilmişti.

Ekiptekilerin, ekip içinde bir adları vardı. Kendi adlarıyla çığrılmak yasaktı. Yeni üyenin adı da "Mogamba" olmasını uygun bulmuşlar. O günden beri Abbas Cılga'yı "Mogamba Amca" olarak anar, kendisine böyle seslenirler.

"Yavru Yunuslar Ekibi"ne kabul edildikten sonra; yazarımızı sürekli onların arsında görmeğe başladık. Başkanın buyruklarına, izlenceye uyuyordu. Birlikte yüzüyorlar, okuma saatinde birlikte oluyorlar, birlikte müzik dinliyorlar, dağlara tepelere tırmanıyorlardı. Çevre temizliği, günün değerlendirmesi etkinliklerini sürdürürken en yaşlı üye aralarında bulunuyor, biz yetişkinlerin baktıkça gülümsememize neden oluyordu.

O günlerde bana demişti ki:

"Çok doğal, çok ilginç bir ekip üyesiyim. Gözlem yapıyor, notlar tutuyorum. Bundan bir roman çıkarmam gerek. İyi ki beni konuk ettin Yılmaz."

Gerçekten de Abbas Cılga bu olaydan bir roman çıkardı. **Yavru Yunuslar Ekibi** adındaki romanı yazdı. Dosyayı bana verdi okumam için. Çok sevdiğim, başarılı bulduğum romanın hala okuyucusuna ulaşamamış oluşuna üzülüyorum doğrusu.

İnsanları ve doğayı çok iyi gözlemleyen Abbas Cılga'nın ilginç bir yanını daha gözlemledim Avşa'daki günlerde:

Köklerden, kuru bağ kütüklerinden sevimli yontular oluşturuyordu. Bununla ilgili olarak, Avşa'dan ayrılırken iki çuval dolusu kökle yolcu etmiştik kendisini. Yanında ekiple birlikteliğiyle ilgili tuttuğu notların dosyasıyla, iki çuval dolusu kuru odunu götürürken duyduğu sevinci yüzünde okuyorduk.

Abbas Cılga; TYS Denetleme Kurulunda görev

aldı. O günlerde birlikteliğimiz daha çok oldu, dostluğumuz pekişti. Ayrıca imza günlerine, çocuklarla söyleşilere de gittik.

Kendi özgün yanlarını, düşlerini, düşüncelerini, yazınsal dünyasını daha yakından tanımak için, yönelttiğim soruların yanıtlarını okuyalım:

Özgün yanlarıyla özgeçmişinizi anlatır mısınız?

Dünyaya gelmek, dünyanın bir üyesi olmak, yaşam serüvenine katılmak, başlı başına ilginçliklerdir bence. "Her insanın yaşamı bir peri masalıdır" demiş büyük yazar Andersen. Her insanın yaşamını özgünlük olarak görüyorum ben. Kendi yaşam serüvenimle ilgili olarak kısaca şunları söyleyeyim:

1935 yılında, Kangal'ın Soğukpınar köyünde dünyaya gelmişim. Dünyaya geldikten yedi yıl sonra; hem annem, hem babam yaşamımdan çekildiler ölüm nedeniyle.

O yıllar, gerçekten "korkunç yıllar" dı. Çünkü Almanya'da Hitler vardı. Hitler'in atıldığı serüven bizim ülkemizi de etkilemişti. Kıtlıklar, yokluklar vardı. Unutamadığım bir anı olarak; köye verilen iki şişe gazyağıdır. Bu iki şişe gazyağını, hane başına birer fincan olarak dağıtmıştı muhtar. Köylülerimiz sevinmiş, soyunup giyinirken rahat edeceklerinden söz etmişlerdi. O koşullar altında annesizlik, babasızlık hiç de kolay olmamıştı

Köyümde ilkokul da yoktu. On yaşımdayken komşu köy Çaltepe'ye gittim. Babamın dayısı rahmetli Veli Arı'nın koruyuculuğunda yaşamaya başladım. Dayım beni okula gönderdi. "İyi okuyan " bir öğrenci olmayayım mı?

İlkokulu bitirdim Çaltepe'de. Öbür okullar nasıl okunurdu o koşullarda? "Köy Enstitüsü" diye bir okulun varlığından söz edildi. Sınava girdim, kazandım. Ver elini Pamukpınar Köy Enstitüsü.

Orayı bitirdim. Köy öğretmenliği, eğitim enstitüsü öğrenciliği, müfettişlik, lise öğretmenliğinden emekli oluş. Şimdi yaş geldi dayandı altmışa. Yıllar ne çabuk geçiyor değil mi Yılmazcığım?

Köy Enstitüsünün sana kazandırdıkları nelerdir?

Köy Enstitüsü bana, dünyaya bakmakta daha geniş bir pencere oldu. Oraya giderken daha ilk günde trene bindim. Kent gördüm. Otobüsle yüzyüze geldim. Bunlar bir gün içinde olup bitti!..

Enstitüye geldim ki; beyaz çarşafları yataklar Herkesin ayrı tabakta yemek yiyişi. Elektirik ışığı Ranzada uyku...

Yazlık kışlık giyeceklerle giyecek bolluğu, lüksü. Hele o kitaplık yok mu? Ağzına değin dolu kitapla dolaplar, odalar Bunca kitabı bir arada görmenin coşkusu. Bunun körüklediği okuma isteği. Bey klasiklerin aşıladığı humanizma..

Ben 1951 Yılında girdim enstitüye. O yıllarda tırpanlamak sürdürülüyordu. Köy Enstitüsü ruhunu taşımayan yöneticiler, öğretmenler vardı ama; gene de orada Tonguç'un, Yücel'in yaktığı ışık aydınlığı içindeydi çevre. O ışığı söndürmeye çalışıyorlardı şu ya da bu yollarla. Söndüremediler "Köy Enstitüsü Modeli" Dünya Eğitim Tarihinde onurlu bir yer aldı. Günümüzde dünyanın pekçok kültüründe bir model yaşıyor, uygulanıyor.

Yazmaya karşı ne zaman ilgi duydun? İlk yazın nerede, nasıl yayınlandı?

Ben ilkokula geç, yazmaya erken başlamış biriyim sanırım. Yazmaya, ilkokul yıllarında şiirle başladım. Şiirlerim ilkokulun duvar gazetesinde çıkıyordu. Ayrıca öküz, kuzu ardındayken de kendi kendime şiirler diziyordum. Bunlar türkü havasında şiirlerdi. Onlara ezgiler de uyduruyor; kendim yazıp, kendim ezgileyip, kendim söyleyerek kırın, bayırın tadını çıkarıyordum.

Köy Enstitüsünde duvar gazetesi yazarlığını sürdürdüm. Öğretmenimiz şair Adil Turan; "Şiir ve Hikaye Kursu" açmıştı okulda. O kursa devam ettim. Biz kursiyerler olarak bir duvar gazetesi çıkarmayı kararlaştırdık. Yazıları da kendimizin olacaktı. Yarışma açıldı. Ben o yarışmada birincilik, ikincilik, üçüncülük ödüllerini kazandım. Aramızda ödül için yirmi beşer kuruş toplamıştık. Toplanan para tutarı beş yüz yirmi kuruştu. O paranın tümü benimdi. Nobel Edebiyat Ödülü kazanalar, benim o gün duyduğum kıvancı, mutluluğu duymamışlardır.

İstanbul dergilerine şiirler gönderiyordum. İlk şiirim **Onüç** dergisinde çıktı.

Sonra köy öğretmenliği. Yazarlığa ara verip, günün birinde yazar olacağımı düşünüp düşleyerek geçen o güzelim yıllar!..

İstanbul'a yazar olarak ayak atışım, 1974 Yılında başladı. Arkın yayınevinin düzenlediği: "Arkın Çocuk Edebiyatı Yarışması"nda öykü dalında birincilik aldım. Böylece Cağaloğlu'na adım atmış oluyordum. Yayınlanmaya hazır dosyalarımla İstanbul'a geldim. Kitaplarım ard arda yayımlanmaya başladı.

Bugüne değin yayınlanan yapıtların?

Sayı olarak otuzu geçti. Kendi yazdıklarımla ilgili kendim ne söyleyebilirim? Adlarını vermek de nereye yarar? En son, Gendaş yayınevi on kitabımı yayınladı. Yayın bekleyen dosyalarım da var.

Yapıtlarındaki başarıyı neye borçlusun?

Eğer başarılı bir yazarsam; konuları usumda çok işlemiş oluşumu söyleyebilirim. Bir konuyu hemen yazmam. Usumda evirir çeviririm. Ayrıca iyi bilmediğim konularda kalem oynatmam. İyi tanıdığım, iyi gözlemlediğim çevreyi, insanları, olayları yazmaya yönelirim.

Yazdıklarımı yeniden gözden geçiririm. Bir kıyıya bırakır, unuturum. O unuttuklarımı birgün ele alır, okuyucu gözüyle okurum. Yazdıklarımı çevremdekilere okutmaya çalışırım. İyi bir öğretmen olan eşime veririm. O okuduktan sonra bana eleştiriler getirir Beğenisini kazanmamış yerler üstünde yeniden dururum Okuruma saygılıyımdır. Hele bunlar çocuk olunca; daha dikkatli, daha özenle çalışmak kaçınılmazdır

Yazınımızın yöresellikten evrenselliğe ulaşması konusunda düşüncelerin nelerdir?

"Evrenselliğe ulaşmak" derken, başka ulusların kültürleri arasında yer almayı, başka uluslarca da okunur düzeyde yapıtlar verilmesini mi vurguluyorsun acaba?

Bizim yazınımız evrenselliğe ulaşmış bir duruma erişmiştir Elimizde güçlü bir dil vardır Türkçe'ye, insanın en karmaşık duygularını, düşüncelerini, gerçeklerini anlatma, ifade etme gücünü taşıyan bir dildir

Evrenselliğe ulaşma olayına evrensel olarak bakarsak, herkes için geçerli olan bazı durumlar vardır. Örneğin: Yazarın insan gerçeğini iyi bilmesi, bu gerçeği cesaretle irdelemesi, üstüne gitmesidir Böylece, insan ruhunun belli noktalarına ışık tutacak, o gerçeği

irdeleyecektir

Yazarın konuyu işlerken cesaretini kıran durumların ortadan kaldırılması gerkir. Her sanatçının kendine özgü yasaları vardır. Onun yasalarıyla, yurt yönetenlerin "kanunları" çatışırsa olmaz. Demoklesin kılıcı gibi falanca madde, feşmekanca madde başında asılı duruyorsa; bu yaratıcılığı, ortaya gerçekçi, önemli sanat yapıtları koymayı engeller Böylece düşün özgürlüğünün var olması gerektiğini vurgulamak isityorum.

Batılı yazar hazır mirasa konuyor Bu miras, düşünmekte özgür olmak, düşündüklerini çekinmeden yazmak mirasıdır

Bizde öbür kültürlere ulaşabilmek gerçekten çok güçtür Öyleleri cezaevlerinden geçmek, dikenli yollarda yürümek zorunda bırakılmışlardır.

Aydınlanma devrimimizi tamamlayınca; evrensel düşünmeyi, evrenselliğe varmayı daha güçlü biçimde başaracağız. Bugün tüm dünyaca okunan yazarlarımız yok mu? Nazım Hikmet'i kendi dilinden okumak için eloğlu Türkçe öğreniyor, Türkçe.

Bu soru geniş kapsamlı, uzun uzun konuşulacak, bir yığın gerçeği vurgulatacak bir soru. Hem şunu da söylemek gerkemez mi: Başka ulusların elinde teknik olanaklar daha fazla. Onlar tanıtımlarını iyi yapıyor, teknik olanaklarıyla iletişimlerini iyi kuruyorlar

Türkçe güçlü bir dil Yılmaz. Düşünce özgürlüğüne kavuşalım. Çağdaş dünya kültürlerini özümseyecek biçimde yazarlarımıza yetişme olanağı kazandıralım. O zaman Türk yazını en aranan, en çok okunan yazınlar arasına girecektir

Şu günlerde neler düşünüp, neler düşlüyorsun?

Şu günlerde düşlerim çok renkli doğrusu. Torunum oldu, torunum. Barış Cılga katıldı dünya çocukları arasına. Bunun tatlı düşleri arasında yaşarken; yaşça daha küçükler için ne yazsam, nasıl yazsam düşünceleri içindeyim. Barış, okuyucum olmakta gecikmemeli. Kitaplarımı onun elinde görmeliyim.

Bana güç bir çalışmaya yönelme yolu göründü. Çünkü okuyucusunun yaşı küçüldükçe, yazarın işi güçleşir Bu doğru orantı mıdır, ters orantı mıdır? Senin matemetiğin güçlüdür Bunu bilirsin değil mi?

Yontuculuk sevgisi sende nasıl gellşti ki?..

Biz Köy Enstitüsünde; "Ağaç İşleri" dersi okurduk uygulamalı olarak. Ağaçla uğraşmayı, ondan bir şeyler üretmeyi o derste sevdim. O uğraşı sürdüremedim. Emekli olduktan sonra, daha geniş zaman içinde yontu uğraşlarına yöneldim.

Yontularını sergileyecek misin?

Böyle işler için biraz girişimci olmak gerekir Benim bu yönüm onca gelişmemiş. Bir arkadaşın girişimiyle TV kanallarından birinde izlenceye çıktım. Bu işi sen üstlensene Yılmazcığım? Sen girişimci yapıya sahipsin. Bana yararlı olursun.

Başka söyleyeceklerin?

Okuru daha fazla yormayalım. Tadını kaçırmadan bitsın bu söyleşi. Gene de şunu ekleyeyim: Günümüzde çocuklar masal dinlemiyorlar. Masal okumuyorlar Masaldan yoksun büyüyorlar. Oysa masal; çocuğun düşünme evrenini renklendirir Çocukluk tadına tat katar Çocuklar adına üzülüyorum.

Masallarımızın unutulup gitmesi, beyaz camın bunu silip süpürmesi ayrı bir acı olarak yaşıyor içimde..

Babamı Seviyorum

babamı seviyorum
uğultulu bir kaya nasıl uğuldarsa öyle
elleri şiiri ve öfkesiyle

babamı seviyorum; onun
o kadını tutuş tarzını
ve hayatını veriş tarzını
çocuklara

babamı seviyorum
o sarsılmaz inancını
gözlerinde açan karabasanı
yıldızlı gecede

babamı seviyorum
doğru bildiğinden ödün vermeyen tavrını
tutkusunu ve
rakıya ve tütüne

onsuz da geçiyor hayat
onsuz nasıl geçiyorsa hayat
bir erkeğe yaslanıp ağlamadım ben
yıllardır rüzgarlara inat

tutkulu şövalyeler devri kapandı diyor bilge
sarmaşıklarca bir evi kuşatan ne varsa
bende de var o derin umarsızlığa inat

inat hayat vurgunlarına
boş tabakları fırlatıp atmak için

Levent SUNAL

Daktilo

A. Aydın DOĞAN

Güneş, iki bulutun arasından süzülerek bulunduğumuz yeri parlatıyor. Köylü çocuğun elindeki gelinciği inceliyoruz. Ondan gözünü ayırmayan biri, "Bizim derelerde de yetişir bundan" diyor. Ortasındaki siyahlı lekeleriyle gözalıcı biçimde parlıyor. "Bunu dağda buldum" diyor çocuk.

"Ben gelincik çeşitlerini bilirim, ama bu nasıl cins?"

"Seni Osini adında biri aradı" diyor Nısırad. "Telefon etti, saat ikiye kadar Güneş Park'ta seni bekleyecekmiş."

Gelmiş. Ne iyi. Daktiloyu getirmiştir!

Motosikletle uğraş durumunda olan Kerim: "Kim bu Osini?" diyor.

"İsveç'ten bir dost. Asıl adı bu değil, ama Osini diyorlar."

Öğlen olmuş. Kent uzak, zamanında nasıl yetişirim! "Aynı saat'te yetişemezsem kalkar kendi kasabasına gider, bir daha onu zor görürüm."

"Korkma, seni yetiştiririm," diyor Kerim. "Benim de kent'te işim var. Atla."

Motosikletin gürlemesi anlden kulakları tırmalıyor. Kumanda Kerim'de. Semerine oturmuş, arka yanlardaki kıvrık metal borulardan tutmuşum. Dengemi ancak bu şekilde sağlayabiliyorum. Kaç kilometre hızla gittiğimizin ayırdında değilim, ama Kerim'in delice sürüşüyle adeta uçuyoruz. Asfalt, altımızdan bulanık sel gibi akıyor. Hep karşıya, ileriye doğru bakarsan baş dönmesi önlenirmiş. Kerim'in bedeni bana siper olmasına karşın, rüzgar, kirpiklerimi, saçlarımı ense köküme varıncaya dek kökünden sökercesine çekiyor. Dağlar, dereler, yol kenarındaki akasyalar, yaban çalıları hızla arkaya doğru kaçıyor.

Kerim: "Keskin dönemece giriyoruz, benimle birlikte sola meyillen" diyor. Bu meyilli geçişte motosikletle gösteri yapanlara taş çıkartıyoruz; çünkü dönemeç duvarının arkası keskin kayaların bulunduğu derin uçurum. Heyecanla ürperiyorum. Gençlik Park'ında izlediğim gösteriler gözlerimde canlanıyor. Pistin dairesel biçimdeki tahta duvarlarını dolanırken bir de yüzlerini bayrakla kapatıyorlardı. Ekzoz dumanına boğulmuş izleyiciler onları gürültüyle alkışlarlardı. Ne var ki yaşamakla izlemenin arasındaki farkı şimdi çok iyi anlıyorum. Yaşamak izlemenin çok ötesinde bir şey. Yüzüne yumruğu yemeden dayağın ne olduğunu nasıl anlayabilirsin, demiş Xaluç.

Yolu kısa sürede katederek kente varıyoruz. Kent ortasında beyaz duvarları çatlak bir cami var. Önünde beni bırakıyor. Motosikletten inince ayaklarım yere değmeden havada gezer gibi yürümeye başlıyorum. Kerim, beklemeden, arkasında mavi dumanlar bırakarak sürüp gidiyor.

Meşeler sokağından yürüyerek Güneş Park'a gidiyorum. Parktan içeri girince mavi gömlekliler karşıladılar, onlara selam verdim. "Osini'yi arıyorum" deyince garip garip yüzüme baktılar. İşte, şu söğüdün altında tek başına masada oturan adam o. Yıllar önce bir daha görmüştüm. İyice yaşlanmış, saçları pamuk gibi. O da beni gördü, hemen tanıdı, gülümseyerek ayağa kalktı, bana doğru iki adım geldi. Kucaklaşıyoruz.

Gözucuyla daktilo arıyorum, ama daktiloya benzer bir şey göremiyorum. Oysa mektuplaşmalarımızda ona çok değinmiştik.

"Merak etme, süpriz burada" diyor, çantasını açarak mini daktiloyu çıkarıp masanın üzerine koyarak önüme sürüyor: "İşte beklediğin alamet bu!" diyor yüzüme bakarak.

Anlamaya çalışıyorum. İlk bakışta kaplumbağayı andırıyor.

Yaşlı dost, kendini tutamayarak gülmeye başlıyor. Sonra bu garip şeyin hünerlerini göstere göstere sayıp dökmeye başlıyor:

"Hafif metalden yapılmıştır, taşıması çok kolay. Hem mekanik hem şarjla çalışıyor. Şu düğmeye basınca şaryo otuz santime kadar uzar. İşte böyle. Şu da şaryoyu daraltan düğme. Sessiz çalışır, gürültü yapmaz. Şerit sorunu yok. Haznesi yüzbin sayfa yazacak kadar ayarlı, mürekkep depoludur. Özelliklerden biri de şu" diyor yaşlı dostum. Arkasındaki burgulu küçük kapağı gösteriyor: "Her şey gibi bu da arasıra gıda ister. Her bir sayfada bir, şurdan kırmızı ışık sinyali verir, o zaman bu delikten yağ vereceksin. Beynini güçlendirir, özel katışımlıdır. Yüz gramlık şişelerde satılır, bitince yazarsın sana İsveç'ten bir şişe gönderirim. Nasıl, beğendin değil mi? Mita'nın son ürünü, bundan iyisi yok. Şimdi bunun daha geliştirilmiş modeli üzerinde çalışılıyor. Onlar mikrofonlu olacak. Sen anlatacaksın, o yazacak diyorlar. Müthiş gelişmeler var!"

Kutsal bir şeye dokunur gibi ona el sürüyorum. Düşüncelerini okur gibi kendi kendine ayarlanıyor. Tuşlarına hafifçe dokununca pıt eden seslerle matris harfler düzgünlüğünde yazıyor.

Tırnak, çubuk, italik karakterleri bulunuyor. Oh! Sonunda düşlediğim daktiloya kavuştum! Çalışırken gürültüsü komşuları rahatsız eden evdeki o külüstürden kurtuluyorum artık. Bundan sonra yazdığımı kimse bilmeyecek. Saman altından su yürür gibi. Neler yazılmaz ki!

İsveç'ten gelen hazineme bakıyorum.

Osini İsveç'ten söz ediyor. Anlattıklarından abartısız "intihar edenler ülkesi" canlanıyor gözümde. Bu daktilo oradan geldiğine göre intiharlarla programlanmış olmasın. Hoş bizde de intihar olayları yok değil, özellikle son yıllarda artmış durumda. Her gün gazeteler yazıyor. Geçen gün, iş bulamayan koca, karısından özür dileyen bir mektup bırakarak yaşamına son vermişti. Bir emekli, aylığıyla geçinemediği için banyoda intihar etmiş. Evi yıkılan gecekonducu, üzerine benzin dökerek yaktı. Daha beterleri var. Bizim intiharlarımızın yanında İsveçlilerin ki lüks kalır. Keşke bu daktilo oradan gelmeseydi; bunları düşünmeyecektim.

Yaşlı dostumun gitme zamanı geliyor. Daktiloyu bana teslim etmekten mutlu görünüyor. Ona bir kez daha teşekkür ediyorum. Ayrılıyoruz.

Dokuzyüz gram ağırlığında olduğunu söylediği daktiloyu özel çantasına yerleştiriyor, kayışını omzuma göre ayarlayarak asıyorum. İri bir fotoğraf makinası gibi omzumda sallanıyor. Görev heyecanı başlıyor. Şimdi yazmak için istenen her yere gidebilirim.

Parktan ayrılmıştım ki birden Memik önüme çıkıyor: "Seni bekliyorlar." Birlikte bu dağ kentinin dışına doğru yürüyoruz.

Jipin yanında bekliyorlarmış. "Geç kaldın" dediler.

"Şey" dedim, daktiloyu işaretleyerk "bunu almak için biraz oyalandım."

"Teyp alsaydın, dağda ne işine yara ki ? Biz kameralarla geldik." diyorlar. Kameralarını, benzeri aygıtlarını gösteriyorlar.

"Benim işim bununla. Başka yapamam ki, bununla anında yazıya geçebiliyorum." Birkaç hünerini göstererek tuşlarına vuruyorum. Anlamadan aval aval bakıyorlar, bir şey demiyorlar. Birisi sırıtarak gülüyor.

Benimle birlikte beş kişilik grup olduk. Jip'e biniyoruz. Motor.

Çatışma bölgesine gazetecilerin girmesi yasak.

Şansımızı deneyeceğiz./ Kasabada çok zaiat varmış diyorlar.

Savaş bölgede kızışmış durumda. Yangın yeri, elbet olur.

Jip'in gidebileceği yol tıkandı. Hep birlikte iniyoruz. Sarp kayaların bulunduğu dağın yamacına gelmiştik. Yolbilen'in ardısıra yürümeye başlıyoruz. "Bu dağ boyundaki tüm köyler yakılıp boşaltılmış durumda. Hayati tehlike var, çatışmalar sürüyor, dikkat edin" diyor Yolbilen.

Bakıyorum, hiç kimsede korku belirtisi yok, hepsi doğal devinim içinde görünüyorlar. Her gün kan görmekten, televizyon ekranlarında dizi dizi insan ölülerine bakmaktan, olayı kanıksamışlar. "Dünyanın her yerinde savaşıyorlar, kan su gibi akıyor, emperyalizm yararlanıyor" diyen siyah balıkçı şapkalıyı kimse yanıtlamıyor.

"Hey, burayı nasıl aşacağız?"

"Yolbilen'i izle."

Bizim olay yerinde gidip olanları yazmamızın, görüntüleyerek vermemizin etkisi olmayacak belki, diyorum kendi kendime. Toplum bu konuda çok duyarsız değil mi? Öyle olmasaydı bu iş çok uzamazdı. Bundan çıkarı olanlar var ki uzuyor. İnsan kanıyla beslenen canavarlar var demek. Ah, tek duyarlı insan kalsa bile, onun için yazmaya değer diyor içimdeki ses. Bu arada "Korkmayın ulan!" diyen sese dönüyorum: Memik'in yanında yürüyen kısa boyludan çıkan sesmiş.

Derinden bir patlama gümbürtüsü duyuluyor.

Yolbilen, yönünü bize dönerek, "Yakalaştık" diyor. Sonra kolunu havaya kaldırarak, arazide belli yerleri gösterip anlatmaya başlıyor; "Bakın, devlet güçleri şurada bulunuyor. Top ateşiyle tepeyi dövüyorlar. Gerillalar o tepeye yayılmış durumdalar. Bu yönden gidersek ateş menzilinin içine düşeriz, tehlike olur. Kasabaya varmak için yolu izlemeliyiz. Bir saatlik yolumuz kaldı" diyor.

Dağcılar gibi, sarp yerlerden geçiyoruz. Öyle bir yere geldik ki kayalara yapışıp kaldık. İlerlemiyoruz. Aşağıdan bakılınca belki de yarasalara benziyorduk. Kayalar zımpara taşı gibi, yapışmışız. Yolbilen, çekirgeye benziyor, bizi neden buraya sürdü diye ona kızıyorum. Dizlerim titriyor. "Aşağıya bakmayın ulan, haydi ilerleyin!": Yine o kısa adamın sesi. Bu arada ayak değiştirmekten için kolumu uzatıyordum ki, kayış omzumdan kayarak kurtuldu. Havada uçarak aşağıya inen daktiloya ancak bulunduğum yerden bakmaktan başka bir şey yapamıyorum. Döne döne indi, alçak bir kayaya vurduktan sonra takla atarak çakıllı toprağın üsütüne oturdu. Tangırdayan sesini duymuştum, mutlaka bozulmuştur. Lanet olsun!

"Boş ver. Zaten gereksizdi" diyor arkamdaki.

Başka biri de, "Buralara daktiloyla gelinmez dedik sana" diyor. "Bu dağda arzuhalcilik mi yapacaksın? Bu işler için gerekli olan video kameradır. Bak, sırtıma bağlamışım, taş gibi." Kim söylüyor bunu? Sesini duyuyorum ama dönüp bakamıyorum. "Siz onun değerini bilemezsiniz!" diye bağırıyorum.

Bir sessizlik oldu. Kan ter içinde kalarak düzlüğe inebilmiştim sonunda. Koşarak daktilomun başına gittim. Yokladım. Koruyucu çantasının içinde sapasağlam duruyordu! İnanılır şey değil!

Yukardakiler: "Sen yapamayacaksın, kal istersen. Dönüşte seni alırız" dediler.

İyi ama buraya kadar getirdiniz beni!

"Bilmiyorsun, tehlike büyük. Dönebilrsin."

Keçiler gibi ard arda dizilmiş, keçi yolundan ilerliyorlardı.

Gidin. Ben daktilomu yitirmek istemiyorum.

Gülersiniz elbet.

Dere yatağında yürüyorum. Buralarda bir su kaynağı olmalı.

Dereboyu gitmekten ayaklarıma ayaklarıma kara su indi. Yanıma daktilo yerine su alsaydım boşuna su aramayacaktım. Yok, her yer kupkuru. Bir alıcın gölgesine sığınarak oturuyorum. Doğa uyuyor. Bu sesizlik içinde kulaklarımda sürüp giden çınlamayı dinliyorum. Ben neredeyim?

Ben neredyim, burda ne arıyorum'u düşünmeye başlıyorum. Canlı hiçbir şey yok. Isınmış kayaların sıcağı yüzüme vuruyor.

"Yok. Bulamadım" diyen bir ses bana yaklaşıyordu. Dönüp baktığımda bana doğru yürüyen köylüyü görüyorum.

"Ben de bulamdım" diyorum ona, "susuzluktan içim kurudu." İlk kez gördüğü bu yüze ilk iyice bakıyor. Bu yüzün sahibinin zararsız biri olduğuna kanıt getirdikten sonra: "Su mu arıyorsun? Gel benimle" diyor. Peşine takılıyorum.

Birkaç adım ötedeki alıcın dibinde kaynak varmış. Kapanıp kana kana içtikten sonra: "Sağ ol dost" diyorum ona, "su gibi aziz ol. Sen olmasaydın ne yapardım?"

"Araziyi bilmeyenler suyun yerini de bilemezler" derken bir yandan da serinlemek için yüzünü yıkıyor. "Bunun için bu toprakları tanıyanlar senin gibi dar'a düşmezler."

"Sen de "Bulamadım yok" deyince ben sandım ki bulmadığın su'dur."

"O değil. Yok. Başka şeydi aradığım" diyor. Ardından ekliyor: Oturalım şöyle, sana anlatayım."

Alıcın dibine birlikte oturuyoruz.

Bir taşı alıp koklamamı istiyor. Barut kokuyordu. Savaş vardı. Tonlarca bomba bırakılmış, barut kokusu her şeye sinmişti.

Köyde kimse kalmadı. Ölümle yatıp ölümle kalkıyorduk. Sağlam kalmadı. Ben gitmedim, nereye gitseydim? Gidecek yerim yok. Onlar gibi kaçmadım, kaçarak kurtulamam ki. Ben tanığım, beni göremezler, göremesinler bakalım.

-Ne diyordu bu köylü, daha bir şey anlamış değilim.

Zait çok diyordu, devlet güçleri diyordu, gerilla diyordu, Kavreş tepesi diyordu, kan, barut içinde vuruşma diyordu. Kimse kalmadı, yalnızım diyordu. Dağda saklanıyorum diyordu.

Dün olanları yakından gördüm. Her şey gözlerimin önünde oldu.

-Ne oldu? diyorum.

Tek başına kalmıştı. Uçurumun ucundaydı. İyice sıkıştırılmıştı. İsteselerdi vururlardı. Teslim ol dediler. Son mermilerini gönderdi. Yine "Teslim ol!" dediler. Fakat teslim olan kızların başına gelenleri biliyordu. Anladım ki kendini uçurumdan aşağı atacak. Bir elinde kaleş, iki kolunu kanat gibi açarak "tilili" çekti. Hiç böyle bir ses duymamıştım. Düğünde miydi, o neyin kutlamasıydı.. he ya.. ölüme tilili vardır. Tilili ile makinalı sesi.. ikisi birbirinden ayrılır mı. Sesi makinalınınkini bastırdı, yoksa dağ mı haykırdı bilemedim. Kartal gibi.. alçalmak istemeyen bir süzülüşle havada sallandı. Ses, çıplak kayalardan yankı alarak aşağıya indi. Düştüğü yeri gördüm.. görmemez olsaydım. Aradım, bulmadım...

Bu da intiharın başka şekli, diyorum. Anlıyorum.

Onu oradan almaları mümkün değil. Zaten oraya inilemez, buna zaman yetmez. Kendi yaralılarını alıp gittiler. Harekat Kuzey'e yönelmişti

-Keskin kayalara çarparak parçalanmıştır.

-İzi olmaz mı?

-Kız bedeni nazik olur. Dağ gelinciği gibi dağılmıştır.

Susarak uzun uzun yüzüme bakan köylünün kan çanağına dönmüş gözlerini görüyorum. Ağlamaktan mı yoksa yorgunluktan mı olduğunu ona soramıyorum. Kızın babası mı diye düşünüyorum, ama sormaktan çekiniyorum. Bana suyun yerini gösteren bu adama saygı duymama karşın, onun son sözlerimi beğenmeyerek yüzüme öfkeyle bakmakta olduğunun ayırdına varıyorum. Gelincik benzetmemi onu küçümseyerek yapmadım kı. Duygularım bana öyle söyletti. Başka bir dünyanın içine girmiştim. O insanı incitmeyecek sözleri seçmekten güçlük çekiyorum.

-Gelincik görkemli bir çiçektir bilirsin. Hem kızıldır, diyorum.

"Gelinciği bırak" diyor. "Ölümü yaşadın mı hiç?"

-Yaşamadım, uzak olsun.

Yaşamadın belli, diyor. Kim olduğunu bilmiyorum, ama git burdan. Burası sana göre yer değil. Uzaklaş, bir daha gelme.

Yaşadığına inanıyordu. Onu bulmak için dereboyundan yürüdü, sonra sarp kayalara vurarak gözden yitiyor.

Birden elim kolum bağlanır gibi kalakaldım. Ne yapacağıma karar veremedim. Bunları yaşıyorsun oğlum, neden görmezlikten geliyorsun. O seni bıraktı, ama sen onun peşini bırakma, kapıdan içeri gir, bak daha neler göreceksin, diyorum kendi kendime.

Böylece bıçaksırtı bir ortamda oturarak, bu yeni daktilomun ilk öyküsünü yazıyorum. Bununla yazılan öyküler de kendisi gibi yabancı olmasın da...

Yıldız Güncesi

Cengiz GÜNDOĞDU

2 Ekim Pazartesi

Cumartesi günü dergide çalışıyordum. Toplumsal Araştırmalar Kültür ve Sanat İçin Vakıf Kadıköy Şubesi'nden Hakan Bey aradı. 1 Ekim pazar günü Afşar Timuçin için bir etkinlik varmış. Etkinlikte benim de konuşmamı istedi. Bunu duydukta durdum. Kimi günler iyi hissetmiyorum kendimi. Neyim var, neyim yok bilmiyorum ama yerimden kıpırdamak istemiyorum. Adım atarsam ağzımdan burnumdan kan boşanacak. paldır küldür yere yuvarlanacağım hissi geliyor Böyle günlerde tosbağa gibi kabuğuma çekiliyorum. böylece beni yok edecek bir iç saldırıya karşı hazırlanıyorum. Yıllar önce, ağzımdan burnumdan kan boşanmasına hazırlıksız yakalanmıştım. Ne var, noluyor demeye kalmadan ciddi sarsıntılarla az daha altüst olacaktım. Kanın, beynime kalleş saldırmasıydı o. Sonradan düşündükte bu saldırının pek kalleşçe olmadığını anlamıştım.Kasket kafamı sıkıyordu bir saat önce. Ben bunu yağmurda ıslanan kasketin daralmasına vermiş... kafası büyüyen bir adamın öyküsünü yazmayı düşünmüştüm. Bir saat sonra.. evde... yüzümü yıkamak için eğildikte kan boşanmıştı. "Vay kalleş" diye bağırmıştım. Karşı saldırıya geçemiyordum. "Dur diren... yıkılma" diye iç denetimle yıkılmıyordum ama kan durmuyordu... Sonra hastane.. hekimler başıma üşüştü... oramı buramı mıncıkladılar. Bir iğne. Bir odaya aldılar... Sırtüstü yatırdılar Yan odadan hekimlerin sesi geliyor "Belli etmek istemiyor ama çok üzülmüş... Niye bu kadar üzüldü acaba. "

Evet çok üzülmüştüm o gün... Odada sırtüstü... up uzun yatıyordum. Bir hemşire geldi. Mendille gözyaşlarımı sildi. Meğerse hiç habersiz... sessizce pişil pişil ağlıyormuşum.

O kalleş saldırıdan sonra... eve sabaha karşı dönmüştüm. Sonra hayat yürüdü. Birkaç saldırıyı hazırlıklı olduğum için karşı saldırıyla püskürttüm... Cumartesi günü bu hissin üstündeyken Vakıftan Hakan Bey aradı. Afşar Timuçin'in etkinliğini anlattı. İşin içinde sevgideğer dostum Afşar Timuçin olduğu için kabul ettim. Cumartesi 03'e kadar Afşar Timuçin'e çalıştım.

Dün Vakıf'ta Afşar Timuçin'i anlattım. Sonra Afşar Timuçin'le söyleşi oldu. Güzel bir gündü. Dün Vakıfta felsefeyle ilgili söylediklerimi sizin de bilmenizi istiyorum.

Afşar Timuçin'in **İnsancıl Yayınları**'ndan çıkan **Gerçekçi Düşünce-Gerçekçi Sanat** adlı eserinde "Felsefeden Ne Bekliyoruz?" adlı bir yazısı var. Bu yazıda şöyle diyor Afşar Timuçin "İnsanın ne olacağını ya düşüne düşüne olur ya da düşünür gibi yaparak yani yaşamın akışına kendini bırakarak olur "

Hayat.., Kapitalist sistemin oluşturduğu hayat, sahte gerçekliklerle örülü olmasaydı, insan "olabilirdi" Ama hayat böyle değil. Hayatın akışı bizi kapitalist sistemin uyumlu bir kişisi yapar bütünüyle. Afşar Timuçin'e göre felsefe işte burda önemli. İnsan ancak felsefeyle insanlaşma sürecine girebilir... düşüne düşüne.

İyi ama felsefe yapmak ne demek. Afşar Timuçin'e göre felsefe yapmak yaşama direnmek. Felsefe yapmak, felsefe bilmek değil. Timuçin'e göre "Felsefe bilmek boşuna bilgi biriktirmektir Gerçekte felsefe yapmak başka şeydir, felsefe bilmek başka şeydir." Bu açıdan felsefe öğrenmenin ağacı "insanları" gerçekten düşünmek isteyen insanları, insan üzerine, dünya üzerine, insanın geçmişi, şimdisi, geleceği üzerine, insanlığın temel sorunları üzerine, belli başlı insanlık durumları üzerine düşündürtmektir.

Afşar Timuçin'e göre felsefe bir hesaplaşma...

hem kendimizi, hem başkalarını, hem de dünyayı kavramanın yolu. "Felsefe yapmak dünyadaki yerimizi bir daha ele almaktır, dünyayla ilişkimizi bir daha, bir daha, bir daha gözden geçirmektir."

Burası son derece önemli. İnsan, bir ilişkiler ağında yaşar Felsefe yapmayan bu ilişkileri mutlaklaştırır ya da bu ilişkileri önemsemez... pıt dokunmakla bu ilişkilerin değişeceğini sanır Felsefe yapan, sözgelimi kapitalist ilişkiyi tel tel gösterir ayıklar ilişkilerin değişebileceği öznel-nesnel koşulları araştırır Felsefe yapmayan biri şöyle düşünür. "İnsanlar sömürülüyor Neden bir günde ayaklanıp bu ilişkiyi değiştirmiyorlar" Böyle bir düşünce zamanla insanı sömürülenlere nefrete kadar gider. Engels, Conrad Schmidt'e yazdığı mektupta düşünenleri "Gazeteci çalımıyla bütün güçlükler halledilmek isteniyor fakat sonuç meydanda" diye eleştirir.

Fesefe yapabilmenin önemli bir koşulu da özgürlük. "Ancak dünya karşısında tam bir özgürlük içindeysek felsefe yapabiliriz" diyor Timuçin. Peki özgürlük ne. "Özgürlük gerek bilimsel çerçevede gerek toplumsal çerçevede verilen bir şey değil, yaratılan bir şeydir" Burda özgürlük bence yöntem sorunu oluyor Sözgelimi, Lenin son derece özgür bir insandı. marksist yöntemle özgürlüğünü yarattı. Lenin, papağan gibi Marks'ın sözlerini ezber geçmedi. Marksist yöntemle, hem Rusya'nın... hem dünyanın koşullarını... süreci... dinamikleri inceledi. Gösterdi. Yöntem doğrultusunda taktikler belirledi. Lenin özgür olmasaydı bütün bunları yapamazdı.

Bütün bunları özgürlüğünü yaratamayanlara anlatmak mümkün değil. Ezberciliğe Engels karşı çıkıyor Marks karşı çıkıyor. Bunlar durmaksızın Lenin'i... Marks'ı... Engels'i ezberliyor...

Afşar Timuçin yazıyor. Epiktetes şöyle demiş. "Dünyayı düzene koymak istiyoruz. Dostum önce kendini düzene koy"

Afşar Timuçin, samimi bir özveriyle hazinesini insanlara açıyor. Ciddiyetle dinlemeliyiz bu insan emekçisini... böylece ezberlediğimizi kırarız... felsefe yapmayı öğreniriz. Felsefeyi yapmayı öğrendikte kendimizi hayatın akışına bırakmayız... üstümüze abanıp duran kapitalist hayata milimetrik noktalarda bile direniriz. olumsuz koşullarda bile pısmayız, çıkış noktaları ararız.

Akşam eve geldikte Dinar'da depremi öğrendim. Üzüldüm.

5 Ekim Perşembe

Pazartesi günü **Bulunmaz Kültür Merkezi**'nde bir toplantı düzenlendi. O toplantının sonunda şunu söyledim. "Bugün bütün dünya emperyalizmin kuşatmasında. Burjuvazi hiçbir alanda nokta boşluk bırakmadan insana saldırıyor. İnsanı meta derkesine... tektipe indirerek. Bu açıdan bakıldıkta sorun, burjuva estetiğine. burjuva kültürüne karşı mücadeledir Bugün için hiçbir sorun bundan daha önemli olamaz."

Mücadele, emperyalizm kavramını..., burjuva kültürü... burjuva sanatı kavramını silmekle başlatıldı. Şu bilinmeli. Emperyalizm kavramını unutursak, hem dünyada, hem Türkiye'de olup bitenleri doğru dürüst çözümleyemeyiz. Sözgelimi, emperyalizmin bütün dünyayı kuşattığı günümüzde demokrasiden sözedilebilir mi... Durup durup demokrasi diyenlerin emperyalist bir sistemde demokrasiyi nereye koyduklarını açıklamaları gerekir. Estetiğe geldikte... kadın-erkek-çocuk-yaşlı demeden herkese blujin giydirilen bir dönemde estetik nerde. Emperyalizmin kıskaca aldığı bir dönemde bağımsız bir estetik olabilir mi. Sözgelimi, **Böcek** filmine **Altın Portakal** verenlerin estetik bağımsızlığı. estetik bilinci var mı

Sedat Yılmaz **İnsancıl**'da yazdı. **Böcek** filmi gerçekliği tersyüz eden bir film, nasıl oluyor da "en güzel" olabiliyor Bu, basit bir beğeni sorunu mu. Hayır Ta ABD'den ABD'nin film merkezinden yola çıkan... Beyoğlu'nun yaşamını güdümleyen burjuva kökenli emperyalist güdüyle ters yüz edilen jüri üyeleri gerçekliği tersyüz eden **Böcek**'i "en güzel" buluyor Eşyanın tabiatına son derece uygun bir seçim. Eşyanın tabiatını değiştirmek zorundayız. Bunun için bütün kültür emekçilerinin burjuva estetiğine.. burjuva kültürüne karşı mücadele etmesi gerekiyor.

Ankara **İnsancıl**'daki arkadaşlarımızın kurduğu kooperatif... **KARYA** bunun için önemli. Metalaşmak istemiyorsak **KARYA**'da insani kültür mücadelesine katılmalı. Yoksa ters yüz edilen bir dünyada, insanileşmeden yaşayıp gideceğiz.

İnsanileşmeden yaşamak... çok kötü.

6 Ekim Cuma

Ekim ayının ortalarında hem **Bulunmaz**'da hem **Promete**'de Felsefe Semineri başlıyor Katılımcıları ben seçmiyorum. Katılımcıları, neden benim seçmediğim çok soruldu. Söyleyeyim. Yalın bir nedeni var bunun. Ben doğru, sağlıklı bir seçim yapamıyorum. Ben, insanın söylediklerine. insan sözüne hemen inanıyorum. Bunun alıklık olduğunu biliyorum. Ama bu alıklıktan kurtaramıyorum kendimi. İnsan sözüne inanma dendikte su katılmamış bir alıkım. Bu alınlıktan ötürü başıma türlü tatsızlıklar geldi. O kadar uğraştım alıklıktan kurtulmak için, olmadı. Belki de haklı Arslanoğlu gen. kalıtım konusunda. Genlerimde alıklık var Annem de böyleydi... alıktı.

Gençken alık sanmazdım kendimi. Bu yüzden sormuştum anneme "Önüne gelene inanıyorsun" demiştim. "Oğulcuğum" demişti annem "insana inanmamak için utanmaz olmak gerekir. Utanmaz olmaktansa, alık olmak iyidir" Şimdi düşünüyorum da bu, yalnızca güzel bir söz. Ben, alık olmayı değil, utanmaz adam olmayı yeğlerdim. O zaman ikidebir üzülmezdim. Alıklığım yüzünden çok kandırıldım. bu yüzden çok üzüldüm. Gün geldi üzülmekten bıktım.

Alıklıkla içinden çıkamadığım bir nokta daha var. Bu konuda bir zorlama olsa, fırsat bulunca insanın kızdırıcı davranmasını anlarım. Sözgelimi, burjuva sanatına karşı mücadelede kimseyi zorlamazdım. Kimileri geldiler söz verdiler inandım. Sonra kandırdılar beni. Bunun içinden çıkamıyorum. Acaba kandırıcı olmak da genlere mi bağlı. İşin içinden çıkamayışımın nedeni şu. **İnsancıl**'a ilk gelenlere durumu net bir şekilde anlatıyorum. **İnsancıl** bir mücadele dergisi. İnsancıl'da göründün mü, burjuvazinin kültürel güç odakları senin üstüne çarpı çeker Bunu bilmelisin. Ayrıca **İnsancıl** barlarda alt alta üst üste oturmaları sevmez. Böyle yaşayanlar saptandı mı **İnsancıl** yüzünü azdırır **İnsancıl** cehalete... kafadan atmalara kapısını kapar. **İnsancıl**, üçüncü kişilere davranışı da önemser

Böyle anlatıyorum. Kimi ne dersem kafa sallıyor inanıyorum sonra beni kandırıyor. Soru. Neden. Doğru davranan da var. Geçen gün genç bir kız geldi. Öykülerini okumamı istedi. **İnsancıl**'ı anlattım. Din-

ledi. Gitti. İki gün sonra öykülerini aldırdı. İnsancıl'da görünemezmiş. Ne güzel değil mi. Doğru davranış bu. Mangalda kül bırakmayan.. bana şiir adayan. ama sıkıyı görünce sıyırtanlar için söylüyorum. Genç kızın davranışı belki sizi utandırır... Sıyırtkan· beni okuyorsun değil mi.

Bu gece Antakya'ya hareket ediyorum. Bugünkü notlarımı bitirmeden önce şunu söyleyeyim. Adam dergisi **İnsancıl**'a özendi. Yazarları... şairleri arasında bir tartışma başlattı. Şiir tartışması mahkemede bitecek. Haydar Ergülen, Mehmet Yaşın'ı mahkemeye verecekmiş. Öyle diyor Ergülen, **Adam Sanat**'ta "şair ve yazar kimliğimi korumak amacıyla, yargı yoluna baş vuracağımı üzülerek belirtirim."

Şaştım kaldım. Mahkeme bu kimliği nasıl koruyacak acaba. Mahkeme Haydar Ergülen "en iyi yazardır en iyi şairdir" derse, bundan böyle kimse "yazını beğenmedim... şiirini beğenmedim" diyemez Ergülen'e. Turgay Fişekçi'yle konuştum bu konuyu. "Böyle bir emsal var mı" dedim. "Bildiğim kadarıyla yok." dedi.

Ergülen dava açarsa... kazanırsa "her ne maksatla olursa olsun" diye bir karar çıkarsa, eleştiri, "şair ve yazar kimliğini" bilmek sayılırsa DGM'den sonra yine hepimize hapishane yolu gözüküyor Daha önce söylemiştim. Demokrasiyi engelleyen bütün yazılar kaldırılsa bile biz demokrasiyi kavrayamayız. Haydar Ergülen'in mektubu bunun son derece net bir belgesi.

Memet Fuat, "Gençlerin şiir konularını tartışmalarını beklerken, iş buralara gelip dayandı" diyor Tabii son derece üzücü. Bu, beni ilgilendiriyor Çünkü **İnsancıl** yazarları da tartışıyor. Tartışmanın mahkemede bitmemesi için son derece dikkatliyim.

Biz doğru dürüst tartışmalıyız. Doğru dürüst tartışmak zorundayız. Doğru dürüst tartışmayı öğreneceğiz.

10 Ekim Salı

Ankara'ya cumartesi günü saat 06.00 sularında vardım. Saat 9.00'da **İnsancıl**'da olacağımı söylemiştim. Kimseyi rahatsız etmek istemem. Bunun için kimse beni karşılamasın. Saat 9.00'da **İnsancıl**'a gelirim dedim. Kimseyi rahatsız etmemek karakterimin temellerinden biri. Herhangi bir insana verebileceğim en küçük bir rahatsızlık beni üzer. Bir yerde benden rahatsızlık belirtisi hissedersem, hiç sesimi çıkarmam. hiç kimse bana katlanmak... benden ötürü rahatsız olmak zorunda değil çünkü... hemen uzaklaşırım. Kimin... kimden... ne zaman... nasıl rahatsızlık duyacağı da pek belli olmaz. Bundan ötürü, birini rahatsız edici durumları yaratmamayı ciddi bir şekilde düşünürüm. Kendimi kapıp koyvermem.. çevreyi hep gözlerim. Söyledim. Bütün ciddi gözleme karşın rahatsız edici durumlar çıkabiliyor. Sözgelimi benim durmadan çay istemem, rahatsız edebiliyor aileyi. İçmesem, bu kez içmiyorum diye rahatsızlık çıkıyor Sözgelimi, ben geceyatısına kaldığım evi, otel diye algılamazdım. Ama, geceyatısına kaldığım evin kişileri böyle bir duyguya kapılabilir Bozuntuya uğramış bu algı yüzünden rahatsızlık çlkarabilir. Onun için geceyatılarında çok dikkatli olmak gerekiyor Bunun maddi koşulları var Hayat, eskiden bu kadar pahalı değildi. Eskiden konuk için envai çeşit yemekler yapılırdı. Bir gece için bile çarşaflar yıkanır. ütülenir.. camlar silinir... ev baştanaşağı gözden geçirilirdi. Şimdi öyle değil. Konuk için bu hazırlıklar bütçeyi sarsar Bunun için konuk dendi mi gözler başka yöne dönüyor Bencileyin kişiler de... eskiyi bilenler ..eski görkemli karşılamaları unutmalı... ne bulduysa onla yetinmeli.

Ankara'ya geldikte... Beni 06.00 sularında karşılamak için en azından 05.00'te kalkmak gerekiyor. İçim elvermedi. 06.00'da Kızıldağ'daydım. Kaptı kaçtı orda bıraktı. Bir sokağın başında. Anayola çıktım. Mülkiyeliler Birliği'nin orda bir yer var Bir tarihte Arslan Başer'le orda sabah kahvaltısı yapmıştık. Oraya gideceğim. Ama nasıl.., nerden gideceğimi bilemedim. Kızılay'da tersim döndü. Ankara bomboş... yürüyorum. Birine rasladım. Mülkiyeliler Birliği'ni sordum. Bilmiyormuş. "Heykelli bir sokak var, onu biliyor musun" dedim. Bilmiyormuş. Ankara'da ünlü bir çarşı var Beni sevmeyen bir yayıncının iş yeri orda. Şimdi adını söylesem, hemen itiraz eder, beni sevdiğini söyler ama, kulak asma, bilirim sevmez beni. O geldi aklıma. Oradan da çarşı. O çarşıyı sordum. "Karşıya geç... aşağı yürü" dedi. Yürüdüm. Her yer kapalı Ankara'da sonbahar Bir gazete bayii yeni açıyordu. Ona sordum, mülkiyelileri söyledi. Epey aşağı yürümüşüm. Geri döndüm. Aslan Başer'le kahvaltı ettiğimiz yeri buldum. Yeni açılıyordu. Güzel bir kahvaltıya hazırladım kendimi ama kahvaltı güzel değildi. Canım sıkıldı. Saat 08.30'da kalktım. Sokaklar ana yollar dolmuştu.

Yürüdüm.

Dergide beni seven insanlar yolarkadaşlarım. Öğleden sonra söyleşi... tartışmalı. Akşam kooperatif üstüne toplantı. Gece Ayten'le İbrahim'in evinde... Güneş... güzel kız. büyümüş. Sabah güzel bir kahvaltı... sucuklu yumurta. Bilmeyenler bilsin. Ben sucuklu yumurtayı çok severim. Buldum mu hemen indiririm gövdeme. Bu yüzden marksistliğim bile tartışılıyor Kimilerine göre marksistler sucuklu yumurta yemezmiş. Ama inan olsun, Ayten hanım'dan sucuklu yumurta istemedim. O yaptı sucuklu yumurtayı yedim... onlar da yedi. "Brinci sınıf. ekstra ekstra" marksistlerimiz, yalnızca yiyeni değil, yapanı da eleştirsin. Sucuklu yumurta yiyenin marksistliği zedeleniyor da yapanın ki noluyor. Burda şöyle denebilir. Sucuklu yumurta yapanlar seni deniyor. Bakalım marksistliğin tamam mı değil mi.

Ama bu son derece ayıp... Yapanı değil, yiyeni eleştirmek..

Öğleden sonra **Çağdaş Radyo**'ya gittik. Benle söyleşi yapılacak sanıyordum. Meğerse **Çağdaş Radyo**, pazar günü iki saatini **İnsancıl**'a ayırmış. İlk programı ben yapacakmışım. Gülgün'le Sedat'ta vardı. Düşündük. napalım... **İnsancıl**'ın yeni sayısını tanıtalım. O iki saat içinde Gülgün'le Sedat'la söyleşi yaptım. Ordan dergiye... **İnsancıl**'a... Gece 21.30'da Sedat, kaptıkaçtının kalkacağı yere götürdü beni... Kızılay'a...

İstanbul yolculuğu 23.15'te başladı. Ben, İstanbul yolundayken Mustafa Bayram Mısır, Trabzon yolundaydı. Mustafa'nın yolculuğu değişik. Bilet almadan otogara gidiyor Bunu anlatınca şaşırdım. Ben, önceden bilet almadan yola düşmem.

Radyoda söyleşiyi şöyle bitirmiştim. "Hiç kimse umutsuzluğa kapılmasın. Kapitalizmi yerlebir edeceğiz." İstanbul yolculuğunda bunu düşündüm. Hiç kimse yılgınlığa düşmesin... umutsuzluğa kapılmasın. Kapitalizm yerlebir edilecek.

13 Ekim Cuma

Arkadaşım bakkal İzzet... bir yıl önce öldürüldü... bir gün şöyle demişti bana. "Ne kadar iyi insansın... bir de solcu olmasan." **Sombahar** dergisinin Nazım Hikmet Özel Sayısını okurken Bakkal İzzet'in söyledikleri geldi aklıma. **Sombahar** şöyle diyor Ah, Nazım Hikmet komünist olmasaydı... şiirleri ideolojik olmasaydı.

İdeoloji çok mu kötü. **Sombahar**'ın yöneticileri öyleyse siz ideolojik yazı yazmayın... Hadi yapın bunu. İdeolojiden arındırılmış tek bir cümle yazın. İdeolojiden arındırılmış tek bir ilişki kurun. Afşar Timuçin bu konuda şöyle diyor. "İnsanların yaşam değerleri, felsefi görüşleri, dinsel ya da din dışı inançları oldukça, buna bağlı olarak toplumsal, hatta sınıfsal istekleri oldukça ideolojiler varolacaktır. Hiçbir şeye inanmamayı, hiçbir şeyi bilmemeyi, tüm yetkeyi yadsımayı öngören bakış açıları bile, örneğin hiççilik ve kargaşacılık bile ideolojiktir ya da düpedüz ideolojidir" (Afşar Timuçin. **Gerçekçi Düşünce-Gerçekçi Sanat** İnsancıl Yayınları. İstanbul.1992) Şimdi siz bu anlamda nasıl oluyor da ideolojisiz olabiliyorsunuz... anlatır mısınız. Kendiniz yapamamışsanız, tarihten örnek verin. Tek bir söz... tek bir söz gösterin bana ideolojisiz olsun. "Modern" deyip durduğunuz şairlerinizin tek bir şiirini... tek bir yazısını gösterin... ideolojisiz olsun.

Sizler bunun imkansızlığını pekala bilirsiniz. Bugün ya da yarın, ideoloji-ideolojisizlik tartışması son derece kısırdır... açımlayıcı tekbir noktası yoktur bu tartışmanın. Şimdi şunu söylüyorum. Nazım Hikmet'in ideolojisi marksizm. Sizlere hiçbir yükleme yapmadan şunu söylüyorum. Marksist ideolojinin herhangi bir sanat eserini bozduğunu mu söylüyorsunuz. Buna cevap vermelisiniz.

Size bu konuda yardımcı olmak isterim. Size yardımcı olmak için düşüncemi söylüyorum. Günümüzde küçük burjuva ile burjuva ideolojisi sanatı bozar. Bunun yanında bu ideolojilerle yaşayan kişi dostluğu... aşkı yaratamaz... bu ideolojilerle yaşayan kişi içtiği sudan bile eksik tad alır. Buna karşın marksist ideolojiyle donatılmış insan, güzel sanat eserleri yaratır... içtiğine tad katar. Güzel dostluklar güzel aşklar yaratır. Çünkü ancak böyle bir insan kapitalist dünyanın... emperyalizmin zincirlerini kırabilir, içselleştirdiği özgür dünyanın bütün insanlara getireceği güzelliğin gözerimini görebilir.

Önce bunu tartışalım yanlış diyorsanız... hayır diyorsanız bu düşünceme.

21 Ekim Cumartesi

Çoktandır görmüyordum. Bu sabah... baktım.. hani o sabahları seviştiğimiz kedi güneşleniyor. "Neredeydin" dedim. Mırmır söyleştik. Beni tanıyor Kış geldikte napacak bilmiyorum.

Kış dedim de içim sızladı. Eskidem severdim kışı. Şimdi sevmiyorum, yaşlandım da ondan. Dondurucu soğuklar canımı sıkıyor. Eskiden... çok eskiden karlı dağların yamacında bir ev düşlerdim. Bir kadın çok sevecekti beni... o evde yaşayacaktım, sevdiğim kadınla. Bilmezdim o zaman kapitalizmin bütün güzellikleri kendine sakladığını... milyarlarca emekçiyi sömürdüğünü. Bir gemim olacaktı... o deniz senin bu deniz benim dolanacaktım. Bir atım olacaktı... rüzgarı geçecektim. Bir ineğim olacaktı... dolanacaktık yavaş yavaş. Salkım söğütlü bir evim olacaktı akıp duran bir derenin yamacında.. kedili... köpekli... tavuklu... horozlu.

Yıldızlarda hayat vardı. Orda bir kız beni beklerdi. O yıldıza gitmeyi düşünürdüm. Böyle düşlerle dünya gerçekliğinden kopar... mutlu olurdum. Sınıfta ders dinleyeceğime dalar gider, bu yüzden dersten kovulurdum.

Bilmezdim kapitalizmin bütün güzellikleri kendine sakladığını... daha iyi yaşamak için milyarlarca insanı sömürdüğünü... esarete mahkum ettiğini... Yoksulluğun tembellikten kaynaklandığını sanırdım. İlk bakışta inanılmaz bir avuç kapitalistin en ince noktaya kadar toplumu esarete mahkum ettiğini... insanları sömürdüğü... burjuva ideolojisinin bunları gizlediğini. Engels "sağduyunun egemenliği, burjuvanın idealleştirilmiş egemenliğinden başka bir şey" değil der. "Rousseau'nun **Toplum Sözleşmesi**, demokratik bir cumhuriyet oldu ve yalnız öyle olabilirdi. 18 yüzyılın büyük düşünürleri, kendi çağlarının çektiği sınırları, öncellerinden daha çok aşamadılar."

Rousseau önemli benim için. Uzun süre Toplum Sözleşmesinin sınırlarında kaldım ben de. Sonra bu sınır, okuya didine marksizme doğru açıldı.

Bu sabah yolda bunları düşündüm. Sonra kış mevsimini... Hava erken kararıyor... yakında soğuk rüzgarlar gelir. Kediyle sevişirken mırmır, "Kış geliyor. İkimiz de yaşlıyız. Bakalım ilkyazı görebilecek miyiz" dedim.

24 Ekim Salı

Kış geldi.

Dün geldi kış... pazar günü geleceği belliydi... Gazete okuyordum. Promete'ye gidecektim Felsefe Semineri için. Bir patırtı... bir gürültü. Noluyor diye baktım... fırtına... yağmur... anladım geliyor kış. Mırıldandım **"Kış geldi, açmaz firakın sinede yare/Vuslat yine mi kaldı güzel başka bahara."**

Dün sabah yağmur bulutları vardı. Rüzgar oradan buradan esiyordu. Nerden bulacağım böyle güzel havayı dedim... yürüdüm. Bulutlar beni etkiler... hep. Bir haberci diye bakarım bulutlara. Uzaklardan gelir... uzaklara gider. Çözemediğim bir haber vardır bulutlarda... hep bunu düşünüyorum.

Her bulut bir insandan haber getirir. Dün... yürürken bulutlara baktım "İşte burdayım... beni düşünen... beni hisseden bir varsa... benden haber götürün" dedim. Öğleden sonra geldi haber...bulutlarla... Bülent Topbaş... 23 yaşında... 15 aylık mahkumiyeti için Saray'a gidiyor. Bülent bir erkek... bir kızarkadaşıyla geldi. Konuştuk... hüzün keder... Bülent gitti. Sevgideğer Aydın Doğan'dan mektup geldi... Hayman cezaevinden

Yüreğim sıkıştı.

Akşamüstü bir toplantıya katıldım. Toplantı dönüşü Karaköy'de kış yakaldı beni. Yağmur... fırtına... soğuk. Araçların hiçbiri bakmıyordu yüzümüze. Yürüdüm... yağmurla. soğukla. Aydın Doğan'ı... Bülent Topbaş'ı... insan emekçilerini düşündüm. Ayhan Ergün "yürü/azala azala çoğalacağın yere doğru" diyor.

Yürüyoruz... çoğalmak için... çoğalacağımız yere doğru.

27 Ekim Cuma

Çarşamba... akşam suları... Şadiye Güle'nin odasında ertesi günün iş çizelgesini konuşuyoruz. Odaya biri girdi. Sivil. Kendini tanıttı. Polismiş. "Toplatma ka-

rarı var" diyormuş Ben toplantı kararı anladım. "Ne toplantısı" dedim. "Toplatma" dedi. masanın üstünde duran Kaan Arslanoğlu'nun **Kışilikler** adlı eserini gösterdi. "İşte bu." dedi. "Bir yanlışlık olmasın" dedim "Hayır" dedi.

Odama geçtik. Toplatma kararı tebliğ edildi. Mustafa Kemal Atatürk'ün anısına hakaret varmış romanda. Toplatma Kararını okurken güldüm. Şunun için. Türkiye'de insanı özgürleştirme mücadelesi veriliyor Kapitalist sınıf, insanın... çalışanın... düşünenin özgürleşme mücadalesini durdurmak istiyor... her alanda. Yazılı... sözlü her cümle milimetrik bir dikkatle inceleniyor... tutsaklık duvarı tez elden pekiştiriliyor duvardan küçük bir ışığın bile geçmesine izin verilmiyor. Şimdi " bu roman Mustafa Kemal'le ilgili görüş romandaki kişilerden birinin görüşü" demenin hiçbir anlamı yok. Avukat arkadaşımız Kamil Tekin Sürek, yasal açıdan itirazını yaptı.

Üzüldüm mü kitabımızın toplatılmasına. Üzülmedim. Hiç. Mücadele bu... insanı özgürleştirme... insanı, insanlaştırma mücadelesi. Mücadele sürecinde, yapraklarımız koparılacak... dallarımız kırılacak... gövdemiz zedelenecek ama sağlam kök, gövdeyi onaracak... yeni dallarla.. yeni yapraklarla, insanın özgürleşme mücadelesi devam edecek.

Dün DGM'deydim "düşünce suçlusu" savıyla... birçok insanla. Sonra **Anadolu Kültür ve Sanat Merkezi**'ne gittim. Biraz sonra Konya'ya hareket ediyoruz, ben... Ayhan Ergün... Berrin Taş...

İşte böyle kitap toplata toplata... düşüncelerinden ötürü insanları yargılaya yargılaya... kültür merkezlerini kapata kapata çökecek sistem.

30 Ekim Pazartesi

Konya'yı sevdim. Temiz... güzel bir kent. Ayrıca Konya'da insani mücadele veren bir dolu insan var Cumartesi günü o insanlarla tanıştık. Konya'dan umutlu... sevinçli döndüm. Bu ülke karanlığa gitmeyecek. Çünkü Anadolu'da güzel günler için... aydınlık günler için mücadele eden insanlar var. Şunu söylemek gerekiyor. Kendini burjuva politikacıların oyunlarına kaptıran basın hergün karamsarlık yayıyor Oysa Türkiye'de son derece sağlam dinamik güçler var Bu güçlerin çalışmaları kamuoyunca bilinç, ülkeyi aydınlatacak ışıklar görülebilir. Şimdi yalın bir örnek vermek istiyorum. Konya'da genç bir felseye öğretmeniyle, itişip kakışmadan Bilge Karasu'yu tartıştık. Genç, Karasu'nun öğrencisiymiş. Son derece zevkli geçen tartışmanın sonunda, "Enis Batur'la, Selim İleri'yle, Füsun Akatlı'yla, Memet Fuat'la keşke böyle tartışabilseydik" dedim. Bu kişilerle tartışmak mümkün değil. Bu kişiler, Türkiye'nin despot yanı. Kültürel güç odakları için bunlara bakıp, umutsuzluğa kapılabiliyor insan. Zaten istedikleri bu. Yıldırı oluşturacaklar edilgenleştirecekler insanı. "Lanet olsun... bu toplum düzelmez" noktasına getirecekler. Politika'da... sanatta eylediklerı bu. Temel amaç, insanı, politikadan... sanattan uzaklaştırmak. Ondan sonra bildiklerini okuyacaklar. Hiçbir konuyu, durup güzel güzel tartışamazlar tartışamazlar. İki satırdan sonra söverler. Sözgelimi Enis Baturgiller Argos adlı dergide Kemal Bekir'in soyadıyla alay etmişlerdi. Kemal Bekir'in soyadı Özmanav. Kemal Bekir Oğuz Atay'ın oyununu sahnelemişti. Sahnelemeyi eleştirmediler. Eleştiri diye Kemal Bekir'in soyadıyla alay ettiler.... Yaptıkları saymakla bitmez. Enis Batur, Gülsüm Akyüz'ün kitabını toplattırdı musevilerin bir sözüyle Bütün bu kişiler Türkiye'nin karanlık yüzü. Ama aydınlık yüzü de var bu ülkenin. Konya'da onları gördüm sevindim.

Konya'da söyleşiden önce Mevlana müzesini gezdik... Daha sonra Meram'a gittik. Fadim arabasıyla götürdü bizi. Fadim, 21 yaşında genç bir kız. Asıl adı Fadim ana'ymış. Fadim'e takıldık durduk gezi boyunca... Öğlende Konya'nın ünlü etli ekmek'i yedik. Etli ekmek pek güzeldi. Daha sonra söyleşi başladı. Söyleşi boyunca Konya'da insani mücadele veren güzel insanlarla tanıştık. Daha sonra Fadim'in evine gittik. Fadim'in annesi Aysel Hanım.. Zeki Oğuz'un eşi Fadim hanım... gençler, hep birlikte yer sofrasında güzel yemeklerle karnımızı doyurduk.

Sabah saat 8.00'de Konya'ya vardık. Aynı gün saat 23.00'de ayrıldık. Güzel bir gün geçirdiğimiz için yorgunluk hissetmedik. Bu yolculukta iki nokta dikkatimi çekti. Birçok yere gittim. Otobüslerin mola verdiği yerler son derece pistir Ankara'dan sonra Konya yolunda mola verilen yerler yüznumaralara kadar bütünüyle temiz. Konya'da öyle. Daha güzeli Konya çayı.. Nerede çay içtiysem tadı damağımda kaldı. Gece, otobüs hızla Konya'dan uzaklaşırken, güzel insanlar gönlümüzde... çayın tadı damağımızdaydı.

Seni sevdim Konya. Hep böyle kal olur mu. Sivas'a benzeme. Sivas'ta hep kötü çay içirdiler Çay parası için başımızda durdular Sonra 37 insanımızı katlettiler Sen böyle olma. Güzel kal Konya.

1 Kasım Çarşamba

Kaan Arslanoğlu'nun **Kişilikler** adlı romanı toplatılmıştı. Arkadaşımız Kamil Tekin Sürek, toplatma kararına itiraz etti. 2. Asliye Ceza Mahkemesi yargıcı Yücel Yurdakurban itirazı inceledi. Yargıç Yurdakurban, eserdeki kişilerden birinin görüşü, yazarı bağlamaz gerekçesiyle toplatma kararını kaldırdı.

Kitabı toplatan İstanbul 2. Sulh Ceza Mahkemesi'nin yargıcı, bir sanat eseri nasıl değerlendirilir bunu bilmiyormuş. 2. Asliye Ceza Mahkemesi yargıcı Yücel Yurdakurban bir roman nasıl değerlendirilir, bunu biliyor.

Toplatma kararını okuyorum.. bozma kararını okuyorum. Şöyle düşünüyorum. Eleştirimiz zenginleşiyor.

Kışlllkler toplatıldığında üzülmemiştim. Bir mücadeleydi bu. Sonradan üzüldüm. Alıp götürdüler ya kitapları... kimsesizliğine üzüldüm. kimsesiz kitaplar soğuk bir depoda. Yazılması.., dizilmesi,. kapağı.. basımı için çok emek verildi. Gözümüzün önünde yerlebir edilen emek... çiğnenen emek...

Gitmeyi düşündüm.. uzaklara... Salkım söğütlü bir derede çöp yarıştırmayı düşündüm... Sanatmış... edebiyatmış... kitapmış... dergiymiş... hepsini meydanda yakıp... cehennemin dibi... ne haliniz varsa görün demeyi düşündüm... Ne istedim... rütbe mi.. şan mı... şöhret mi.. ödül mü... hiçbiri. Şurda insan için mücadele edelim dedik. Polis gider vergi memuru gelir o gider elektirikçi... savcılar. yargıçlar tutanaklar tutulur imza atılır... Bütün bunlar...felsefe... mantık.. toplumbilim eserleriyle dolu masamda olur Ulan biz ne sapıtık insanlarız ki, bu sistemin kahredici çarklarında kültür işi yapıyoruz. Zaten Konya'da bir dost, "Siz delisiniz" dedi.

İşte böyle yaşadım birkaç gün. Kırgın. paramparça... Sonra... sonra toparladım kendimi... Mücadeleye devam dedim.

İNSANCIL Gülümsüyor

ARALIK AYI ETKİNLİKLERİ

ANKARA İNSANCIL

Söyleşi
Esra Duru - Ediz Öztürk
Alternatif Radyoculuğun Sorunları
2 Aralık Cumartesi Saat 15.00

Söyleşi
Can Şenliği Oyuncuları
Alternatif Tiyatro
6 Aralık Çarşamba Saat 17.00

Söyleşi
Nimet Özer
Yaşamı Güzel Kılan Herşey İçin
9 Aralık Cumartesi Saat 15.00

Güneşleme
Selim Temo Ergül
Türkiye Şiirinde Sosyal Haydutluk Olgusu
16 Aralık Cumartesi Saat 15.00

Söyleşi
Veli Özdemir
Basın ve Rejim
23 Aralık Cumartesi Saat 15.00

Güneşleme
A. Ekber Doğan
Demokrasi
30 Aralık Cumartesi Saat 15.00

ANTAKYA İNSANCIL

Söyleşi - İmza Günü
Berrin Taş - Afşar Timuçin
Aşk Üzerine
*
Sanatta Star Sistemi
Cengiz Gündoğdu
3 Aralık Pazar Saat 13.00

Konferans
Arş. Gör. Nuri Yavuz
Zevk Yozlaşması

İnsan ve Sanat Gecesi
-Grup Hasret
-Şiir Dinletisi
-Müzik
-Söyleşi
15 Aralık Cuma Saat 20.00

Söyleşi
Bir Besteci - Bir Beste
Ögr. Görv. Sezgin Suna
26 Aralık Salı Saat 17.00

ADANA İNSANCIL

İnsancıl Sanat Şöleni

Panel
Berrin Taş - Afşar Timuçin
Sevgi ve Aşk

Söyleşi
Cengiz Gündoğdu
Sanatta Star Sistemi

Mini Konser ve Şiir Dinletisi
Ozan Telli
Adnan Yücel
H.H. Gündüzalp
Yavuz Bildik
Burhan Mendi
Mustafa Güneylioğlu
İbrahim Tayfur
Bahattin Avcu
Abidin Güneyli
Gönül Gök
2 Aralık Cmt. Saat 16.00-19.00

KONYA İNSANCIL

Şiir ve İmza Günü
Nihat Ateş
Aydın Öztürk
16 Aralık Cmt 13.00-17.00

İSTANBUL

Seminer
Cengiz Gündoğdu
Estetik ve Sanat
17 Aralık Pazar Saat 14.00
Yer: Beksav

KAR-YA
SINIRLI SORUMLU BİLİMSEL VE KÜLTÜREL ARAŞTIRMALAR YAYINCILIK VE ÜRETİM KOOPERATİFİ

ORTAKLIK FORMU

ADI :_____
SOYADI :_____
ANA ADI :_____
BABA ADI :_____
DOĞUM YERİ VE YILI :_____

İş Adresi:_____
_____
_____
_____

Telefon:

Ev Adresi:_____
_____
_____
_____

Telefon:

KAR-YA
S.S. Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Yayıncılık ve Üretim Kooperatifi Yönetim Kurulu Başkanlığına,

Kooperatifinizin ana sözleşmesini okudum. Ortaklık şartlarına uyacağımı beyan eder, üyeliğe kabulümü arz ederim.

...../...../199...

İmza

Sayın....., Yönetim Kurulumuz ...../...../199... tarih ve ..... sayı ile üyeliğinizin kabulünü uygun görmüştür.

YÖNETİM KURULU BAŞKANI

MUH. ÜYE | 2. BAŞKAN | BAŞKAN

KAR-YA'ya ortak olmak isteyenlerin, bu çizelgenin fotokopisini çekip, çizelgede istenen bilgileri yazarak İnsancıl Ankara adresine göndermeleri reca edilir. Kooperatifle ilgili bütün ödemelerin Serhad Raşa 524-781 nolu posta çekine yapılması gerekmektedir.